

HENKIRIKOSUHRIEN LÄHEISTEN SURU JA SELVIITYMISTÄ EDISTÄVÄT JA ESTÄVÄT TEKIJÄT

Pro gradu –tutkielma
Tampereen yliopisto
Yhteiskuntatieteiden tiedekunta,
Hoitotiede
Tanja Virta
Kevät 2017
Ohjaajat: Anna Liisa Aho ja Marja
Kaunonen

TIIVISTELMÄ

TAMPEREEN YLIOPISTO

Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

TANJA VIRTÄ: Henkirikosuhrien läheisten suru ja selviytymistä edistävät ja estävät tekijät

Pro gradu –tutkielma, 89 sivua ja 2 liitettä.

Ohjaajat: Aho Anna Liisa, TtT, dosentti ja Kaunonen Marja, TtT, professori

Hoitotiede

Kevät 2017

Henkirikoksen uhrina kuolee Suomessa vuosittain keskimäärin 95 henkilöä. Yhtä henkirikoksen uhria jää suremaan useita perheenjäseniä, ystäviä ja läheisiä. Henkirikoksen jälkeen läheisten suru on traumaattista ja pitkäkestoista. Yli puolet läheisistä kärsii yhdestä tai useammasta psyykkisestä häiriöstä jopa 10 vuotta menetyksen jälkeen. Sen vuoksi heidät tulee huomioida henkirikoksen sekundaarisina uhreina.

Tämä tutkimus on osa Tampereen yliopiston surututkimushanketta. Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikosuhrien läheisten surua sekä heidän selviytymistään edistäviä ja estäviä tekijöitä. Tutkimusaineisto kerättiin elektronisella lomakkeella ja haastatteluiden avulla. Tutkimukseen osallistui 34 läheistä, joista kolme haastateltiin teemahaastatteluin. Tutkimusaineisto analysoitiin laadullisella sisällönanalyysillä.

Läheisten suru oli surutunteiden kokemista ja surusta särkymistä. Surutunteiden kokeminen sisälsi voimakkaita tunteita, kokonaisvaltaista surukipua ja kiintymyssuhteen ylläpitämistä. Suru oli luonteeltaan aaltoilevaa. Surusta särkyminen ilmeni kadotettuna elämänilona ja elämässä selviytymisen vaikeutena, mutta toisaalta myöhemmin myös eteenpäin suuntautumisena.

Läheisten surussa selviytymistä edisti oikeanlaisen tuen saaminen, sisäiset vahvuustekijät ja menetyksen myötä uudistuminen. Tukea saatiin läheisiltä, ammattihenkilöiltä ja omasta yhteisöstä. Itsensä suojeleminen, omien luontevahvuuksien hyödyntäminen ja aktiivisena pysyminen edistivät selviytymistä. Menetyksen myötä uudistuminen ilmeni kokemuksena yhteydestä surmattuun, uuden realiteetin muodostumisena ja hyvyyden näkymisenä omassa elämässä. Selviytymistä esti murhetaakan kantaminen. Läheiset kärsivät emotionaalisesti, jäivät surunsa kanssa yksin ja joutuivat yhteisöissään sosiaalisesti leimatuiksi. Oman surunsa ohella he huolehtivat surevista läheisistään. Lisäksi ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ja elämänkohtaloiden kasaantuminen estivät läheisten selviytymistä. Läheiset kokivat elämän perustan järkkymistä, joka ilmeni arjessa selviytymisen vaikeuksina ja talouden epävakautena. Kuoleman julkinen riepottelu, raskas oikeudenkäynti ja tekijän olemassaolo aiheuttivat mielen uudelleen haavoittumista.

Tutkimustulokset luovat ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Läheiset hyötyisivät erityisesti surun käsittelemiseen ja arjessa pärjäämiseen kohdennetusta tuesta. Tuloksia voidaan hyödyntää terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

Avainsanat: henkirikos, läheiset, suru, selviytyminen

ABSTRACT

UNIVERSITY OF TAMPERE

Faculty of Social Sciences

Tanja Virta: Grief and the factors promoting and hindering coping in the significant others of homicide victims

Master's thesis, 89 pages and 2 appendices

Supervisors: Aho Anna Liisa, PhD, Adjunct professor and Kaunonen Marja, PhD, professor

Nursing Science

Spring 2017

On average, 95 people die as victims of homicide in Finland each year. Numerous family members, friends, and significant others grieve the loss of each homicide victim. The grief experienced after a homicide death is traumatic and prolonged. Even after ten years, more than half of the significant others suffer from one or several psychological problems, so they should be acknowledged as the secondary victims of homicide.

The purpose of this study is to describe the grief of the significant others of homicide victims and the factors promoting and hindering their coping. The data were collected through an electronic questionnaire and by interviews. Thirty-four significant others took part in the study, and later on themed interviews were conducted with three of them. A qualitative content analysis was carried out on the data.

The significant others' grief emerged as experiences of grief and the feeling of living a shattered life. The experiences of grief included strong emotions, the sensation of being overwhelmed by grief, and the desire to maintain an attachment to the loved one. The experiences of grief occurred in waves. The feeling of living a shattered life manifested itself as losing one's joy for living, and having difficulties in coping with life, but also as orientating to the future.

The coping of the significant others was promoted by receiving appropriate support, utilizing individual strengths, and the renewal of life after the loss. Support was received from significant others, professionals, and the community. Protecting oneself from further harm, strength of character, and pursuing an active life were recognized as individual strengths. The renewal of life consisted of maintaining a connection with the loved one, coming to terms with the new reality, and experiencing goodness in life. By contrast, an unbearable burden of grief hindered coping. The significant others experienced emotional suffering, were alone with their grief, and felt socially stigmatized within their communities. They worried for their grieving family members, had negative encounters with professionals, and simultaneously experienced other negative life events. As the foundations of their lives were shaken, they experienced difficulties in coping with everyday life and went through financial instability. The publicity related to the homicide, painful court trials, and the existence of the perpetrator kept on reopening the significant others' mental wounds.

The findings of this study improve our understanding of the grief and coping of significant others after a homicide. They need support that is specifically aimed at promoting grief processing and coping with everyday life. The study findings can be utilized in developing health care and peer support activities, and when training professionals who deal with significant others after a homicide death.

Keywords: homicide, significant others, grief, coping

Sisällys

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS	5
2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT	6
2.1 Henkirikos.....	6
2.1.1 Henkirikokset Suomessa	7
2.1.2 Henkirikosuhrien läheiset	9
2.2 Suru	9
2.3 Selviytyminen	12
2.4 Henkirikosuhrien läheisten suru ja selviytyminen	13
4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN	17
4.1 Tutkimuksen metodiset lähtökohdat	17
4.2 Aineiston keruu	17
4.3 Tutkimuksen tiedonantajat	18
4.4 Aineiston analyysi	19
5 TUTKIMUKSEN TULOKSET	22
5.1 Henkirikosuhrien läheisten suru.....	22
5.1.1 Surutuntemusten kokemista	22
5.1.2 Surusta särkymistä	27
5.2 Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät	34
5.2.1 Oikeanlaisen tuen saaminen.....	34
5.2.2 Sisäiset vahvuustekijät	38
5.2.3 Menetyksen myötä uudistuminen	44
5.3 Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät	50
5.3.1 Murhetaakan kantaminen.....	50
5.3.2 Elämän perustan järkkäminen.....	60
5.3.3 Mielen uudelleen haavoittuminen	62

6 POHDINTA.....	66
6.1 Tutkimuksen eettisyys.....	66
6.2 Tutkimuksen luotettavuus	68
6.3 Tulosten tarkastelu	71
6.4 Johtopäätökset.....	81
6.5 Kehittämisen- ja jatkotutkimusaiheet	81
LÄHTEET	84

LIITTEET

Liite 1. E-lomakkeen saatekirje

Liite 2. Teemahaastattelun runko

1 TUTKIMUKSEN TAUSTA JA TARKOITUS

Henkirikoksella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö tappaa toisen henkilön harkitusti (Ganpat ym. 2011, UNOCD 2011) tai harkitsemattomasti (Smit, de Jong & Bijleveld 2012). Henkirikosten seurantajärjestelmän (Lehti 2017) arvion mukaan Suomessa tapahtui vuonna 2016 yhteensä 82 henkirikosta. Vuosina 2006–2015 väkivallan uhrina kuolleita oli Suomessa vuosittain keskimäärin 95 henkilöä (Tilastokeskus 2016), eli noin kaksi henkilöä 100 000 asukasta kohden (Lehti & Kivivuori 2013, Tilastokeskus 2016, Lehti 2017). Henkirikollisuuden taso on Suomessa Euroopan unionin kahdeksanneksi korkein ja keskimääräistä korkeampi myös kaikki Euroopan maat huomioiden. Rikollisuustason korkeus selittyy osittain keski-ikäisten työttömien miesalkoholistien poikkeuksellisen korkealla rikollisuustasolla. (Lehti 2017.) Henkirikollisuuden alueelliset tasoerot ovat Suomessa huomattavat. Lähivuosien korkeimmat rikollisuustasot löytyvät Lapista, Keski-Suomesta ja Kymenlaaksosta, joissa henkirikoksia tapahtuu keskimäärin kolme tai enemmän 100 000 asukasta kohden. (Lehti 2017.)

Yhtä henkirikoksen uhria jää suremaan arviolta vähintään neljä perheenjäsentä, ystävää tai muuta läheistä henkilöä (Murphy 1996, Jacobs ym. 2016). Yli puolet läheisistä ei toivu perheenjäsenensä henkirikoskuolemasta 2–10 vuoden kuluessa menetyksen jälkeen, vaan kärsii yhdestä tai useammasta psyykkisestä häiriöstä. (Pojjula 2010.) Kuoleman tapahtuminen henkirikoksen kautta aiheuttaa lisäkuormaa läheisten selviytymiselle, sillä rikoksesta johtuviin kuolemantapauksiin sisältyy erityisiä surun elementtejä. Henkirikos on kuolintapana äkillinen ja yllättävä, jonka vuoksi läheiset voivat prosessoida menneisiin tapahtumiin liittyviä asioita hyvinkin pakonomaisesti, pääsemättä pois negatiivisten ajatusten muodostamasta kehästä (van der Houwen ym. 2010a). Henkirikoksen jälkeen läheiset voivat kärsiä ahdistuneisuudesta (Asaro 2001, Mezey ym. 2002), masennuksesta (Asaro 2001), posttraumaattisesta stressihäiriöstä (Asaro 2001, Mezey ym. 2002, Zinzow ym. 2011), komplisoituneesta surusta (Asaro 2001, Armour 2002) sekä alkoholi- ja huumausaineriippuvuudesta (Asaro 2001). Lisäksi he voivat kokea erilaisia menetykseen liittyviä negatiivisia tunteita kuten vihaa, ärtyneisyyttä (Asaro 2001, Armour 2002, Mezey ym. 2002) ja pelkoa (Armour 2002). Lisäksi posttraumaattiset, negatiiviset oireet voivat vaikuttaa henkirikosuhrien läheisten kuolleisuuteen (Asaro 2001).

Henkirikosuhrien läheisten surussa selviytyminen on yhtäaikaista tasapainoilua traumareaktioiden ja suremisen tarpeen välillä (Armour 2006). Henkirikoskuoleman jälkeistä selviytymistä on kuvattu kokonaisvaltaisena prosessina, jonka seurauksena läheinen voi kokea muutoksia avioliitossa sekä

perhe- ja muissa sosiaalisissa suhteissa (Murphy ym. 2003). Surun traumaattisesta luonteesta johtuen läheisillä esiintyy pidemmällä aikavälillä menetykseen liittyviä negatiivisia ajatuksia, surun tunteen voimistumista ja masennusoireita (van der Houwen ym. 2010a). Läheisten avun tarve tulee huomioida varhaisessa vaiheessa, sillä esimerkiksi masennusoireisto voi estää läheisiä hakeutumasta ammattiavun piiriin (Williams & Rheingold 2015).

Henkirikosuhrien läheisiin liittyvää tutkimusta on tehty vähän, jonka vuoksi läheisten auttamistyössä on jouduttu hyödyntämään tietoa muita surevia ihmisryhmiä koskevista tutkimuksista (Armour 2002). Erityisesti yksittäisten henkirikosten uhrien omaisten surua ja selviytymistä on tutkittu Suomessa vähän. Henkirikoksen sekundaarisina uhreina omaiset kokevat olevansa huonossa asemassa verrattuna esimerkiksi suuronnettomuuksien ja joukkomurhien uhreihin ja omaisiin ja näiden saamiin kohdennettuihin erityispalveluihin. (Pojula 2010.)

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikosuhrien läheisten surua ja selviytymistä. Tutkimustulokset luovat ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Tuloksia voidaan hyödyntää terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

2 TUTKIMUKSEN TEOREETTISET LÄHTÖKOHDAT

2.1 Henkirikos

Henkirikoksella tarkoitetaan tilannetta, jossa henkilö tappaa toisen henkilön harkitusti (Ganpat ym. 2011, UNOCD 2011) tai harkitsemattomasti (Smit ym. 2012). Suomen rikoslain luvussa 21 yksilön henkeen ja terveyteen kohdistuvina rikoksina mainitaan tappo, murha, surma, lapsensurma, kuolemantuottamus ja törkeä kuolemantuottamus. Kaikki kyseiset rikokset ovat rangaistavia tekoja, mutta vain tapon, murhan, surman ja lapsensurman kohdalla jo pelkkä teon yritys on rangaistava teko. (Rikoslaki 21/1995.)

Murhalla tarkoitetaan tappoa, joka on tehty vakaasti harkiten, erityisen raa'alla tai julmalla tavalla (Rikoslaki 21/1995, UNOCD 2011, UNOCD 2016). Surmaksi luokiteltavaan tekoon liittyvät poikkeukselliset olosuhteet, rikoksentekijän vaikuttimet tai muut rikokseen liittyvät seikat, jolloin tappo on tehty lieventävien asianhaarojen vallitessa. Kuolemantuottamuksella ja törkeällä

kuolemantuottamuksella tarkoitetaan huolimattomuudella aiheutettua henkilön kuolemaa (Rikoslaki 21/1995.), jolloin kyseessä on pahoinpitelyrikoksen aiheuttama kuolemantuottamus (Lappi-Seppälä & Niemi 2013).

Henkirikos eroaa muista yksilöön kohdistuvista väkivaltarikoksista siten, että sen seurauksena rikoksen uhri kuolee ja jo sen yritys on rikoslaissa rangaistava teko (Rikoslaki 21/1995, Lehti & Kivivuori 2013). Tässä tutkimuksessa henkirikoksella tarkoitetaan yksittäisen tai useamman henkilön tahallista tai tahatonta henkilöön tai henkilöihin kohdistuvaa murhaa, tappoa, surmaa, kuolemantuottamusta tai perhesurmaa. Henkirikoksen tekijä voi olla uhrille täysin tuntematon tai ennalta tunnettu henkilö kuten perheenjäsen. Henkirikoksen uhri voi olla tekijän perheenjäsen, tuttava tai täysin vieras henkilö.

2.1.1 Henkirikokset Suomessa

Henkirikosten seurantajärjestelmän (Lehti 2017) arvion mukaan henkirikoksia tapahtui vuonna 2016 yhteensä 82. Henkirikostasoa seurataan Suomessa kolmen tilastointijärjestelmän avulla, jotka tuottavat hieman toisistaan poikkeavia lukuja (taulukko 1). Kuolemansyytilastossa (Tilastokeskus 2016) henkirikoksiksi luokitellaan kansainvälisen ICD-10 luokituksen mukaiset kuolemansyyt X85-Y09 ja Y87.1, mutta vain Suomessa pysyvästi asuneiden kuolleiden osalta. Tilastokeskuksen (2017) keräämään rikos- ja pakkokeinotilastoon (taulukko 1) sisältyvät poliisin tietoon tulleet henkirikokset sekä kuolemaan johtaneet pahoinpitelyt, sisältäen myös esitutkinnaltaan keskeneräisiä ja myöhemmin itsemurhiksi tai tapaturmiksi varmistuvia kuolemantapauksia. Vuodesta 2002 toimineen Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen, Poliisiammattikorkeakoulun ja Poliisihallituksen ylläpitämän henkirikollisuuden seurantajärjestelmän (taulukko 1) katsotaan kuitenkin antavan tarkimman kuvan Suomessa tehtyjen henkirikosten (murhien, surmien, tappojen, lapsensurmien, tahallisten kuolemantuottamusten) määrästä, sillä siinä on korjattu kahden muun tilastointijärjestelmän ilmeisimmät virhelähteet. (Lehti & Kivivuori 2013, Rikossentorjuntaneuvosto 2014.) Näiden lisäksi henkirikoksia tilastoi YK:n huumeiden ja rikollisuuden torjunnan vastainen toimisto (UNODC United Nations Office on Drugs and Crime, taulukko 1).

Taulukko 1. Kuolemaan johtaneet väkivaltarikokset vuosina 2000–2012.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015
Kuolemansyytilasto (vain Suomessa tapahtuneet väkivaltarikokset)	99	130	105	107	116	119	110	102	99	73	78	78	70
Henkirikosten seurantajärjestelmä *	105	147	118	119	129	133	121	116	113	94	-	-	-
Rikos- ja pakkokeinotilasto **	-	-	-	-	-	-	140	136	134	110	112	115	100
UNOCD (CTS) 2016 ***	103	148	119	119	129	133	120	117	109	88	88	89	-

Lähde: Tilastokeskus 2016 (X85-Y09, Y87.1), * Lehti & Kivivuori 2013, ** Tilastokeskus 2017, *** UNODC 2016

Suomen väkilukuun suhteutettuna korkeaa henkirikollisuuden tasoa on selitetty keski-ikäisten työttömien miesalkoholistien poikkeuksellisen korkealla rikollisuustasolla (Lehti 2017). Täysin tarkkaa vuosittaista henkirikosten määrää on hankala selvittää, sillä vuosittain tapahtuu useita epäselviksi jääviä, alkoholin aiheuttamia väkivaltakuolemia, jolloin vammojen syntytapa on hankala selvittää. Lisäksi piilorikollisuuteen liittyviä kuolemia on haasteellista selvittää. (Lehti & Kivivuori 2013.)

Vuosittaisten henkirikosten määrän lisäksi on tärkeää tarkastella henkirikollisuuden tasoa myös maan väkilukuun suhteutettuna. Henkirikollisuuden seurantajärjestelmän mukaan vuosina 2003–2012 Suomessa tehtiin keskimäärin 2,24 henkirikosta 100 000 asukasta kohden ja yksinään vuonna 2012 henkirikosten suhdeluku oli 1,8. (Lehti 2013.) YK:n henkirikollisuustilaston mukaan Suomessa tapahtui vuosina 2003–2012 keskimäärin 2,23 henkirikosta 100 000 asukasta kohden ja yksinään vuonna 2012 henkirikosten suhdeluku oli 1,6 (UNOCD 2016). Suhdelukujen eroa voivat selittää erilaiset kirjaamisperusteet (rikoksen törkeysasteen tulkinta), kirjaamisvirheet ja epäselvät väkivaltaiset kuolemantapaukset, jotka voivat tutkintaprosessin myöhemmässä vaiheessa tarkentua tapaturmiksi, itsemurhiksi tai luonnollisiksi kuolemiksi. (Lehti & Kivivuori 2013.)

Erilaisista tilastointikäytännöistä (taulukko 1) huolimatta voidaan huomata, että henkirikollisuuden taso on tällä hetkellä Suomessa laskusuuntainen. Vuonna 2016 poliisin tietoon tuli ennakkotietojen mukaan 98 uhrin kuolemaan johtanutta väkivaltarikosta, ja esitutinnan päätyttyä tuolle vuodelle tilastoitiin yhteensä 82 henkirikosta. Muutosta on tapahtunut yksinomaan miesten tekemissä henkirikoksissa. (Lehti 2017.) Väestön ikääntyessä keski-ikäisten miesten suhteellinen osuus laskee, jolloin väestön ikääntymisellä on mahdollista selittää 10–20 prosenttia tasonlaskusta. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tekemä pitkän aikavälin vertailu on osoittanut, että väestön

ikärakenteen vanheneminen alentaa henkirikollisuuden tasoa mikäli muut rikollisuuteen yhteydessä olevat tekijät säilyvät ennallaan. (Lehti & Kivivuori 2013.)

2.1.2 Henkirikosuhrien läheiset

Henkirikosuhrin läheisen käsite on laajempi kuin viranomaisten käyttämät käsitteet omainen tai lähiomainen. Yksilön läheisiä ovat ne henkilöt, jotka hän itse kokee läheisikseen (Åstedt-Kurki ym. 2006). Siten läheisellä ei tarkoiteta pelkästään uhrin lähiomaisia (*next-of-kin*) tai perheenjäseniä (*family members*), vaan läheinen on henkilö, joka kokee tunteneensa uhrin. Henkirikosuhrien läheisiin viitaten englanninkielisissä tutkimuksissa käytetään myös käsitettä *homicide survivors* (mm. Asaro 2001, Vessier-Batchen & Douglas 2006, Zinzow ym. 2011, Sharpe, Joe & Taylor 2012–2013, Wellman 2014), jolla tarkoitetaan väkivaltarikoksen seurauksena menehtyneen henkilön surussaan selviytyviä läheisiä. Suomen kielessä ei esiinny vastaavaa käsitettä henkirikoksesta selviytyville uhrin läheisille, mutta heidät tunnustetaan henkirikoksen toissijaisiksi uhreiksi (Poijula 2010). Näin ollen tässä tutkimuksessa tiedonantajina ovat kaikki ne täysi-ikäiset ihmiset, jotka kokevat olevansa henkirikosuhrin läheisiä.

2.2 Suru

Surun määrittelemisen on ongelmallista käsitteen moniulotteisuuden, sen tunnusmerkkien moninaisuuden ja useiden rinnakkaiskäsitteiden takia (Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004). Sanakirjoissa surun mainitaan olevan jonkin menetyksen tai muun ikävän tapahtuman aiheuttama voimakas ja pitkäkestoinen mielipahan tunne. Surutyöllä tarkoitetaan läheisen kuolemaa tai muuta vaikeaa menetystä surevan vähittäistä mukautumista tilanteeseen (MOT Kielitoimiston sanakirja 2014) tai menetykseen liittyvien tunteiden vähittäistä käsittelyä (MOT Lääketiede 2.0 2014). Englannin kielessä surusta yleisesti käytetään käsitettä *grief*. Lisäksi surua kuvaavina käsitteinä mainitaan *grief*, *mourning*, *bereavement*, *sorrow* sekä *aftermath*, joka kuvaa merkittävän ja epämiellyttävän tapahtuman jälkeistä aikaa ihmisen elämässä. Tällainen surua kuvaavien käsitteiden kirjo puuttuu suomen kielestä (Poijula 2002).

Sigmund Freud julkaisi ensimmäisen suruteoriansa 1900-luvun alussa. Freudin mukaan suru on menetyksen aiheuttama reaktio. Freudin mukaan yksilö pyrkii surun kautta henkisesti

irrottautumaan menetetystä rakkaastaan. Toisinaan sureva ei kykene irrottautumaan menetyksen kohteestaan, mistä voi tällöin olla surevalle psykologisia seurauksia. Freud käyttää tässä yhteydessä käsitettä melankolia, joka kuvaa surutyön seurauksena syntynyttä surumielisyyden patologista tilaa. (Freud 1917.)

Nykykäsityksen mukaan suru ei kuitenkaan ole synonyymi depressiolle (van der Houwen ym. 2010b), vaan se määritellään normaalina (Neimeyer ym. 2002), dynaamisena ja yksilöllisenä prosessina läheisensä menettäneen henkilön elämässä (Jacob 1993, Hammarlund 2010, Parkes & Prigerson 2010). Surua ilmenee ihmisen jokaisessa elämänvaiheessa kulttuurista riippumatta (Cowles 1995, Hooyman & Kramer 2006) ja ulottuu kokonaisvaltaisesti surevan henkilön elämän fyysiseen, emotionaaliseen, sosiaaliseen ja hengelliseen osa-alueeseen (Jacob 1993, Aho 2010). Kuoleman jälkeisen menetyksen yhteydessä surutyöllä tarkoitetaan kognitiivista prosessia, jonka avulla sureva kohtaa uutta todellisuutta, läpikäy kuolemaan liittyviä ja sitä edeltäviä tapahtumia, tekee muistelutyötä, pyrkii etäytymään menehtyneestä tai muuttamaan suhdettaan menehtyneeseen (Stroebe 1992).

Nykykäsityksen mukaan sureva läheinen ei surun kautta pyrikään henkisesti irtaantumaan menetetystä rakkaastaan (vrt. Freud 1917) vaan pyrkii säilyttämään jatkuvan kiintymyssuhteensa kuolleeseen (Poijula 2002). Suru nähdään rakkauden hintana, eli osoituksena sitoutumisesta menehtynyttä läheistä kohtaan (Parkes 1986, Parkes & Prigerson 2010). Suremisen keskeisenä ilmiönä on surulle antautuminen, joka voi ilmentyä elämänmittaisena oppimisprosessina. Surulle antautuminen on osa surussa selviytymistä, sillä se on samalla surun kohtaamisen ja uuden ajatusmaailman edellytys. (Erjanti 1999, Poijula 2002, Kübler-Ross & Kessler 2006, Hammarlund 2010.)

Suruprosessia on aikoinaan kuvattu myös Kübler-Rossin (1969) viisivaiheisella suruteorialla, jossa kuvataan menetyksestä johtuvia surureaktioita. Näiden vaiheiden kautta sureva henkilö kykenee muotoilemaan ja ymmärtämään tunteitaan menetyksen jälkeen. Viisivaiheisen suruteorian mukaan sureva henkilö tekee surutyötä kieltämisen, vihan, kaupanteon, masennuksen ja hyväksymisen kautta. Kieltäminen on keino kyseenalaistaa menetyksen todellisuutta, jolloin kieltäydytään uskomasta tapahtunutta. Viha voi kohdistua moniin asioihin: omaan kykenemättömyyteen estää tapahtunutta, toisten ihmisten toimintaan tai menetyksen tapahtumiseen. Menetyksen jälkeisen kaupanteon perimmäisenä toiveena on elämän palaaminen aikaan ennen menetystä. Sen kautta mieli muuttaa surevan suhtautumista menneisiin tapahtumiin pohtimalla ”entä jos” -mahdollisuuksia.

Masennus on luonnollinen reaktio ja tunnetila menetyksen jälkeen, mutta toisaalta tulee olla erotettavissa kliinisestä masennuksesta. Surutyön viimeisessä vaiheessa sureva hyväksyy läheisen menetyksen lopullisuuden ja tunnistaa tämän uuden todellisuuden pysyvänä olotilana. (Kübler-Ross 1969, Kübler-Ross & Kessler 2006.)

Surun vaiheittaisesta, prosessinomaisesti luonteesta huolimatta (Parkes 1986, Cowles, Hooyman & Kramer 2006, Kübler-Ross & Kessler 2006) sen vaiheet eivät nykyäskäytännön mukaan kuitenkaan tapahdu lineaarisesti (Cowles 1995, Hooyman & Kramer 2006, Kübler-Ross & Kessler 2006, Aldrich & Kallivayalil 2016). Lisäksi surureaktiot vaihtelevat kestoltaan ja intensiteetiltään. Surureaktioista epäusko on voimakkaimmillaan ensimmäisen kuukauden aikana kuolemasta, kaipaaminen ja viha saavuttavat huippunsa viiden kuukauden kuluessa kuolemasta ja mahdollinen masennus ilmenee kun kuolemasta on kulunut puolesta vuodesta kahteen vuoteen. (Maciejewski ym. 2007.) Toisaalta suru on hinta menehtyneeseen kohdistuneesta henkisestä sitoutumisesta ja rakkaudesta (Parkes 1986), jolloin surulla tarkoitetaan ainaisesti mielessä säilyvän menetyksen pohtimista. Näin ollen surua ei voi koskaan ”surra” kokonaan pois (Kübler-Ross & Kessler 2006).

Läheisten surukokemukset ovat yksilöllisiä ja etenkin 2000-luvulle tultaessa surun yleisestä määrittämisestä onkin siirrytty kohti surun yksilöllistä määrittämistä (Erjanti & Paunonen-Ilmonen 2004, Hooyman & Kramer 2006). Surukokemukseen ja surussa selviytymiseen vaikuttavat menehtyneen kuolintapa, surevan suhde menehtyneeseen, surevan ikä, aiemmat selviytymiskeinot, sosiaalinen tukiverkosto sekä surevan henkilön fyysinen ja henkinen tila (Jacob 1993, Aho 2010). Lisäksi sukupuoli on yhteydessä surun kokemiseen, jolloin naisten surureaktiot voivat ilmentyä voimakkaampina (van der Houwen ym. 2010a, Aho ym. 2013).

Suru on epämiellyttävä tunne, joka jossain määrin häiritsee läheisen arkielämässä toimimista (Parkes 1986). Sureva voi käydä läpi useita negatiivisia tunnetiloja, eristäytyä muista sekä kokea keskittymisen ja muistitoimintojen heikkenemistä (Hogan ym. 1996). Surulla voi olla negatiivisia seurauksia, kuten masennus-, sairastuvuus- tai kuolleisuusriskin nousu (Asaro 2001). Surulla voi olla myös positiivisia seurauksia, kuten uuden identiteetin kehittyminen (Cowles 1995, Bailey ym. 2013a), henkilökohtainen kasvu (Parkes 1986, Jacob 1993, Hogan ym. 1996, Erjanti 1999, Aho 2010, Parkes & Prigerson 2010) ja uusien ihmissuhteiden muodostuminen (Jacob 1993, Aho 2010).

2.3 Selviytyminen

Selviytyminen on jatkuvasti vaihtelevaa, kognitiivista ja käyttäytymiseen liittyvää pyrkimystä käsitellä ulkoisia ja sisäisiä vaatimuksia, jotka yksilö on arvioinut rasittaviksi tai ylivoimaisiksi suhteessa omiin voimavaroihinsa (Lazarus & Folkman 1984). Selviytymisellä tarkoitetaan käytettävissä olevia tietoja, taitoja ja voimavaroja, joiden avulla yksilö pyrkii käsittelemään elämässään olevia ongelmia ja stressiä aiheuttavia tilanteita (Vertio 2003). Selviytyminen on prosessinomaista, tietoista ja tahdonalaista toimintaa, jolloin pyrkimyksenä on omien tunteiden, käyttäytymisen ja ympäristön säateleminen. Yksilön biologinen, kognitiivinen, sosiaalinen ja emotionaalinen kehitystaso voivat edistää selviytymisessä käytettävissä olevia resursseja ja toisaalta rajoittaa esimerkiksi selviytymisessä käytettävissä olevia toimintatapoja. (Compas ym. 2001.) Tämän lisäksi kokemus, luottamus itseensä ja omiin ratkaisuihin auttavat yksilön selviytymisessä (Vertio 2003).

Surussa selviytymistä voidaan tarkastella Margaret Stroebe ja Henk Schutin (1999) kehittämän kaksoisprosessimallin avulla (*the dual process model of coping in bereavement, DPM*). Kaksoisprosessimallin mukaan yksilön toiminnassa yhdistyvät stressireaktio ja toiminnan säätely, jolloin selviytyminen on tasapainottelua menetyksen ja surussa selviytymisen välillä. Tällöin menetyksestä selviytyminen ilmenee menetys- tai toipumissuuntautuvana toimintana. Menetyssuuntautuvassa toiminnassa surija kokee emotionaaliset surutunteita, muistelee menehtynyttä ja pyrkii säilyttämään yhteyden menehtyneeseen. Toipumissuuntautuvassa toiminnassa surija pyrkii selviytymään menetyksestä irrottautumalla surusta ja suuntaamalla elämässään eteenpäin. (Stroebe & Schut 1999, Stroebe & Schut 2010.)

Selviytyminen voidaan hahmottaa myös ongelmakeskeisenä (*problem-focused*) tai tunnekeskeisenä toimintana (*emotion-focused*). Ongelmakeskeisessä selviytymisessä yksilö pyrkii vaikuttamaan stressiä aiheuttaviin tekijöihin kun taas tunnekeskeisessä selviytymisessä yksilön pyrkii muuttamaan omaa negatiivisen tunteen kokemustaan, jonka jokin stressin lähde on saanut aikaan. Toisinaan yksilön selviytymiseen liittyvä käyttäytyminen voi olla sekä ongelma- että tunnekeskeistä, jolloin oman toiminnan kautta pyritään samanaikaisesti esimerkiksi poistumaan vaikeasta tilanteesta ja rauhoittamaan itseä. Tällöin voi olla kyse välttämiseen liittyvästä selviytymisestä (*avoidant coping*), jolla tarkoitetaan stressin aiheuttajasta etääntymistä tai sen kieltämistä. (Compas ym. 2001.)

Surussa selviytyjät ovat henkilöitä, jotka pyrkivät toimimaan muutostilanteessa, säilyttämään läheisiä ihmissuhteitaan, vaalimaan itsetuntoaan sekä hallitsemaan ahdistuneisuutensa siedettävälle tasolle (Simpson & Coté 2006). Aikaisemmasta, vaiheittain etenevästä surutyön hahmottamisesta (Kübler-Ross 1969) on siirrytty kohti käsitystä, jonka mukaan merkityksen muodostaminen (*meaning making*) liittyy oleellisesti läheisten surussa selviytymiseen (Neimeyer ym. 2002). Merkityksen muodostamisen lisäksi menetyksen tuomien positiivisten muutosten tiedostaminen on yhteydessä komplisoituneen surun ilmenemiseen. Pelkkä kuolemasta kulunut aika ei yksinään vähennä surun voimakkuutta, mutta ajasta riippumaton merkityksen muodostaminen voi vähentää surun komplisoitumista. (Holland ym. 2006.)

Läheisen kuolemasta aiheutuu surevalle myös sekundaarisia menetyksiä, jotka ovat yhteydessä surun kokemiseen, emotionaaliseen yksinäisyyteen ja surussa selviytymiseen. Kuoleman toissijaisena menetyksenä läheiset voivat kokea esimerkiksi taloudellisia menetyksiä, jotka tuovat lisänsä ensisijaiseen, menetyksestä johtuvaan suruun. (van der Houwen ym. 2010b.) Lisäksi läheiset voivat kokea elämässään uudenlaisia haasteita tai ongelmia, jotka heidän tulee käsitellä rakkaansa menetyksen ohessa. Tällöin surussa selviytymisestä tulee entistä moniulotteisempaa ja mutkikkaampaa (Parkes 1986.) Toisaalta menetyksistä johtuvia sekundaarisia menetyksiä voidaan käsitellä yhteisöön liittyvien tekijöiden avulla. Esimerkiksi menetyksen jälkeen saadulla sosiaalisella tuella on yhteys surun kokemukseen, masennuksen ilmenemiseen ja positiiviseen mielialaan. Lisäksi mikäli henkilö kokee hengellisyyden positiivisena asiana, on myös siitä apua selviytymisessä. (Simpson & Cote 2006, van der Houwen ym. 2010b.)

2.4 Henkirikosuhrien läheisten suru ja selviytyminen

Kuoleman tapahtuminen henkirikoksen kautta aiheuttaa lisäkuormaa läheisten selviytymiselle, sillä rikoksesta johtuviin kuolemantapauksiin sisältyy erityisiä surun elementtejä. Luonnonkatastrofiin verrattuna toisen ihmisen aiheuttama kuolema on tarkoituksenmukaisempi hyökkäys ihmisen henkeä kohtaan ja se traumatisoi menehtyneen läheisiä emotionaalisesti (Armour 2006, Simpson & Coté 2006, Morrall ym. 2011). Henkirikoskuolema on väkivaltainen ja nähdään tarkoituksettomana kuolemana (Currier ym. 2006). Se on aina aiheutunut toisen ihmisen tekojen seurauksena, joten se olisi mahdollisesti voitu estää. Lisäksi kuoleman epäoikeudenmukaisuus tai umpimähkäisyys hankaloittavat läheisten surutyötä. (Kübler-Ross & Kessler 2006.) Henkirikoskuolemaan liittyvät

usein ajatukset uhrin kokemasta kärsimyksestä, jolloin sitä ei voida millään tavalla ajatella kauniina kuolemana (Armour 2006). Lisäksi mikäli henkirikos on jäänyt ratkaisematta, eikä tekijää ole saatu syytteen alaiseksi, on uhrin läheisten hankalampaa prosessoida menetystään ja suruaan (Wellman 2014).

Henkirikoskuoleman aiheuttama suru ja selviytyminen muodostavat kokonaisvaltaisen prosessin, jonka seurauksena läheinen voi kokea muutoksia avioliitossa ja perhesuhteissa sekä sosiaalisissa ja hengellisissä toiminnoissa (Murphy ym. 2003). Surussa selviytyminen on yhtäaikaista tasapainoilua traumareaktioiden ja suremisen tarpeen välillä. Näin ollen on mahdollista, että trauma pitkittää surua ja suru traumaa. (Armour 2006.) Äkillisen ja yllättävän kuoleman jälkeen on tyypillistä, että läheisillä esiintyy pidemmällä aikavälillä menetykseen liittyvää, negatiivista ja pakonomaista ajattelutyötä (*rumination*), joka saa aikaan surun tunteen voimistumista ja masennusoireita (van der Houwen ym. 2010a). Tällöin selviytymistä estää liiallinen itse- ja ongelmakeskeinen havainnointi, joka ei edistä ongelmien ratkaisemista vaan ylläpitää pahaa oloa (Hannila 2014).

Henkirikosuhrien läheiset käsittelevät menetystään useiden eri psyykkisten ja sosiaalisten selviytymiskeinojen kautta, joilla on oma merkityksensä läheisten surussa selviytymiselle. Läheiset käsittelevät menetystään esimerkiksi itsensä lohduttamisen sekä erilaisten tunteiden prosessoinnin avulla (Baliko & Tuck 2008, Johnson 2010, Chapple, Swift & Ziebland 2011, Wellman 2014). Muistelutyön (Armour 2003, Murphy ym. 2003, Alarcão, Carvalho & Pelloso 2008) ja yliluonnollisten kokemusten kautta tapahtuva uudenlaisen yhteyden luominen ja säilyttäminen menehtyneeseen voivat myös auttaa selviytymisessä (Johnson 2010, Chapple ym. 2011, Sharpe & Boyas 2011). Lisäksi surussa selviytymistä auttavat katkeruudesta ja vihasta luopuminen (Baliko & Tuck 2008), anteeksianto (Baliko & Tuck 2008) ja kuoleman lopullisuuden hyväksyminen (Armour 2003). Toisaalta väkivaltaisen menetyksen prosessointi on hankalaa, sillä siihen liittyy myös uhrin kokeman kärsimyksen muistelemisen (Currier ym. 2006, Steeves & Parker 2007, Alarcão ym. 2008, Lichtenthal ym. 2013).

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät ja estävät tekijät vaihtelevat yksilöllisesti. Esimerkiksi hengellisyys ja uskonnollisuus auttavat niitä läheisiä, joille ne tuovat lohtua tai turvaa (Alarcão ym. 2008, Baliko & Tuck 2008, Chapple ym. 2011, Johnson 2012, Sharpe & Boyas 2011, Johnson 2012, Sharpe, Joe & Taylor 2012-2013, Bailey ym. 2013a, Currier ym. 2013), mutta estävät joidenkin läheisten selviytymistä (Chapple ym. 2011). Hengellisyys ja usko Jumalaan voivat

toimia vahvuuden ja kontrollin lähteenä ja toisaalta hengellisyyteen liittyen läheiset voivat kokea vihan ja katkeruuden tunteita Jumalaa kohtaan. (Bailey 2013a.)

Menetyksen käsitteleminen ja omien tunteiden prosessointi edistävät läheisten selviytymistä. Lisäksi henkisen ja terapeutin tuen saaminen omilta läheisiltä (Steeves & Parker 2007, Chapple ym. 2011, Sharpe & Boyas 2011), muilta saman kokeneilta (Wellman 2014), omalta yhteisöltä tai terapiasta on koettu selviytymistä edistäviksi tekijöiksi (DeYoung & Buzzi 2003, Steeves & Parker 2007). Toisaalta joskus saatu tuki on vääränlaista tai puutteellista, jolloin se ei edistä tai saattaa jopa estää läheisten selviytymistä (Steeves & Parker 2007, Baliko & Tuck 2008). Menetyksen jälkeen läheiset voivat kokea negatiivisia muutoksia sosiaalisissa suhteissaan ja saavat myös tämän vuoksi lähipiiriltään riittämätöntä tukea. Lisäksi henkirikoskuoleman aiheuttama häpeä, leimaantuminen ja pelko toisten ihmisten arvostelun kohteeksi joutumisesta estävät läheisiä jakamasta suruaan. (Bailey ym. 2013a.) Kuitenkin oman kokemuksen jakaminen auttaa surussa selviytymisessä (Baliko & Tuck 2008) kun taas puhumattomuus estää selviytymistä säilyttäen menetyksen tuomaa henkistä taakkaa (Steeves ym. 2007, Steeves & Parker 2007, Sharpe & Boyas 2011, Sharpe ym. 2012–2013).

Toisinaan läheiset voivat osoittaa erityistä henkistä vahvuutta, jolloin he kykenevät uudelleenmuodostamaan ajatusmaailmaansa menetyksen jälkeen. Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistää kyky myönteiseen ajatteluun ja tietoisien päätösten tekeminen omasta selviytymisestä (Armour 2003, Johnson 2010, Bailey ym. 2013b, Lichtenthal ym. 2013). Lisäksi henkirikoksen jälkeen läheisillä voi lisäksi herätä halu elää merkityksellisesti. Tämä ilmenee uudenlaisena periaatteellisuutena, merkityksellisesti toimimisena ja toisten hädälle avautumisena (Armour 2002, Armour 2003, DeYoung & Buzzi 2003, Murphy ym. 2003, Baliko & Tuck 2008, Bailey 2013a, Lichtenthal ym. 2013), jonka myötä läheiset kokevat elävänsä merkityksellistä elämää myös menetyksen jälkeen. Traumaattisen menetyksen jälkeen läheiset voivat yhä edelleen kokea henkistä kasvua ja vahvistumista, jotka edistävät merkityksellisyyden muodostamista ja auttavat selviytymisessä. Toisaalta esimerkiksi ampuma-aseella tehdyn henkirikoksen aiheuttamalla traumaattisella stressillä on negatiivinen vaikutus läheisten resilienssiin. (Bailey ym. 2013b.)

Menetyksen tapahtuminen henkirikoksen seurauksena poikkeuksetta hankaloittaa henkirikosuhrien läheisten selviytymistä. Henkirikoksen kautta tapahtuneessa menetyksessä kuolema on tapahtunut luonnottomasti (Baliko & Tuck 2008, Johnson 2010, Johnson 2012) ja väkivaltaisesti (Currier ym. 2006, Lichtenthal ym. 2013). Tästä johtuen kuolemaan ja menehtyneeseen liittyvä muistelutyö on ahdistavaa tai läheinen ei kykene muistelutyöhön lainkaan. Lisäksi merkityksen luominen voi estyä

mikäli rikosta ei saada ratkaistuksi esimerkiksi rikoksen tekijän löytymiseen liittyvistä syistä. (Armour 2002, Murphy ym. 2003, Alarcão ym. 2008, Steeves & Parker 2007.)

Kuoleman tapahduttua henkirikoksen seurauksena läheiset leimaantuvat muiden silmissä poikkeaviksi, jonka seurauksena läheiset kadottavat sosiaalista verkostoa ympäriltään (Armour 2002, Armour 2003, Steeves ym. 2007, Bailey ym. 2013a). Lisäksi tutkinta- ja oikeusprosessissa voi olla puutteita tai epäoikeudenmukaisuuksia, jotka hankaloittavat läheisten selviytymistä (Alarcão ym. 2008, Bailey ym. 2013a). Usein media koetaan negatiivisena asiana, ja näin ollen sen ahdistelemaksi joutuminen estää läheisten selviytymistä. (Armour 2003, DeYoung & Buzzi 2003, Murphy ym. 2003, Steeves ym. 2007, Steeves & Parker 2007, Alarcão ym. 2008, Baliko & Tuck 2008, Johnson 2012, Sharpe ym. 2012–2013.) Toisaalta median apu selviytymisprosessissa ei ole täysin poissuljettu, sillä toisinaan media voidaan kokea kuuntelijana (DeYoung & Buzzi 2003) tai apuna rikoksen selvittämisessä (Alarcão ym. 2008).

3 TUTKIMUKSEN TARKOITUS JA TUTKIMUSKYSYMYKSET

Tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikosuhrien läheisten surua ja selviytymistä. Tutkimuskysymykset ovat:

1. Millaista henkirikosuhrien läheisten suru on?
2. Mitkä tekijät edistävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?
3. Mitkä tekijät estävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?

Tutkimuksen tavoitteena luoda ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Tutkimuksesta saatua tietoa voidaan hyödyntää läheisensä menettäneiden yksilöiden ja perheiden auttamistyössä, terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

4 TUTKIMUKSEN TOTEUTTAMINEN

4.1 Tutkimuksen metodiset lähtökohdat

Tämä tutkimus toteutettiin kvalitatiivisena tutkimuksena. Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset ohjasivat tutkimuksen metodisia valintoja. Kvalitatiinen eli laadullinen tutkimus on perusteltua, mikäli tutkimuksen kohteena olevasta ilmiöstä on vähän tutkimustietoa tai halutaan löytää uusia näkökulmia jo osittain tunnettuun ilmiöön (Kylmä ym. 2003). Henkirikosuhrien läheisten surusta ja selviytymisestä tehdyn systemaattisen tiedonhaun perusteella todettiin, että ilmiötä on tutkittu suomalaisella aineistolla vain vähän. Ilmiötä haluttiin tutkia selvittämällä läheisten kokemuksia ja luomalla kuvausta heidän kokemastaan todellisuudesta. Laadullinen tutkimus oli perusteltua, sillä ilmiöstä haluttiin saada autenttinen näkemys läheisten itsensä kertomana. (Kylmä ym. 2003, Silverman 2013.)

4.2 Aineiston keruu

Tutkimuksesta tiedotettiin internetin suljetuilla keskustelupalstoilla (Facebookin suljetuissa vertaistukiryhmissä) sekä HUOMA ry:n jäsenpostituslistalla. Tiedottamisen kautta pyrittiin rekrytoimaan tutkimukseen osallistujia, jotka olivat menettäneet läheisensä henkirikoskuoleman seurauksena, ja jotka olivat valmiita jakamaan kokemuksensa.

Tutkimusaineisto kerättiin elektronisella lomakkeella (e-lomake) ja haastatteluiden avulla. E-lomake sisälsi strukturoituihin taustamuuttujiin liittyviä kysymyksiä. Taustamuuttujiin koskevat kysymykset liittyivät joko osallistujaan (ikä, sukupuoli, perhetilanne, terveydentila, suhde menehtyneeseen, sosiaaliset ja taloudelliset muutokset henkirikoksen kuoleman jälkeen), menehtyneeseen läheiseen (perhetilanne) tai henkirikokseen (menehtyneiden lukumäärä, kuolintapa, langetetun tuomion laatu ja pituus, saadut vahingonkorvaukset). E-lomake sisälsi lisäksi kolme avointa kysymystä, joissa läheistä pyydettiin kuvailemaan kokemaansa surua (heti henkirikoskuoleman tapahduttua ja myöhemmin henkirikoskuoleman jälkeen) sekä selviytymistään edistäviä ja estäviä tekijöitä. E-lomakkeeseen vastasi yhteensä 34 henkirikosuhrien läheistä lokakuusta 2014 syyskuuhun 2015 mennessä.

Tutkimukseen osallistuminen tapahtui anonyymisti, mutta halutessaan tutkimukseen osallistuva läheinen sai jättää yhteystietonsa mahdollista tutkimushaastattelua varten. Haastatteluiden

järjestämistä varten tutkija oli yhteydessä osaan yhteystietonsa jättäneistä läheisistä sähköpostitse ja puhelimitse. Yksi haastatteluun suostunut läheinen perui haastatteluun osallistumisen terveydellisistä syistä jo ennen haastattelupäivän sopimista.

Tutkija teemahaastatteli yhteensä kolmea läheistä, joista kaikki olivat naisia. Teemahaastatteluiden teemat perustuivat e-lomakkeen kysymyksiin (liite 2). Haastattelut olivat kestoaltaan 1–2 tuntia ja tapahtuivat haastateltavien kotona heille sopivana ajankohtana. Ennen haastattelua haastateltavilta kysyttiin suullisesti suostumus haastatteluun osallistumisesta sekä lupa haastattelun nauhoittamiseen. Lisäksi heitä muistutettiin oikeudestaan keskeyttää haastatteluun osallistuminen. Kaikki haastattelut nauhoitettiin, jotta aineiston analyysistä tulisi mahdollisimman tarkkaa, totuudenmukaista ja huolellista. Lisäksi tutkija teki omia muistiinpanoja haastatteluiden aikana. Haastattelujen aikana tutkija tarkkaili haastateltavien jaksamista (eleitä, itkuherkkyyttä, vireystilaa). Haastattelun päätteeksi tutkija pyysi haastateltavia kertomaan voinnistaan. (Kylmä & Juvakka 2007.)

4.3 Tutkimuksen tiedonantajat

Tutkimuksen tiedonantajilla tuli olla omakohtainen kokemus läheisen henkirikoskuolemasta (Kylmä & Juvakka 2007). Tutkimukseen osallistui 34 henkirikosuhrien läheistä, joista naisia oli 30. Läheisistä kaikki olivat suomalaisia ja iältään 24–71-vuotiaita. Lähes kaikille läheisille henkirikoskuolema oli tullut ilman ennakkovaroitusta ($n = 32$) ja läheisistä kaksi sai ennakkovaroituksen läheisensä kuolemasta muutamaa tuntia ennen kuolemaa. Henkirikoksesta oli tutkimukseen osallistumiseen mennessä kulunut vähintään neljä kuukautta ja enintään 25 vuotta.

Henkirikoksen uhrin olivat iältään 1–58-vuotiaita. Henkirikoksen uhrin olivat lapsia ($n = 13$), avio- tai avopuolisoja ($n = 5$), vanhempia ($n = 6$), sisaruksia ($n = 8$), siskonlapsia ($n = 2$), ex-puoliso ($n = 1$) tai uhrin tuttava ($n = 1$). Usein uhrin kuolemaan johtaneet vammat oli aiheutettu useita eri tekotapoja käyttäen. Henkirikoksien tekotapoja oli teräaseella vahingoittaminen ($n = 19$), pahoinpitely ($n = 8$), kuristaminen ($n = 7$), ampuminen ($n = 4$), myrkytys ($n = 1$), hukuttaminen ($n = 4$) ja ajoneuvolla yliajaminen ($n = 2$).

Uhrin lukumäärä vaihteli yhden ($n = 32$), kahden ($n = 1$) ja kolmen ($n = 1$) välillä. Henkirikoksen tekijä oli uhrin tuttava ($n = 10$), tuntematon ($n = 7$), kaveri ($n = 4$), aviopuoliso ($n = 3$), avopuoliso

(n = 2), seurustelukumppani (n = 3), veli (n = 2), naapuri (n = 1) tai ex-puoliso (n = 1). Tapauksista viidessä henkirikoksen tekijä oli lopulta tehnyt itsemurhan. Lyhyin henkirikoksen tekijälle annettu tuomio oli 2 vuotta 6 kuukautta ja pisin 11 vuotta 2 kuukautta. Yhdessä tapauksessa henkirikoksen tekijää ei koskaan löydetty. Yhdessä tapauksessa tuomion sai kolmesta tekijästä vain yksi, jolloin kahta muuta tekijää vastaan nostetut syytteet hylättiin.

4.4 Aineiston analyysi

Tutkimusaineisto analysoitiin induktiivisella sisällönanalyysillä. Sisällönanalyysi on systemaattinen aineiston analyysimenetelmä, jonka avulla kuvataan analyysin kohteena olevaa tekstiä. Tutkimuksen sisällönanalyysiä ohjasivat tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset. Tutkimustulosten annettiin ohjautua aineistosta käsin, jotta läheisten todelliset kokemukset surusta ja heidän selviytymistään edistävästä ja estävästä tekijöistä saatiin esille. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Aineiston analyysiprosessi aloitettiin aineiston aukikirjoittamisella eli litteroinnilla. Haastattelunauhojen kuuleminen ja litteroiminen olisi voinut aiheuttaa harmia ulkopuoliselle litteroijalle, joten tutkija päätti litteroida nauhoitukset itse. Yhdestä haastattelusta kertyi lopulta noin 16 sivua litteroitua haastattelutekstiä.

Aineiston kokonaiskuvan hahmottamiseksi analyysi aloitettiin perehtymällä litteroituihin haastatteluteksteihin (Kylmä ym. 2003). Tutkimuskysymyksiin vastaavat alkuperäisilmaisut alleviivattiin, koodattiin ja kirjoitettiin tekstinkäsittelyohjelmaan. Alkuperäisilmaisujen kirjainkoodaukset kulkivat mukana koko analyysiprosessin ajan (ks. taulukko 2). Alkuperäisilmaisut tiivistettiin ja pelkistettiin niin, että ilmaisujen olennainen sisältö säilyi (Kylmä & Juvakka 2007). Kaikki pelkistykset taulukoitiin ja siirrettiin erilliselle tiedostolle pelkistysten ryhmittelyä varten (taulukot 2 ja 3).

Analyysiprosessissa pelkistyksistä pyrittiin löytämään yhtäläisyyksiä ja erilaisuuksia (Kylmä & Juvakka 2007). Keskenään samankaltaiset pelkistykset koodattiin tietyllä värillä, jotta pelkistysten ryhmitteleminen olisi helpompaa. Sisällöllisesti samankaltaiset pelkistykset klusteroitiin omaksi alaluokakseen. Alaluokat nimettiin niin, että luokan nimi kattoi kaikki sen alle tulleet pelkistykset. Muodostetut alaluokat taulukoitiin jälleen uuteen tiedostoon.

Ryhmittelyä jatkettiin klusteroimalla samankaltaisia alaluokkia. Alaluokkia ryhmittelemällä nimettiin yläluokkia, joista jokaiseen sisältyi vähintään kaksi sisällöllisesti samankaltaista alaluokkaa (taulukko 3). Läheisten surua kuvasi lopulta seitsemän, selviytymistä edistäviä tekijöitä yhdeksän ja estäviä tekijöitä 11 yläluokkaa. Yläluokkia ryhmittelemällä muodostettiin lopulta pääluokat. Läheisten surua kuvasi kaksi, selviytymistä edistäviä tekijöitä kolme ja estäviä tekijöitä kolme pääluokkaa. Aineiston pelkistämisen, ryhmittelyn ja abstrahoinnin avulla saatiin vastaus asetettuihin tutkimuskysymyksiin. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Taulukko 2. Esimerkki aineiston pelkistämisestä: *Mitkä tekijät edistävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?*

Alkuperäisilmaus	Pelkistys
h1s4 siinä sitten SURMATULLE sanoinkin, että tuun kaikkeni tekemään ettet jää unohduksiin. Että tota niin, tekijä saa ansaitsemansa tuomion niin paljon ku mää pystyn siihen vaikuttamaan ja tota niin, tämä ei jää tähän. Että tota niin, tuun jatkossa tekee asioita, mitkä vaan niinkun tuo ihmisten tietosuuteen, niille jotka ei tiedä mitä voi tapahtua ja niille jotka tietää mitä tapahtuu, niin voin olla sitten apuna niin paljon ku vaan pystyn sitten olemaan. Että tavallaan tän vertaistukiryhmän kautta plus sitten tietysti menemällä ihmisten tietosuuteen kertomaan asiasta ja sitten on se ruusu henkirikoksen uhrien muistoksi –tapahtuma, joka on sitten aina lokakuun toinen päivä että.	h1s4p73 Lupaus surmatun lapsensa muistamisesta h1s4p74 Henkilökohtainen pyrkimys vaikuttaa asioihin, joiden seurauksena tekijä saisi ansaitsemansa tuomion h1s4p75 Oma toiminta henkirikoskuolemien saattamisesta ihmisten tietoisuuteen h1s4p76 Pyrkimys auttaa muita saman kokeneita h1s4p77 Vertaistukiryhmässä tapahtuva toisten ihmisten auttaminen h1s4p78 Vuosittain järjestettävä Ruusu henkirikoksen uhrien muistoksi –tapahtuma
h1s8 Että sehän nyt on tietysti erittäin positiivinen asia mikä on tietysti auttanu myös siinä surussa eteenpäin on se, että hän sai sen maksimituomion, minkä voi saada. Ja sitten tota niin. Että saatiin yleensä kiinni.	h1s8p130 Tekijä saanut maksimituomion h1s8p131 Tekijän kiinnisaaminen
k1v10 Ensi reaktio oli helpotus; nyt se tapahtui. Enää ei tarvitse pelätä koko aikaa eikä juosta apuun. Ja kukaan ei enää hakkaa minun lastani.	k1v8p10 Lapsen kärsimysten loppuminen k1v8p11 Lapsen puolesta pelkäämisen päättymisen k1v8p12 Lapsen vapautuminen väkivallan uhrina olemisesta
k2v26 Oma äitini on auttanut minua todella paljon. Henkisesti ja auttamalla arjessa kotihommissa ja lasten hoidossa. Terapeutini on kannatellut minua myös nyt jo viidettä vuotta ja edelleen tunnen, että on kiva välillä päästä asioita purkamaan hänen kanssaan, kun kukaan muu ei ymmärrä.	k2v26p1 Oman äidin apu k2v26p2 Äidin henkinen tuki k2v26p3 Äidin apu arjessa k2v26p4 Äidin kodinhoitoapu k2v26p5 Äidin lastenhoitoapu k2v26p6 Terapeutti k2v26p7 Terapiassa käyminen vuosienkin päästä kuolemasta k2v26p8 Asioiden purkaminen terapeutille

(Tutkijan käyttämät koodit: h=haastattelu, s=sivu, k=kysymys, v=vastaaaja, p=pelkistys)

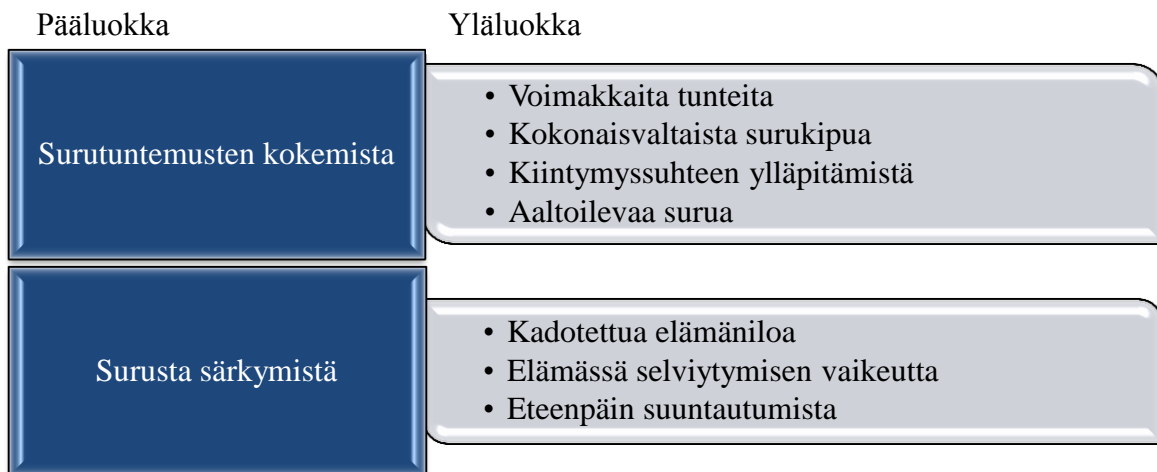
Taulukko 3. Esimerkki aineiston luokittelusta: *Mitkä tekijät estävät läheisten selviytymistä henkirikoskuoleman jälkeen?*

Pelkistys	Alaluokka	Yläluokka
Äkillinen traumatisoituminen Ahdistus Tuska Heikentynyt psyykkinen vointi Tunne vaikeudesta hengittää Irtipääsemätön alakuloisuuden tunne Masentuneisuus Synkät ajatukset Halu kuolla	Mielen synkistyminen	Emotionaalinen kärsiminen
Asian jatkuva ajattelevinen Tapahtumien jatkuva mielessä pyöriminen Painajaisunet tapahtuneesta Ahdistuminen kyvyttömyydestä käsittää surmatun kokemusta	Tapahtumien jatkuva mieleen tunkeutuminen	
Muistot yhteisestä elämästä Surmatun tavarat Videot surmatusta Kuvat surmatusta Kuvat rikospaikalta Kuvat surmatusta rikospaikalla Surmatun kokemusten ajattelevinen Surmatun oleminen yksin kuolinhetkellään Surmatun mädäntyneen ruumiin näkeminen arkussa Tapahtuman ennalta-arvaamattomuus Surmatun henki riistettiin tahallisesti Surmatun hengen riisti toinen ihminen	Muistot henkirikoksen tapahtumisesta	
Epävarmuus surmatun hengen pelastamiseksi tehdystä työstä Velvollisuudentunnosta tapahtuva haudalla käyminen Sekä surmatun että tekijän omaisena oleminen	Ristiriitaisuudessa eläminen	
Pimeän pelko Tekijään liittyvä pelko omasta turvallisuudesta Pelko lapsen huostaanotosta	Pelkotilat	
Haudalla käymättä jättämisen aiheuttama huono omatunto Surmatun isän syytökset Oman osallisuuden käsitteleminen	Syyllisyys	

5 TUTKIMUKSEN TULOKSET

5.1 Henkirikosuhrien läheisten suru

Tutkimustulosten perusteella henkirikosuhrien läheisten suruun sisältyi **surutuntemusten kokemista** ja **surusta särkymistä** (kuvio 1).

Kuvio 1. Läheisten suru henkirikoskuoleman jälkeen (pääluokat ja yläluokat).

5.1.1 Surutuntemusten kokemista

Läheisten surutuntemusten kokemiseen (kuvio 1) kuului **voimakkaita tunteita, kokonaisvaltaista surukipua, kiintymyssuhteen ylläpitämistä ja aaltoilevaa surua**.

Voimakkaat tunteet

Henkirikosuhrien läheisten kokemiin voimakkaisiin tunteisiin sisältyi **järkyttymistä, vihamielisyyttä, katkeruutta, ahdistusta, tuskaa, pelkoa, syyllisyyttä, epäuskoa ja hulluksi tulemisen tunnetta** (kuvio 2).

Kuvio 2. Voimakkaat tunteet (yläluokka ja alaluokat).

Järkyttymistä esiintyi heti kuolinviestin saamisen tai kuolintavan kuulemisen jälkeen sekä läheisten nähdessä esimerkiksi surmatun verisiä tavaroita. Läheiset kokivat olevansa shokissa ja kuvailivat järkyttymistään palasiksi hajoamisen ja musertumisen kaltaisena tunteena. Läheiset kokivat henkirikoskuoleman traumatisoivana.

”.. kertovat, että TYTÄR on löytynyt sieltä kotoa, ja menehtyneenä. Ja sitten kysyin että miten on kuollu, niin sanovat et henkirikos. Ja tota niin. Kyllähän se siinä tietysti oli, oli tyrmäävä isku, ei siitä mihkään pääse.”

”.. koruja... He sanokin että ne on verisiä, että älä sitten pelästy, ne täytyy pestä... Mutta sillonhan se järkytti.”

Läheisten **vihamielisyys** ilmeni raivon ja vihan purkauksina. Läheiset hajottivat ympäristöään, äksyilivät lähimmäiselleen ja halusivat satuttaa henkirikoksen tekijää. Läheiset kokivat vihaa yhteiskuntaa, tekijää ja Jumalan tahtoon vetoavia ihmisiä kohtaan. Raivon purkautumiseen liittyen läheiset purskahtivat itkuun.

”Mä purin sen suurimman vihani sillon kato ennen joulua ku mä tytön verisiä koruja pesin tossa noin niin, mä sillon hakkasin tota lattiaa että mä tapan sen ihmisen!”

”... menin siihen sohvalle makaamaan ja porasin siinä ... ku pienet kakarat. Räkä valui, kuola valui ja kaikki... Siinä konkreettisesti jotenkin purkautu kertaheitolla kaikki semmonen viha ja raivo.”

Läheisten kokema **katkeruus** kohdistui henkirikoksen tekijään. Tekijän vaarattomaksi arvioiminen, vapaalla eläminen, lomalle päästäminen ja lomalta palaamatta jättäneen tekijän etsimättä jättäminen aiheuttivat läheisissä syvää katkeruuden tunnetta. Läheiset olivat haluttomia antamaan tekijälle anteeksi.

”.. olikse törkee pahoinpitely vai miten, jollonka hän pääsi vapaalle vastaamaan. Joka tarkoitti sitä, että se ei ollu edes oikeuskäsittelyyn vielä ehtiny tulemaan ku hän jo tappo (surmatun).”

”.. mulla ei oo tarvetta antaa hänelle anteeksi, että hän suorittaa sitten tekonsa aikanaan kun tuonne yläkertaan menee... jos on täällä alkanu leikkiin Jumalaa niin hän saa sitten sen anteeksiannon sieltä, jos on tarvetta... hän tavallaan kuittaa tekonsa sitten kun henkensä menettää.”

Surmatun kokema kärsimys ja väkivalta aiheuttivat **ahdistusta** läheisille. Läheiset olivat epävarmoja siitä, joutuiko läheinen ennen kuolemaansa kärsimään vai tapahtuiko kuolema nopeasti. Tapahtumien peruuttamattomuus ahdisti läheisiä. Ahdistusta lisäsi tekijän näkeminen ja kuolemaan liittyvä uutisointi.

”Ahdisti niin paljon, halus vaan niinkun tänne näin niinkun käpertyä.”

”Ahdistus oli hirveä! Mietin vain, miten poikani oli joutunut kärsimään.”

Läheiset kokivat äärimmäistä, elämässään säilyvää **tuskaa**. Tähän liittyen läheiset kokivat raskainta elämässä koskaan koettua surua.

”Äärimmäistä tuskaa, kuin olisi sydän revitty rinnasta.”

”Mitkään aiemmista traumaista eivät ole aiheuttaneet yhtä suurta surua ja psyykkistä pahoinvointia... rajun väkivallan kohteena olemisen vuosien ajan tuntu tähän verrattuna pieneltä tapahtumalta.”

Läheisten **pelkoon** kuului pelkotiloja, joita he eivät aiemmin elämässään olleet kokeneet. Läheisillä esiintyi pelkoa surmatun kärsimyksistä ja elävältä palamisesta. Läheiset pelkäsivät myös toisen lapsensa hengen ja oman elämässä selviytymisensä puolesta.

”Pelkotilat olivat alussa enemmän läsnä, ja tänä päivänäkin pelkotilat pitävät otteessa jonkin verran. Pelko on tosi tuskainen taakka mukana.”

Läheiset kokivat **syyllisyyttä** tapahtuneesta ja omasta avuttomuudesta. Läheisten syyllisyyden tunne vahvistui hoitamattomien töiden ja huonosti hoidetun elämän myötä. Läheiset syyllistivät itseään huonosti yhdessä käytetystä ajasta.

”Mähän olin melko varma, et mä oisin voinu (surmatun) pelastaa jos mä oisin yöllä siihen puhelimeen vastannu... se olis pelästynyt ja lähtenyt menee tai jotakin muuta.”

”.. mulla oli siihen mahdollisuus, tämmöseen kaikkeen yhdessä olemiseen ja tekemiseen, mutta ei välttämättä aina aikaa. Niin sitten jälkeenpäin ajateltuna, miksen mää niitä silloin tehnyt ku nyt mulla ei oo enää siihen mahdollisuutta.”

Epäuskoa ilmeni läheisen kuolemaan ja kuoleman lopullisuuteen liittyen. Läheiset halusivat kieltää pahimman mahdollisen tapahtumisen. Heillä oli kyvyttömyyttä käsittää kuoleman lopullisuutta.

”Aluksi oli epäuskoinen tunnelma. Ei voinut tajuta, että poikani oli kuollut.”

”En tajunnut, ettei lapseni enää juoksulenkkeillään poikkea kotona.”

Läheiset kokivat **tulevansa hulluksi**. Heillä ilmeni sekoamisen tunnetta ja mielen sekavuutta.

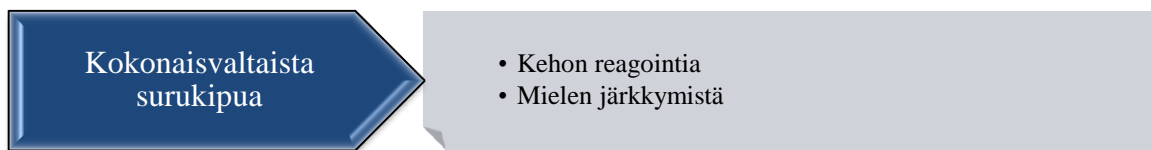
”Koin olevani sekaisin eli mieleni särkyi.”

”Kaikki oli vain sumua, ei mitään selvää mielessä.”

”.. tuskin oli sekoaminen/psykoosi kaukana.”

Kokonaisvaltainen surukipu

Kokonaisvaltaiseen surukipuun sisältyi **kehon reagointia** ja **mielen järkkymistä** (kuvio 3).

Kuvio 3. Kokonaisvaltainen surukipu (yläluokka ja alaluokat).

Kehon reagointi ilmeni fyysisenä kipuna, sydäntä raastavana tunteena ja tärisemisenä. Läheiset tärisivät tapahtumista puhuttaessa ja asioita hoitaessa. Heillä oli hengitysvaikeuksia, paniikkihäiriöitä ja syömisongelmia. Lisäksi he itkivät useissa eri tilanteissa kuten heti kuolinviestin saatua, oman vihamielisyytensä purkautuessa ja oikeuslaitokselle palaamisen vuoksi.

”.. tuntui, että välillä oli jopa tuskaista hengittää.. oikeuskäsittelyn jälkeen tuli kokonaisvaltainen kipu... Tuntui, että olen fyysisesti kipeä..”

”.. se ensimmäinen kerta niiden oikeudenkäyntien jälkeen ku menin sinne, niin kyllä se vaan sitten tippa linssiin tuli sitten, että ne pyöri ne kaikki oikeudenkäynnit niin elävästi siinä, että jossain ne on aina uinumassa tuolla.”

Mielen järkkäminen ilmeni psyykkisenä kipuna ja pahoinvointina. Läheiset olivat henkisesti väsyneitä, lamaantuneita, apaattisia ja turtuneita. He kokivat päivittäisiä negatiivisia tunteita, täydellistä henkistä romahtamista ja masennusta.

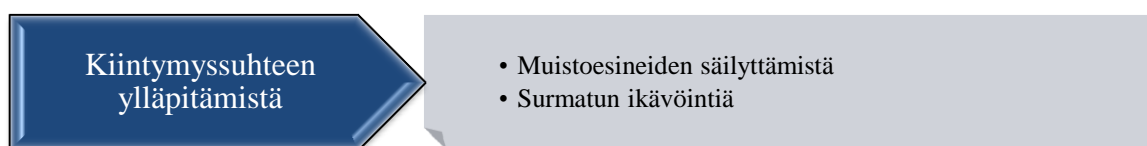
”Ensin oli turta, oli vaan paha olla – Tunsin olevani psyykkisesti kipeä.”

”Suru on raskas taakka, joka hidastaa ja väsyttää.”

”.. alkushokin jälkeen tuli hyvin pian masennus, joka jatkui vaihtelevasti noin 10 vuotta.”

Kiintymyssuhteen ylläpitäminen

Kiintymyssuhteen ylläpitämiseen kuului **muistoesineiden säilyttäminen** ja **surmatun ikävöinti** (kuvio 4).

Kuvio 4. Kiintymyssuhteen ylläpitäminen (yläluokka ja alaluokat).

Muistoesineiden säilyttämiseen kuului uhrin tavaroiden ja vaatteiden säilyttämistä sekä muistoalttarin kokoamista. Läheiset saattoivat säilyttää uhrin tavaroita niihin koskematta.

”Mutta siinä on esimerkiksi tuossa pikkusessa rasiassa, siinä on TYTTÄREN tavaroita myös... onko TYTTÄREN korujen yhteydessä tullu kappale hampaan, aivon vai minkä, taikka aivoluun kappale, vai minkä, en tiedä. Mutta se on tuolla säilössä. Nythän se on tosi tärkeä. Että pien muisto, osa TYTÄRTÄ.”

”Mihinkään tavaroihin ei ole saanut koskea, koska omaiseni on ne viimeiseksi laittanut niihin paikkoihin.”

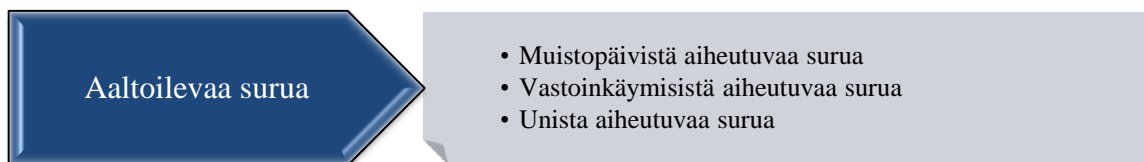
Surmatun ikävöinti ilmeni toiveena surmatun paluusta, kaipuuna päästä surmatun läheisyyteen ja kaipuuna surmatun rakkautta kohtaan. Läheisillä oli toive elämän ennallaan palaamisesta ja halu herättää surmattu henkiin.

”.. odotin veljen tulevan kokoajan takaisin, en voinut uskoa tapahtunutta todeksi!”

”Että siinähan se on tiedäksää se mieletön raivo mikä siellä on, että kun sä oot niin kädetön, sä oot niin kädetön et sä et voi enää, et sä voi kerta kaikkiaan tehdä enää mitään mikä sais sen enää henkiin.”

Aaltoileva suru

Aaltoileva suru oli **muistopäivistä, vastoinkäymisistä tai unista aiheutuvaa surua** (kuvio 5).

Kuvio 5. Aaltoileva suru (yläluokka ja alaluokat).

Muistopäivät palauttivat surun läheisten mieliin. **Muistopäivistä aiheutuva suruun** liittyi henkirikoksen vuosipäivän tai joulun aikaan voimistuvaa surun tunnetta ja menetyksen pintaan nousemista. Muistopäivinä läheiset kokivat myös fyysistä kipua ja ahdistumista.

”Aina kuitenkin kun oli se aika vuodesta milloin henkirikos tapahtui, fyysinen kipu palautui hetkeksi.”

”Joulun aikahan oli semmosta että teki ihan paha kävellä tuolla ulkona kun ihmisillä oli valoja ikkunoissa ja jouluvaloo ja kaikkee muuta. Se oli yks asia mikä ahdisti, se toi tavallaan niin pintaan sen menetyksen.”

Vastoinikäymisistä aiheutuva suru ilmeni surun pintaan nousemisena muiden elämässä tapahtuvien menetysten tai elämänkriisien aikana. Vastoinikäymisistä aiheutuva suru teki läheisistä entistä itkuisempia.

”Ainahan niitä elämäntilanteita tulee että nousee ne ikävät asiat pintaan. Niinkun nytkin on monia tapahtunut, ihan normaaleja menehtymisiä, plus sitten jotain henkilökohtasia kriisejä, jotka sitten voimakkaammin tuo ne.”

Unista aiheutuvaan suruun kuului unien aiheuttamaa itkuisuutta ja ikävää.

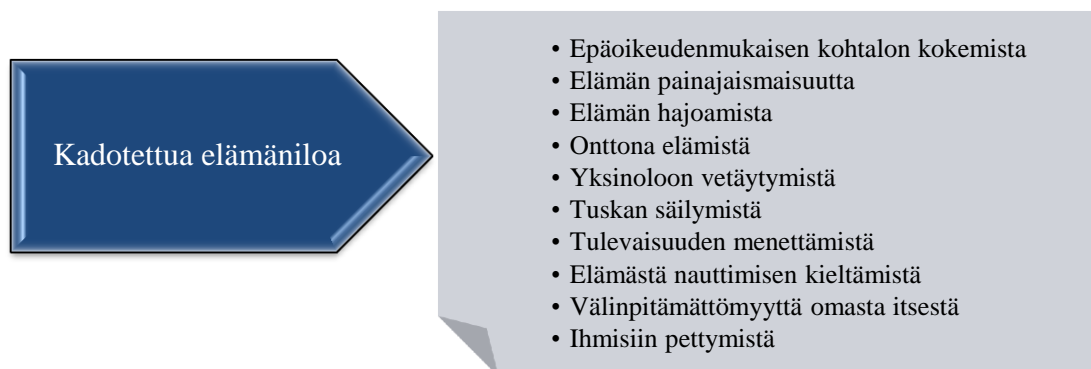
”.. ku mä oon nähny niitä (unia surmatusta), niin mulla on ollu sellanen haikee, ikävä ja itkettävä olo, kun mä joudun irtautuun sieltä unista tänne todellisuuteen.”

5.1.2 Surusta särkymistä

Läheisten surusta särkyminen (kuvio 1) sisälsi **kadotettua elämäniloa, elämässä selviytymisen vaikeutta ja eteenpäin suuntautumista**.

Kadotettu elämänilo

Kadotettu elämänilo sisälsi epäoikeudenmukaisen kohtalon kokemista, elämän painajaismaisuutta, elämän hajoamista, onttona elämistä, yksinoloon vetäytymistä ja tuskan säilymistä. Lisäksi siihen sisältyi tulevaisuuden menettämistä, elämästä nauttimisen kieltämistä, välinpitämättömyyttä omasta itsestä ja ihmisiin pettymistä. (Kuvio 6.)

Kuvio 6. Kadotettu elämänilo (yläluokka ja alaluokat).

Epäoikeudenmukaisen kohtalon kokemiseen sisältyi tunne negatiivisesta lottovoitosta ja elämän epäreiluudesta. Läheisillä oli tunne surmatun kuoleman tapahtumisesta liian varhain. He kokivat epäoikeudenmukaisuutta menettäessään mahdollisuuden hyvästeihin.

”.. sellasta tietynlaista katkeruutta on jäänyt ja tullu... Minkä takia se meille juuri se arpaonni kävi tämmösellä negatiivisella tavalla.”

”Olin halunnut olla saattamassa häntä, jos kerran hänen oli lähdettävä.”

Elämän painajaismaisuuteen kuului avuttomuus surmatun hengen pelastamisen mahdottomuudesta. Läheiset kokivat olevansa avuttomia myös menetyksen lopullisuuden edessä. He kokivat elävänsä maanpäällisessä helvetissä, oman kotinsa vankina. Läheisen henkirikoskuolema merkitsi pahuuden konkretisoitumista omassa elämässä.

”Mullahan oli karmeeta ku en päässy sinne sisälle, ku mä aattelin et jos se on vaikka loukannu ittensä ja sitten vaikka vuotaa kuiviin... jos ois heti saanu hoitoo, niin se ois selvinny..”

”Olen kuvannut lapsen menetyksen jälkeistä elämäni olemiseksi ja maanpäälliseksi helvetiksi.. en mitään pysty tekemään, eikä tämä mitään elämää ole..”

”Olen vanki omassa kodissani, koska en kykene kuin pakosta ihmistenilmoille menemään. Joka kerta valvon edellisen yön, että pystyn siitä (ihmisten ilmoille menemisestä) suoriutumaan.”

Elämän hajoaminen sisälsi kaiken ympärillä olevan romahtamista ja tunnetta entisen elämän hajoamisesta. Läheisille tuli tunne maailman romahtamisesta ja elämän kaaoksellisuudesta. Heille muodostui tietoisuus elämän täydellisestä muutoksesta.

”Tuntui siltä, kuin hajoaisit palasiksi tai että kaikki ympärilläsi romahtaisi ja hajoaisi paloiksi.”

”Elämä on täysin muuttunut. Oli aika ennen poikani kuolemaa ja nyt elän aivan erilaisena ihmisenä aikaa poikani kuoleman jälkeen. Mikään ei enää koskaan palaa ennalleen.”

Onttona eläminen sisälsi läheisten kyvyttömyyttä jatkaa omaa elämäänsä. He eivät pitäneet elämän jatkamista mahdollisena ja elämä koettiin pelkkänä olemassa olemisena ja sumussa kulkemisena. Läheiset olivat kyvyttömiä hahmottamaan ympäröivää maailmaa, elivät kuplan sisällä ja kokivat itsensä kuolleeksi.

”.. sumussa kulkemista.. ajasta en muista paljokaan, naapureilta olen kuullut millainen oon ollut.”

”Että se oli vähän niinku mä olisin itteki kuollu siihen tilaan, että mä olisin elävä kuollu niin sanotusti.”

Yksinoloon vetäytymisen vuoksi läheiset halusivat sulkeutua oman kodin suojaan ja poistuivat kodistaan vain pakottavasta syystä. Läheiset eivät halunneet tavata ihmisiä tai puhua ihmisille. He vetäytyivät omaan maailmaansa ja keskittyivät pelkästään omaan suruunsa.

”En halunnut tavata ketään, en halunnut puhua kellekkään, makasin vain sängyssä ja tuijotin seiniä.”

”Tuntu ihan niinku sä olisit sellasessa omassa tiedäksä sellasessa ihmeellisessä maailmassa, että sä et kuule mitään niinkun sä oot sellasessa tietynlaisessa niinku munassa tiedäksää.”

Tuskan säilyminen sisälsi kipeiden muistojen säilymistä ja surun päivittäistä mukana kulkemista omassa elämässä. Läheiset joutuivat elämään henkisen taakan kanssa ja heidän surunsa oli elämänmittaista. Henkirikoksen tekijä säilyi elämän taustatekijänä. Tuskan säilymisestä johtuen surmatun vaatteisiin koskettiin vasta vuosien päästä kuolemasta.

”.. hän on ollu jo pitempään aikaan semmonen meidän elämässä tavallaan niinkun taustatekijä, että hän on vieny tytön hengen, joka ei niinkun ikinä muuksi muutu.”

”Mihinkään tavaroihin ei ole saanut koskea... Hänen vaatteet olen pystynyt laittamaan pois viime tammikuussa (kahden vuoden päästä kuolemasta), ystävän ollessa läsnä.”

Henkirikosuhrien läheisten suruun liittyvä **tulevaisuuden menettäminen** sisälsi kokemuksen mahdottomuudesta yhdessäoloon ja yhteiseen tulevaisuuteen. Lisäksi läheiset menettivät mahdollisuuden saada lapsenlapsia.

”Yhteinen suunniteltu tulevaisuus oli varastettu raa’asti.”

”.. jotkut laittaa joululaatikoita uuniin ja mä pesen tyttäreni verisiä koruja täällä.”

”.. ku miettii ettei ikäänään enää sitten lapsenlapsia tule (surmatun kautta).”

Elämästä nauttimisen kieltämiseen sisältyi ilon vääränä kokeminen. Läheiset kokivat syyllisyyttä nauramisesta, eivätkä kyenneet nauttimaan lomalla olemisesta.

”.. teki itse itselleen vähän niinkun sellasen, että koska mä nyt voin nauraa ensimmäisen kerran, ku sekin tuntu pahalta.”

”Kaks ja puol vuotta meni ennen ku mä tunsin niin sanotusti loman odotusta ja loman odotuksen iloa.”

Läheiset kokivat **välinpitämättömyyttä omasta itsestä**. Heidän käytöksensä oli aiempaa välinpitämättömämpää, jolloin he tarkoituksella valvoivat yön yli, jättivät koirankakat keräämättä ja jättäytyivät pois verenluovutuksesta. He olivat välinpitämättömiä omasta turvallisuudestaan ja halusivat jopa kuolla. Läheisillä oli itsetuhoisia ajatuksia ja pahimmillaan itsetuhoisia tekoja.

”Sitten jätin koirankakat keräämättä protestiksi [naurua]. Että silti, vaikka paskaa on maassa”

”.. mä kävin verta luovuttamassa hyvin aktiivisesti, ja ku tuli taas kutsu verenluovutukseen niin mä sanoin, että sitä on nyt meidän perheestä riittävästi luovutettu tän elämän aikana [naurua]!”

”.. siinä on semmonen oma itse itsetuhoisuus myös kuvioissa mukana sillä tavalla, että määhän jätin polkupyöräilykypärän käytön poies, koska ei oo enää mitään väliä sitten eläkö vai eikö elä. Et lähinnä oli halu, että en halua itselleni tehdä mitään, mutta ei ole väliä vaikka kuolen.”

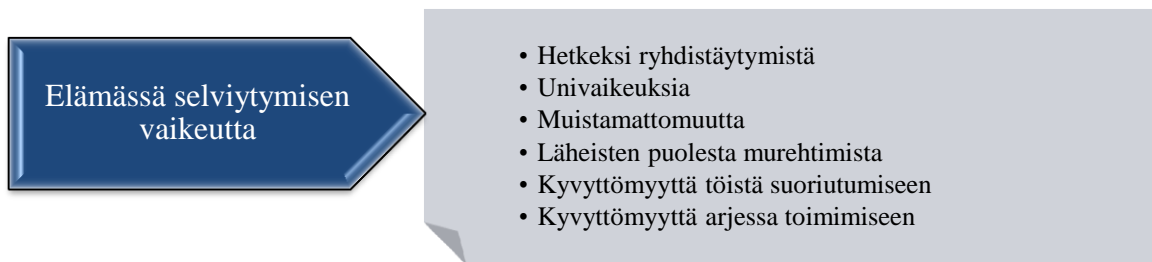
Ihmisiin pettyminen sisälsi luottamuksen ja uskon menettämistä ihmisiin.

”Meni luottamus ja usko ihmisiin.”

”Totesin läheisilleni, ettei tässä yhteiskunnassa kukaan meistä välitä, joiden sairaudella ei ole virallista nimeä.”

Elämässä selviytymisen vaikeus

Elämässä selviytymisen vaikeuteen liittyi **hetkeksi ryhdistäytymistä, läheisten puolesta murehtimista, univaikeuksia, muistamattomuutta, kyvyttömyyttä töistä suoriutumiseen ja arjessa toimimiseen** (kuvio 7).

Kuvio 7. Elämässä selviytymisen vaikeus (yläluokka ja alaluokat).

Hetkeksi ryhdistäytyminen sisälsi hetkellistä asioiden hoitamiseksi vaadittua reipastumista. Läheiset reipastuivat hautajaisten järjestämiseksi, selviytyivät arjessa hautajaisiin saakka, mutta lamaantuivat hautajaisten jälkeen.

”.. unta ei ollut.. itkin vaan.. sitten piti skarpata, olla reipas ulospäin ja järjestää kaikki hautajaiset ym. asioiden hoitoa.. mutta heti hiljaisen hetken sattuessa pinta murtui/murtuu.”

”Lamaannuin täysin hautajaisten jälkeen. Siihen saakka hoidin käytännön asiat kuin mitään ei olisi tapahtunu.”

Univaikeuksiin sisältyi unettomuutta, pienissä pätkissä nukkumista ja painajaisunien näkemistä.

”Minulla on ollut nukkumisen kanssa vaikeuksia.”

”en ole pystynyt käsitteleen omia kokemuksiani... Ne tulevat sitten uniin painajaisina.”

Muistamattomuuteen liittyi muistin katoamista. Läheiset unohtivat surunsa alkuvaiheen ja hetkellisesti jopa uhrin kuoleman. Heillä oli vaikeuksia ymmärtää luettua, ajatella ja keskittyä.

”Tuli semmosia tilanteita että mä soitan (surmatulle), ja sitten mä muistan että eihän sitä ole enää.”

”.. en ymmärtänyt enää lukemaani tai pystynyt keskittymään.”

Läheisten puolesta murehtiminen ilmeni perheenjäsenten vuoksi suremisena ja huolena perheen jaksamisesta. Lisäksi läheisillä oli huoli perheenä selviämisestä.

”Lapset pelkäsi vieraita ihmisiä... vältteli vieraita ihmisiä kotona, eivätkä tulleet kahvipöytään kun pelkäsivät ihmisiä.”

”Niin kyllä sitä sitten alussa oli varsinkin jos SURMATUN SISARUS ei vastannu heti puhelimeen, niin kyllähän mä oli heti melkein fillarin päälle hyppäämässä ja menossa kattomaan että onko jotain tapahtunu.”

”Suurin huoli oli, miten me selvitään perheenä. Tyttären poikaystävä, ystävät, sisaret ja oma mies.”

Kyvyttömyyteen töistä suoriutumiseen sisältyi töistä huonosti suoriutumista ja pahimmillaan työkyvyttömyyttä. Työkyvyttömyyttä oli etenkin asioiden ollessa tuoreessa muistissa.

”En pystynyt työhön kuin vasta 2 v kuluttua ja silloinkin huonosti.”

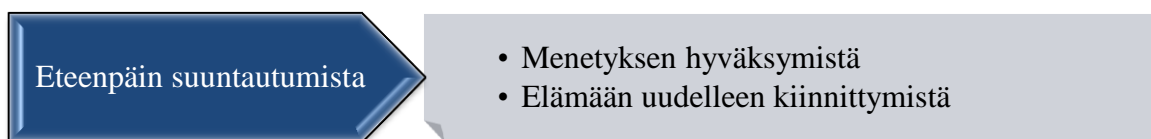
”.. on saattanu olla sellasia hajanaisia päiviä... Ettei oo vaan jaksanu (käydä töissä), on vaan ollu niin pinnalla ne asiat ja kaikki muu.”

Kyvyttömyys arjessa toimimiseen sisälsi kyvyttömyyttä huolehtia itsestä. Läheiset olivat kyvyttömiä syömään, peseytymään ja hoitamaan asioita. He kokivat ylitsepääsemätöntä jaksamattomuutta.

”(hautajaisista) kotiin päästyäni en nukkunut, syönyt, peseytynyt - en siis kyennyt mihinkään.”

Eteenpäin suuntautuminen

Eteenpäin suuntautumiseen kuului **menetyksen hyväksyminen** ja **elämään uudelleen kiinnittyminen** (kuvio 8).

Kuvio 8. Eteenpäin suuntautuminen (yläluokka ja alaluokat).

Menetyksen hyväksymiseen kuului helpottuneisuutta surmatun kärsimysten päättymisestä ja tietoisuutta uhrin henkiin herättämisen mahdottomuudesta. Läheisiä huojensi tieto siitä, ettei omilla teoillaan olisi voinut pelastaa uhria ja että uhrin pelastamiseksi tehtiin kaikki mahdollinen. Tietoisuus yhteisten joulujen päättymisestä ja menetyksen lopullisuudesta olivat merkityksellisiä asioita menetyksen hyväksymisessä.

”Ensi reaktio oli helpotus; nyt se tapahtui. Enää ei tarvitse pelätä koko aikaa eikä juosta apuun. Ja kukaan ei enää hakkaa minun lastani.”

”Ku tulee tällöinen tilanne että lähtee henki, niin se on... niin lopullista, siihen ei voi enää (vaikuttaa). Vaikka niinkun olin niin raivona, että teki mieli potkia noi seinät paskaksi... niin ei se ois SURMATTUA henkiin herättäny”

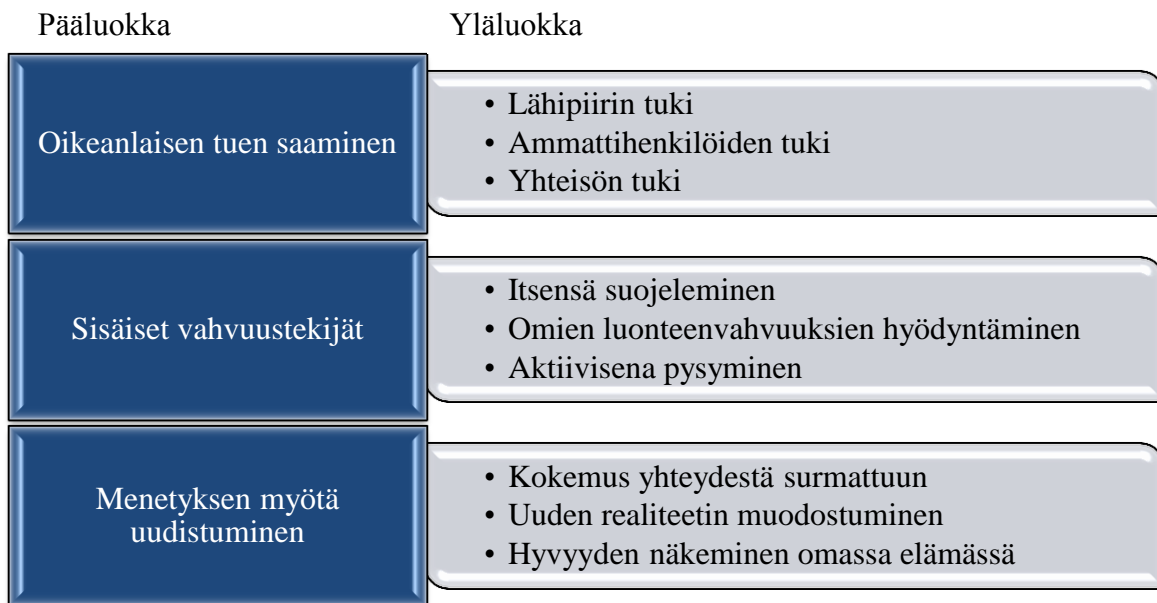
Elämään uudelleen kiinnittymiseen liittyi päivä kerrallaan elämistä, lasten tukemista ja elämän hidasta uudelleen rakentamista.

”.. ei siinä oo enää mitään muuta kun yrittää päästä itte jaloilleen ja jatkaa elämää ja pikku hiljaa ja mennä vaan sekunti kerrallaan ensin, ja sitten aika vaan pitenee ja asiat vaan etenee.”

”Täytyi alkaa rakentamaan elämää uudelleen jos halusi elää.”

5.2 Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edisti **oikeanlaisen tuen saaminen, sisäiset vahvuustekijät ja menetyksen myötä uudistuminen** (kuvio 9).

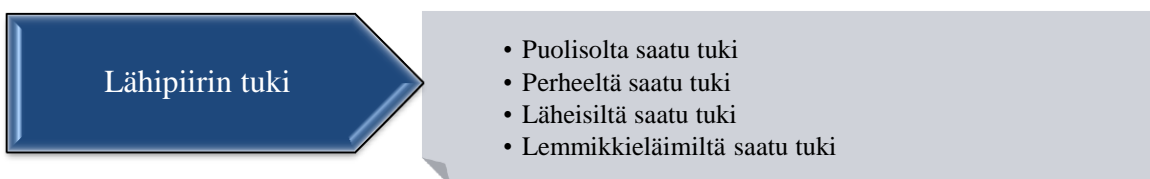
Kuvio 9. Henkirikosuhrien selviytymistä edistävät tekijät (pääluokat ja yläluokat).

5.2.1 Oikeanlaisen tuen saaminen

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävään oikeanlaisen tuen saamiseen (kuvio 9) sisältyi **lähipiirin, ammattihenkilöiden ja yhteisön tuki**.

Lähipiirin tuki

Läheisten selviytymistä edistävään lähipiirin tukeen kuului **puolisolta, perheeltä, läheisiltä ja lemmikkieläimiltä saatu tuki** (kuvio 10).

Kuvio 10. Lähipiirin tuki (yläluokka ja alaluokat).

Puolisolta saatua tukea saatiin omalta seurustelukumppanilta, avopuolisolta, aviomieheltä tai vaimolta. Puolisot toimivat voimavarana ja kuuntelijana. Läheiset jakoivat suruaan puolisolle ja kokivat avoimen keskusteluyhteyden helpottavan tapahtuneen käsittelemistä.

”Pystyimme keskustelemaan vaimoni kanssa tapahtuneesta avoimesti.”

”Meidän puolisoiden yhteinen suru.”

Perheeltä saatuun tukeen kuului omilta vanhemmilta, lapsilta, sisaruksilta tai sukulaisilta saatu tuki. Tukea omalta perheeltä saatiin keskustelemisen ja puhumisen kautta. Läheiset kokivat saaneensa omilta perheiltään henkistä tukea. Lisäksi perheenjäsenen apu arjessa ja kaikessa konkreettisessa koettiin erityisen tärkeäksi.

”Ainoita henkireikiä elämässäni ovat lapseni ja lapsenlapseni sekä tietenkin oma vaimo. Heidän vuokseen olen vielä tässä.”

”Koko kesän mun äiti oli täällä ja hoiti kaiken. Mä olin niinkun ihan toimintakyvytön.”

Läheisiltä saatuun tukeen kuului ystäviltä, naapurilta, tuttavilta ja omalta asianajajalta saatu tuki. Tukea saatiin keskusteluiden ja puhumisen kautta. Läheisten läsnäolo koettiin merkityksellisenä ja heidät nähtiin voimavarana. Läheiset auttoivat arjessa ja olivat tukena hautajaisten järjestämisessä. Mahdollisuus tuttuun asianajajaan ja asianajajalta saatu tuki koettiin myös merkityksellisenä.

”Ystävät jotka jaksoivat kuunnella, olivat läsnä ja ohjailivat varsikin alussa. Mitä pitää tehdä (hautajaiset yms.).”

”Asianajaja (oli tuttu). Hän tuns minut ja näin luottaminen, puhuminen yms. oli luontevampaa. Ja hän pystyi minut tuntien löytämään oikeat sanat, teot ja oli tukena.”

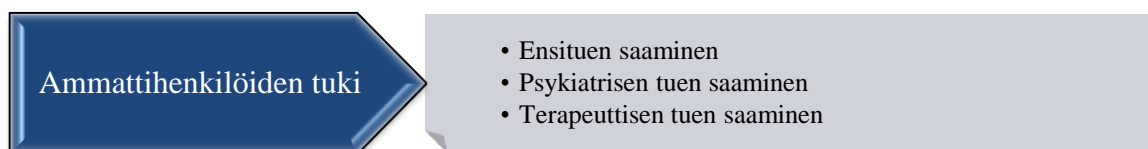
Lemmikkieläimiltä saatu tuki oli koiralta tai muulta lemmikkieläimeltä saatua läheisyyttä, seuraa ja läsnäoloa. Toisinaan läheiset poistuivat kodistaan vain koiran ulkoiluttamisen vuoksi. He tiedostivat eläimen kanssa touhuamisen olevan heille mielekästä.

”Kolmen ison koiran tuoma läheisyys auttoi synkimpien ajatusten ja aikojen ylitse... Oikeastaan ainoa asia, joka auttoi eteenpäin, oli kolmen koirani seura.”

”Eläimet... Tietysti meillä oli silloin aikasempi KOIRA, se kuoli vuosi SURMATUN menehtymisen jälkeen. Ja senhän jälkeen me otettiin UUSI KOIRA ja nyt toi sit toi toinen. Että ne on ollu sellanen tietynlainen henkireikä sitten myös tässä selviytymisessä.”

Ammattihenkilöiden tuki

Läheisten selviytymistä edistävään ammattihenkilöiden saatuun selviytymistä edistävään tukeen kuului **ensi-, psykiatrisen- ja terapeuttisen tuen saaminen** (kuvio 11).

Kuvio 11. Ammattihenkilöiden tuki (yläluokka ja alaluokat).

Ensituen saaminen oli avun saamista kriisi- tai mielenterveyspalvelusta. Ensitukea saatiin sairaalasta, terveyskeskuksesta, sairaanhoitajalta ja lääkäriltä. Läheiset kokivat erityisen tärkeäksi, että ammattihenkilö totesi tapahtuneen ääneen. Lisäksi jatkohoidon saaminen psykiatrian poliklinikalta koettiin tärkeänä asiana.

”Et kyllähän mä sen asian tavallaan itsekin tiesin, mutta mun täyty saada siihen ammatti-ihmisen, ammatti-ihminen mulle sanomaan se niinku ääneen, että mikä on tilanne.”

Psykiatrasta tukea saatiin psykiatrilla käymisestä, jossa läheiset kävivät läpi tilannettaan ja tapahtunutta psykiatrin kanssa. He hakivat vastauksia psykiatrin avulla ja kokivat kipeistäkin asioista puhumisen lopulta hyödylliseksi. Psykiatrin kautta luotiin selvyttä siitä, ettei omilla teoillaan olisi voinut vaikuttaa tapahtumien kulkuun tai estää kuolemaa tapahtumasta.

”.. mähän olin melko varma, et mä oisin voinu SURMATUN pelastaa jos mä oisin yöllä siihen puhelimeen vastannu. Sittehan mä siellä psykiatrilla siinä alussa sitten selvittämässä sitä tilannetta, että tota mä sain sitten selvitettyä ittelleni sen että tehtävä mahdoton että. – Niin joo, sai sen läpikäytyä tavallaan jonkun kanssa? – Niin, niin. Että mä sitä tarkota, ettenkö mä sitten jälkeenpäin sitä käyny läpi moneen kertaanki läpi, mutta mulle oli annettu ne palikat mitä mä psykiatrilta sain..”

Terapeuttista tukea saatiin kriisi-, trauma- ja psykoterapiasta. Tukea saatiin debriefing-henkilöltä, psykologilta ja terapeutilta. Lisäksi läheiset mainitsivat Kelan tukevan psykoterapiassa käymistä. Läheiset puhuivat ja purkivat asioitaan ammattihenkilölle. Erityisen tärkeänä pidettiin keskusteluita ja mahdollisuutta avautua asioista hyvälle ammattihenkilölle. Läheiset mainitsivat käyvänsä terapiassa viikoittain ja useiden vuosienkin päästä kuolemasta.

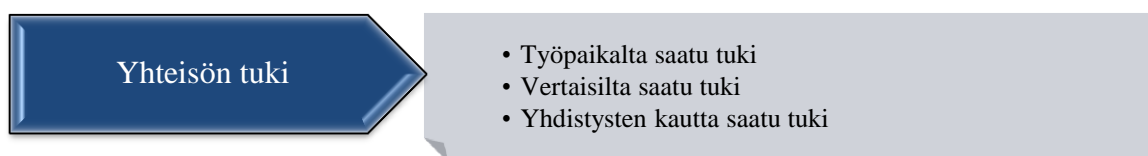
”.. sain puhua tapahtuma aikaisen poikani omahoitajan kanssa. Sain käydä koko tapahtuneen läpi uudelleen. Tämä oli hyvin voimakas ja vapauttava kokemus. Minulla oli tilanteessa järjestetty debriefing-ihminen, joka

oli jo alustanut tapahtumaa hyvin. Koko sairaalan puolesta oli toimittu hienosti. Terapioissa oli minulla aivan ihanat ihmiset vastassa. Olivat minulle oikeita.”

”Terapeutini on kannatellut minua myös nyt jo viidettä vuotta ja edelleen tunnen, että on kiva välillä päästä asioita purkamaan hänen kanssaan, kun kukaan muu ei ymmärrä.”

Yhteisön tuki

Läheisten selviytymistä edistävään yhteisön tukeen kuului **tuen saaminen työpaikalta, vertaisilta ja yhdistysten kautta** (kuvio 12).

Kuvio 12. Yhteisön tuki (yläluokka ja alaluokat).

Työpaikalta saatuun tukeen sisältyi työyhteisön ymmärtävä suhtautuminen tilanteeseen. Läheiset mainitsivat saaneensa tukea niin työkavereiltaan kuin koko työyhteisöltä. Työnohjaukseen osallistuminen koettiin hyödylliseksi. Työnohjauskeskustelut mahdollistivat asioiden käsittelemisen ja helpottivat jopa niiden hyväksymistä. Lisäksi läheiset saivat tukea työterveydestä. He saivat sairauslomaa omalta työterveyslääkäriltään ja palasivat töihin työterveyden tukemana.

”Oon työn puolesta sillä tavalla saanu pehmeätä laskua työssäni. Plus sitten saanu tuota arjen voimaa.”

”Sitte ku on vaan sellanen tunne, ettei jaksa, niin sitten on vaan otettava sairauslomaa niinkun esimieheni sanokin, että töissä ollaan sillon kun ollaan ja jos ei jaksa niin sitten haetaan sairauslomaa.”

Läheisten selviytymistä edistävään **vertaisilta saatuun tukeen** sisältyi mahdollisimman pikainen pääsy vertaistukiryhmään ja vertaistuen saaminen heti surutyön alussa. Läheisillä oli vertaistukiryhmässä tarve puhua ja olla vuorovaikutuksessa muiden saman kokeneiden kanssa. Oli tärkeää huomata, että maailmassa oli myös muita saman kokeneita henkilöitä. Vertailemalla omaa tilannettaan muiden ihmisten vastoinkäymisiin ja menetyksiin läheiset pyrkivät etsimään ymmärrystä omaan tilanteeseensa. He vertasivat myös omaa selviytymistään muiden saman kokeneiden selviytymiseen ja peilasivat itseään pidemmällä surutyössä oleviin. Eri suruvaiheissa

olevien vertaisten tuki koettiin merkityksellisenä. Läheiset kokivat vertaistukiryhmän hyödylliseksi myös silloin kun ikävät asiat olivat nousemassa uudelleen pintaan.

”Mä en oo kyllä ikänään ollu semmonen sijaiskärsijä vai sijaismurehtija, elikä jos joku kertoo niitä ikäviä tapahtumia mitkä liittyy siihen henkirikokseen, niin mä oon enemmänki saanu niistä voimaa kuin että mä olisin niistä jotenki menny itte huonompaan kuntoon. Et on ollu mulle niinkun koko ajan enemmänkin voimanlähde, todeta se että näitä ikäviä asioita kyllä vain tapahtuu.”

”.. sehän se vertaistukiryhmän tarkoitus onkin, että se on se semmonen alkuauttaja siinä eteenpäin. Ja sitten kun tuntee tarvetta ettei enää tarvi sitä niin voi poistua taikka voi tulla takasin jos tulee tarvetta jossakin vaiheessa, koska monet ikävät asiat saattaa nostaa nää vielä ikävämmät asiat siihen pintaan.”

Vertaistukea saatiin Huoma ry:n kautta. Lapsensa menettäneet olivat saaneet vertaistukea myös lapsensa menettäneiltä ystäviltään tai seurakunnan lapsensa menettäneiden vertaistukiryhmästä. Lisäksi läheiset kertoivat saaneensa tukea muun menetyksen aiemmin elämässään kokeneilta ystäviltään.

”.. ku LAPSENSA MENETTÄNYT YSTÄVÄ ei halunnu osallistua tähän meidän vertaistukiryhmään, niin me ruvettiin sit pitää semmosta omaa, sisäistä vertaistukiryhmää.”

Läheiset mainitsivat saaneensa **tukea yhdistysten kautta**. Vertaistuen lisäksi he saivat muuta tukea Huoma ry:n kautta. Läheiset osallistuivat Huoma:n järjestämille leireille ja muille henkirikoksen uhreille järjestetyille kursseille. Huoma:n lisäksi VAO (Vankien omaiset) ry:n kautta oli saatu tukea. Yhdistysten kautta saadun tuen lisäksi läheiset saivat kuntoutustukea Keva:sta.

”Minulla on ollut vertaistukija, joka on saanut minut ymmärtämään sitä kun koen että luonteeni on muuttunut. Ja olemme puhuneet paljon tästä kokemuksesta. Lisäksi herätyksen paikka, etten ole yksin, on ollut Huoman vertaistuki ryhmä ja leiri.”

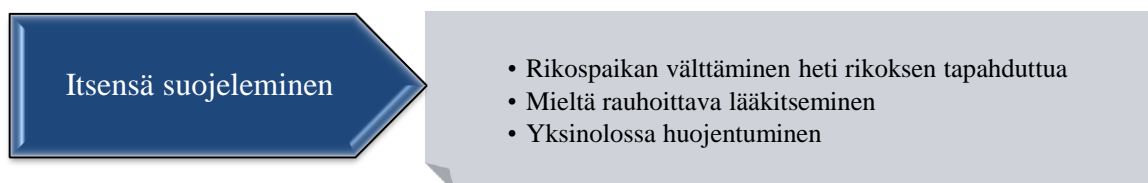
”.. vertaiset, HUOMA, jossa puhuttiin samaa kieltä, eli ymmärrettiin, mitä toinen oli kokenut.”

5.2.2 Sisäiset vahvuustekijät

Läheisten selviytymistä edistäviin sisäisiin vahvuustekijöihin (kuvio 9) sisälsi **itsensä suojelemista, omien luonteenvahvuuksien hyödyntämistä ja aktiivisena pysymistä**.

Itsensä suojeleminen

Läheisten selviytymistä edistävä itsensä suojeleminen ilmeni **rikospaikan välttämisenä heti rikoksen tapahduttua, mieltä rauhoittavana lääkitsemisenä ja yksinolossa huojentumisena** (kuvio 13).

Kuvio 13. Itsensä suojeleminen (yläluokka ja alaluokat).

Rikospaikan välttäminen heti rikoksen tapahduttua koettiin yhtenä itsensä tuskalta suojaamisen keinona. Läheiset pysyttelivät poissa rikospaikalta ja olivat huojentuneita siitä, ettei heidän tarvinnut löytää surmatun ruumista. Ruumiin katsomiselta välttyminen koettiin ylimääräiseltä tuskalta suojaavana asiana. Näin ollen väkivalloin surmatun lapsensa ruumista ei menty katsomaan.

”.. oli pelastus että mulla ei ollu sitä avainta. Jos mä oisin sinne sisälle menny, en olis selvinny alussa sillä tavalla kun selvisin. Jos mä oisin SURMATUN sieltä löytäny siinä kunnossa missä se oli.”

Mieltä rauhoittava lääkitseminen sisälsi lääkärin määräämien rauhoittavien lääkkeiden tai unilääkkeiden käytön. Unilääkitystä käytettiin tarpeen mukaan, sillä ahdistuksen koettiin lieventyvän nukkumisen aikana. Lisäksi läheiset mainitsivat käyttäneensä mietoja huumeita, kuten kannabista.

”Nukuin lääkkeillä” ”Lääkäri kirjoitti 100 kpl rauhoittavia, vain muutaman jouduin ottamaan.”

”Suoraan sanottuna ilman mietoja huumeita (kannabis) olisin varmasti seonnut.”

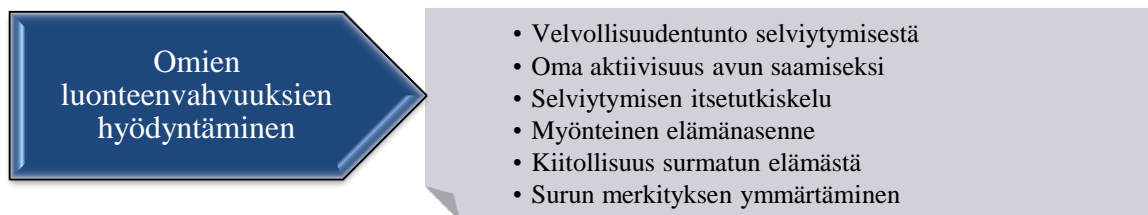
Yksinolossa huojentuminen sisälsi yksin olemista, itsekseen suremista ja harrastamista. Tapahtunutta haluttiin käsitellä yksin ilman ulkopuolisia. Mahdollisuus olla kohtaamatta muita ihmisiä koettiin hyvänä, sillä silloin oli mahdollista rauhoittua omiin ajatuksiin.

”Olen käsitellyt tapahtunutta miesystäväni kanssa ja yksin ollessani. Koen tämän olen minun tapani.”

”(Luonnossa) reitin voi aina valita niin, ettei tarvitse kohdata ulkopuolisia.”

Omien luonteenvahvuuksien hyödyntäminen

Läheisten selviytymistä edistävään omien luonteenvahvuuksien hyödyntämiseen liittyi **velvollisuudentunto selviytymisestä, oma aktiivisuus avun saamiseksi, selviytymisen itsetutkiskelu, myönteinen elämänasenne, kiitollisuus surmatun elämästä ja surun merkityksen ymmärtäminen** (kuvio 14).

Kuvio 14. Omien luonteenvahvuuksien hyödyntäminen (yläluokka ja alaluokat).

Velvollisuudentunto selviytymisestä antoi läheisille syyn elämän jatkamiseksi. Läheiset kokivat velvollisuutta selviytyä oman perheensä vuoksi. Läheinen saattoi kantaa erityistä vastuuta asioiden hoitamisesta ollessaan perheensä esikoinen. Oman perheen vuoksi jaksamisen lisäksi koettiin tarvetta selviytyä surmatun lapsen vuoksi. Lisäksi koettiin velvollisuutta omien koirien huolehtimisesta.

”Esikoisena pidän vastuun ja teen mitä äiti tekisi.”

”Tyttäreltäni jäi silloin 3,5-vuotias lapsi, jonka takia oli jaksettava. Hän ehkä olikin se paras lääke.”

Oma aktiivisuus avun saamiseksi koettiin tärkeänä asiana. Läheiset ymmärsivät avun hakemisen itselleen ja perheelleen olevan tärkeää. He halusivat päästä tapaamaan muita saman kokeneita ja ponnistelivat avun saamiseksi. Terapiaan hakeutuminen koettiin tärkeäksi ja sen tärkeyden ymmärtäessään läheiset vaativatkin terapiaan pääsyä.

”.. mä halusin nimenomaan, että mä pääsen tapaamaan niitä ihmisiä, jotka on tämmösen läpikäyny... ei jokainen halua tulla ikinä ryhmään ja mä halusin heti.”

”Jaksoin hakea apua terapiaa vaatimalla.”

Selviytymisen itsetutkisteluun kuului oman selviytymisen tarkastelu ja selviytymisen edistymisen tiedostaminen. Läheiset muistelivat selviytymisensä alkuvaihetta ja huomasivat edistymistä omassa selviytymisessään. He saivat lohtua siitä, että selviytyminen oli etenemässä oikeaan suuntaan. He tiedostivat oman vahvuutensa selviytyjänä, etenkin jos olivat aiemmin selviytyneet jostakin

vaikeasta elämäntilanteesta tai mikäli he kykenivät muodostamaan ymmärrystä oman luonteensa muuttumisesta.

”.. yhtenä kertana luin niitä mun kirjoituksia niin mua rupes niin naurattaa kun, mitenkähän mä olin alottanu sen jonkun kirjeen niin paatoksellisesta, että mua rupes itteenikin huvittaa että hitsi oonpa mä ollu tosi huonossa jamassa! Mut se on ollu sillon niin totisinta totta, sillon on ollu vielä niin raaki rikki revittynä. Että kyllä mä muistan sen tunteen ja jotenki sit huomas jos että sitä vähä jo niinku naurattikin. Että oonpas mä ollu pohjalla kato [naurua]!”

”Selvisin tilanteesta myös ehkä siksi, että olen selvinnyt aiemminkin vaikeista, traumaattisista tilanteista.”

Myönteinen elämänasenne sisälsi läheisten itsessään tiedostamia luonteenpiirteitä tai myönteistä asennoitumista elämään. Avoimuus, sosiaalisuus, sitkeys, sinnikkyys ja alkoholittomuus olivat läheisten kuvailemia ominaisuuksia, jotka osaltaan helpottivat selviytymisessä. Lisäksi sosiaaliset suhteet koettiin tärkeinä samoin kuin kyky eritellä erilaisia tuntemuksia. Järkyttävästä menetyksestä huolimatta läheiset vaalivat hyviä muistoja ja etsivät positiivisia puolia omasta tilanteestaan. He kykenivät tiedostamaan, että asiat voisivat olla vieläkin huonommin. He alkoivat tiedostamaan surmatun kuolemasta seuranneita positiivisia elämänmuutoksia ja kokivat vastoinkäymisten mahdollistavan vertaistukijana toimimisen. He ajattelivat asioita niin, ettei viha tekijää kohtaan hallitse omaa elämää.

”Ja tie on vain ylöspäin, jos vaan haluaa tiedäksää jatkaa.”

”Jos ottaa jotain vertailukohtia edelleen, niinku mä sanoin että hakee niitä positiivisia puolia, niin sitten voi miettiä että jossain perheessä tiedän että on mennä sisäisesti niin kaikki lapset. Että yks istuu vankilassa ja kaks on haudassa, että jos ny vertailukohteita haluaa hakee. Että vieläki pahemmin vois olla.”

”.. ei tarvi sellasta niinkun, semmosta niinkun kärvistellä niinkun hänen takiaan jotain vihan takia niinkun vihan tunteita taikka muita. Niin kun sanoin, että mä en oo häntä niinku julkisuudessa mollannu, ei mulla oo ollu tarvetta häntä mollata.”

Kiitollisuus surmatun elämästä oli myönteisten asioiden löytämistä yhteisiin muistoihin ja elämään liittyen. Läheiset olivat tyytyväisiä surmatun elämän onnellisuudesta. He kokivat kiitollisuutta surmatun mahdollisuudesta elää aikuisikään saakka ja elää itsenäisesti ennen kuolemaansa. He olivat kiitollisia siitä, että surmatulla oli vielä eläessään mahdollisuus isähahmoon. Läheiset kokivat myös kiitollisuutta ollessaan isovanhempia ja nähdessään surmatun elämän jatkuvan omassa lapsenlapsessaan.

”Poikani tavarat kotona. Muistot. Valokuvat. Videot. Olen kiitollinen, että minulla on nuo kaikki, koska niihin kuitenkin liittyy hyviä muistoja joita en halua unohtaa.”

”Hänellä oli onnellinen ja hyvä, vaikkakin lyhyt elämä.”

Surun merkityksen ymmärtäminen tapahtui ajan myötä ja helpotti läheisiä ymmärtämään omia surutuntemuksiaan. Osalla läheisistä oli aiempaa ymmärrystä surun merkityksestä, suruprosessista ja surutyöstä. Joillakin läheisistä oli aiempaa tietoutta kriisien aiheuttamista psyykkisistä oireista, ja he kokivat tämän aiemman tietouden olevana hyödyksi nykyisessä menetyksessään ja surutyössä. Näin he esimerkiksi hyväksyivät oman itkemisensä. Lisäksi aikaisempi koulutus ja työkokemus surevista auttoivat ymmärtämään omaa surua. He tiedostivat surun ja selviytymisen olevan pitkäkestoista ja antoivat aikaa surulle. He luottivat siihen, että ajan myötä ajatukset muuttuisivat myönteisemmiksi, ahdistus lievenisi ja elämä helpottuisi.

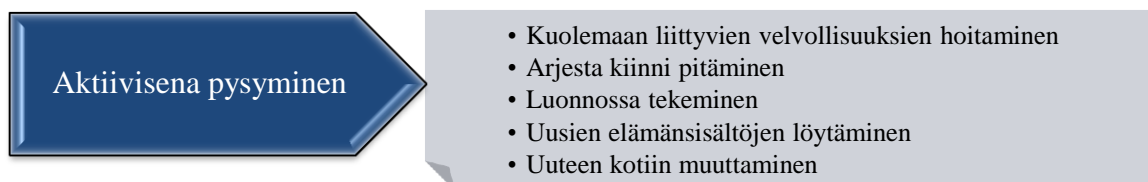
”Tunsin paremmin surun kasvot. Pystyin erittelemään erilaisia tuntemuksia yms. paremmin.”

”.. vuodessa on tavallaan enemmän ovia raollaan, että huomaa mitenkä niin ku jo on elämä helpottunu, vaikka se tuntuu että ei se ikinä helpota.”

”Haluankin kantaa surua mukanani aina jollain tasolla. Nyt kun on kulunut jo pitkä aika tapahtuneesta, on parempi olla surun kanssa käsi kädessä.”

Aktiivisena pysyminen

Läheisten selviytymistä edistävä aktiivisena pysyminen sisälsi **kuolemaan liittyvien velvollisuuksien hoitamista, arjesta kiinni pitämistä, luonnossa tekemistä, uusien elämänsisältöjen löytämistä ja uuteen kotiin muuttamista** (kuvio 15).

Kuvio 15. Aktiivisena pysyminen (yläluokka ja alaluokat).

Kuolemaan liittyvien velvollisuuksien hoitaminen koettiin välttämättömänä tekemisenä. Tähän liittyi kaikkien tapahtumaan liittyvien asioiden päätökseen saattamista. Esimerkiksi

vahingonkorvaushakemuksen tekeminen koettiin tärkeäksi juuri siksi, ettei mitään kuolemaan liittyviä velvollisuuksia jäisi hoitamatta.

”.. kärsimyskorvaukset. Et ei ollu sillai kiirettä ku mä tiesin et ei sieltä ikinä tuu mitään saamaan, et ei sen puoleen ollu mitään kiirettä muuta ku se ettei mee vaan vanhaksi ettei niitä pysty hakemaan että. Senhän takia niitä ei haeta että mitään saisi, vaan sen takia että saa ihan tekemänsä asiat saattaa päätökseen myös rahoja myöten.”

Läheiset **pitivät kiinni arjesta** konkreettisesti tekemällä asioita. He tekivät arkiaskareita, harrastivat koiriensa kanssa ja neuuloivat villasukkia. He jatkoivat opiskelemista ja palasivat töihin hyvinkin pian kuoleman jälkeen. Töihin paluu tarjosi läheisille muuta ajateltavaa. Tarvittaessa he olivat sairaslomalla, vuorotteluvapaalla tai työskentelivät osa-aikaisena. Esimerkiksi oikeudenkäyntien aikaan koettiin työkyvyttömyyttä, jolloin nähtiin parhaaksi olla sairaslomalla.

”.. Surun kanssa on ollu helpompi mennä eteenpäin kun on ollu sitä konkreettista tekemistä..”

”En mä oo oikeestaan sitten ollu sairaslomilla muuta kun oikeudenkäyntien aikaan. Että aina kun oli oikeudenkäynnit niin kyseisellä viikolla, mä olin sit aina viikon sairaslomalla.”

Luonnossa tekeminen oli luontoon hakeutumista ja luonnossa harrastamista. Läheiset viihtyivät kesäluonnossa. He veneilivät ja kuvasivat luontoa. Luonto koettiin rauhallisena hengähdyspaikkana.

”Kesäisin pärjään aavistuksen paremmin, kun pääsen yksin veneilemään ja kuvaamaan luontoa.”

Uusien elämänsisältöjen löytämiseen sisältyi uudenlaista tavoitteellisuutta elämässä tai uusien taitojen opettelemista. Läheiset opettelivat neulomaan ja suunnittelivat kirjan kirjoittamista. Joillekin opiskelun aloittaminen tai koiran ottaminen toi uutta sisältöä elämään ja tarjosi mielekästä tekemistä.

”Mun oli ihan pakko alkaa tekemään villasukkia vaikka en osannut ensin.. Äiti teki niitä aina.”

”Kyllähän sitä on nyt sit ihan riittävästi kyllä näissä eläinhommissakin täällä kotona, et onhan sitä elämään tullu ny sitten muutaki sisältöä tietysti.”

Uuteen kotiin muuttaminen koettiin toisinaan välttämättömänä asiana. Läheiset saattoivat muuttaa uuteen kotiin aivan toiselle paikkakunnalle. Muuttamisen syy saattoi olla uuden elämänsisällön, kuten opiskelun, vuoksi. Toisinaan syynä oli poismuutto surmatun kanssa jaetusta kodista tai muuttaminen pois surmatun kuolinpaikkakunnalta.

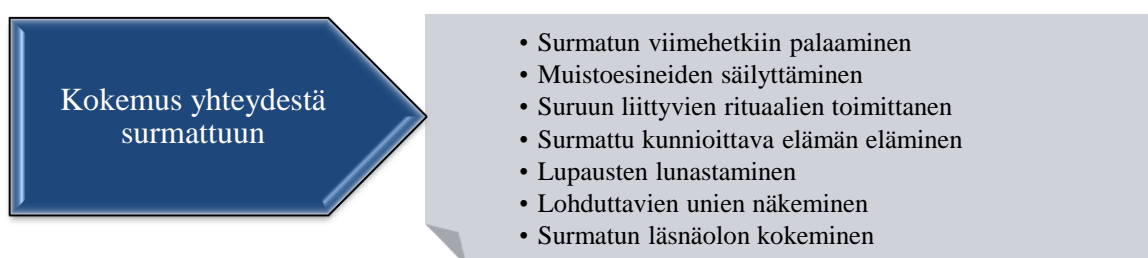
”.. muutto pois paikkakunnalta, jossa puolisoni kuolema tapahtui ja muutto pois yhteisestä entisestä kodista.”

5.2.3 Menetyksen myötä uudistuminen

Läheisten selviytymistä edistävään menetyksen myötä uudistumiseen (kuvio 9) kuului **kokemus yhteydestä surmattuun, uuden realiteetin muodostuminen ja hyvyyden näkeminen omassa elämässä.**

Kokemus yhteydestä surmattuun

Läheisten selviytymistä edistävä kokemus yhteydestä surmattuun sisälsi **surmatun viimehetkiin palaamista, muistoesineiden säilyttämistä, suruun liittyvien rituaalien toimittamista ja surmattua kunnioittavan elämän elämistä.** Lisäksi se sisälsi **lupausten lunastamista, surmatun läsnäolon kokemista ja lohduttavien unien näkemistä.** (Kuvio16.)

Kuvio 16. Kokemus yhteydestä surmattuun (yläluokka ja alaluokat).

Läheisillä oli tarve **palata surmatun viimehetkiin** ja luoda selvyys siitä, miten asiat todella tapahtuivat. Tämä tarkoitti surmatun viimeisenä iltanaan viettämissä paikoissa käymistä ja surmatun viimeisenä elossa nähneiden ihmisten etsimistä. Läheiset kävivät teho-osastolla ja saivat puhua surmattua hoitaneen sairaanhoitajan kanssa. Läheiset kävivät tapahtumia läpi surmattua hoitaneiden kanssa jopa vuosia kuoleman jälkeenkin. Surmatun kuolinvuoteen vierellä käyminen ja hänet viimeisenä elävänä nähneiden hoitajien kanssa keskusteleminen koettiin terapeuttisena.

”.. mun täyty niinku päästä lähteen sinne niinku hoitaan se asia loppuun... ne oli sellaset tärkeet asiat käydä läpi niitä paikkoja, missä SURMATTU oli silloin niinä viimesinä hetkinä.”

”Kaksi vuotta tapahtuneesta halusin päästä käymään tekopaikalla, pääsin teho-osastolle (poikani vuoteen viereen), sain puhua tapahtuma-aikaisen poikani omahoitajan kanssa. Sain käydä koko tapahtuneen läpi uudellen. Tämä oli hyvin voimakas ja vapauttava kokemus.”

Muistoesineiden säilyttämiseen kuului muistoalttarin kokoaminen, surmatun kuvan esillä pitäminen ja surmatusta maalattujen taulujen hankkiminen. Surmatun korujen, tavaroiden ja luunpalan säilyttäminen koettiin merkitykselliseksi. Surmatun olemassaolo haluttiin muistaa, jolloin pienimmätkin muistoesineet haluttiin pitää tallessa. Surmatulle kuuluneiden tavaroiden lisäksi läheiset toivat muistoesineitä kotiinsa myös muualta, ja säilyttivät esimerkiksi surmatun haudalla ollutta lyhtyä kotona.

”Että noihan taulut on molemmat SURMATULLE piirretty, noi molemmat tuolla seinällä. Ja tota niin, hän teki sitten taulun, jossa on sitten niinku surmaaja tuolla taustalla ja SURMATTU on tossa välissä ja enkeli on sitten vastaanottamassa SURMATTUA. Ja tuossahan SURMATTU sitten opettaa tuossa toisessa taulussa taivaassa niitä lapsia ja muita sitten tämmösiä, kaippa se voi muitakin olla ku henkirikoksen uhreja..”

Suruun liittyvien rituaalien toimittamiseen liittyi surmapaikan siivoamista pahuuden jäljistä. Hautaamisen jälkeen se ilmeni hautakymtilän jatkuvana polttamisena, säännöllisenä haudalla käymisenä ja hautapaikan siistinä pitämisenä. Läheiset muistelivat surmattua usein keinoin. Läheiset kävivät surmatun kotona, surmapaikalla ja muissa surmatulle tutuissa paikoissa. He hakivat surmattuun liittyviä tuttuja hajuja ja ympäristöjä, joista saada lohtua. Läheiset ottivat tavaksi polttaa muistokymtilää, joskus jopa päivittäin. He osallistuivat vuosittain *Ruusu henkirikoksen uhrien muistoksi* –tapahtumaan. He juttelivat ja kirjoittivat kirjeitä surmatulle.

”.. siivosin kotitaloni pahuuden jäljistä ja se että saan käydä ja olla kotona mahdollisimman usein. Siellä on äidin muistot ja tuoksut ja se kaikki mitä rakastan.”

”.. kirjeitä kirjoitin SURMATULLE, se oli yks semmonen selviytymiskeino myöskin joo... kun ei aina kaikki jaksanu kuunnella, ku tuli kauhee tarve kertoo tiedäkö, nii mä kirjoitin kirjeitä.”

Surmattua kunnioittavan elämän elämiseen sisältyi yksilöllisen hautamerkin hankkiminen. He pyrkivät hoitamaan asioita kuten surmattu olisi ne hoitanut ja opettelemaan asioita surmatun kunnioituksen vuoksi. He halusivat tehdä surmatun rakastamia asioita ja pukeutuivat surmatulle ostettuun lakkiin. He kokivat tarvetta surun mukana kantamiseen, eivätkä halunneet unohtaa surmatun merkitystä omalle elämälleen. Menetyksen jälkeen he halusivat tutkia kuolemaa ja esimerkiksi tekivät kuolema-aiheesta opinnäytetyön.

”.. semmonen kuuskytsenttinen enkeli ja sit semmonen kultakirja missä on sen nimi, et se ei oo semmonen perinteinen hautakivi ku en mä halunnu, ku ei SURMATTUKAAN ollu perinteinen.”

”.. mä en oo ikinä laulanu karaokee, et mä en tiedä onko mulla karaokeääntäkään mut en oo ikinä laulanukkaan, mutta sillon mä päätin et mä meen laulaa karaokee... niin mä kerroin et tää laulu on mun tyttäreni muistoksi..”

Lupausten lunastamiseen liittyi surmatulle tehtyjen lupausten lunastamista. Läheiset tekivät lupauksen surmatulle tämän muistamisesta. He eivät tahtoneet unohtaa ennen kuolemaa koettua yhteistä elämäänsä, vaan vannoivat pitävänsä kiinni muistoista. Surmatun arkun äärellä ollessaan he tekivät surmatulle lupauksen omasta selviytymisestään.

”Mikä sai, mikä sai sut sitten.. En nyt tiedä voiko näin sanoa – Sano vaan! – mutta tavallaan tekemään sen päätöksen siitä, että mä selviydyn? Missä vaiheessa sä, vai aloitko miettimään missään vaiheessa? Mm, no silloin ku mä SURMATULLE sanoin siinä arkulla. Niin sillon siinä vaiheessa? Niin, niin, kyllä!

Lohduttavien unien näkemiseen kuului positiivisten unien näkeminen surmatusta tai perheestä. Nämä unet sijoittuivat joko aikaan ennen surmaa tai surman jälkeen. Unet saivat aikaan hyvän mielen ja mahdollistivat palaamisen aikaan ennen henkirikosta. Unissa läheiset kokivat saaneensa synninpäästön surmatulta itseltään tai tiedon siitä, ettei tapahtunutta olisi voinut itse estää tapahtumasta. He saivat anteeksiannon omasta kyvyttömyydestään estää tapahtunutta. Toisinaan läheiset saivat unien kautta viestin surmatun hyvästä voinnista.

”Mä juoksin sinne autoon sitten nopeesti ja SURMATTU oli siin unessa niinkun mun sylissäni ja tota niin. Sit se sano niinku et äiti että ette sä olis voinu tehdä tälle mitään... Et ilmeisesti sekin sit alitajunnasta tuli sit tämmönen niinku, unessa tämmönen synninpäästö että. Kai se jotain kumpuaa sitten ajatuksista, että olis halunnu tavallaan jonkin siunauksen sille tiedäkö sille asialle.”

”Kyllä mä heti aattelin jotenkin konkreettisesti, että se on merkki siitä että on tavallaan niinkun, haavat ovat tavallaan vähä niinku arpeutuneet jo... että sillä olis nyt niinku asiat hyvin siellä missä nyt sitten onkin, että kun on haavat on arvilla.”

Surmatun läsnäolon kokeminen sisälsi tunnetta ja uskoa surmatun läsnäolosta omassa elämässä. Kokeakseen yhteyttä surmattuun läheiset hakivat yliluonnollisia asioita tai merkkejä omasta elämästään. Merkkinä surmatusta oli esimerkiksi ison höyhenen löytyminen lyhdyn sisältä. Läsnäolon tunteen lisäksi läheiset hakivat lohtua tutuista hajuista, ja toisinaan pystyivät aistimaan surmatun tutun tuoksun. Aistikokemuksia tapahtui myös unissa, jotka olivat hyvin todentuntuksia.

Unissaan läheiset näkivät surmatun ja kuulivat surmatun puhuvan unessa. Lisäksi unien aikana he tunsivat surmatun fyysisen kosketuksen ja pitivät itse kuolevaa surmattua sylissään. Unien kautta heille avautui mahdollisuus kohdata surmattu ja viettää aikaa surmatun kanssa. Elämässä ja unissa koetun läsnäolon lisäksi läheisillä oli halu ja usko jälleennäkemiseen oman kuolemansa jälkeen.

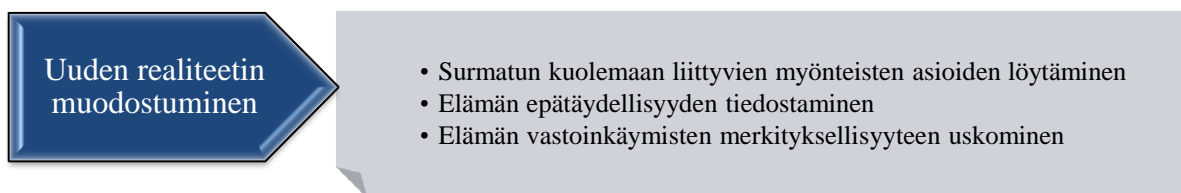
”.. tää lyhty oli siinä SURMATUN haudalla. Se on nyt ollu tossa parvekkeella sitten. Ja yks kerta siellä oli sen sisällä semmonen valkoinen iso höyhen. Mietin vaan että mistä reiästä se on sinne menny ku ei tossa niinku kauheen avoinaisia noi sivuaukot oo, että kuka sen höyhenen on sinne tuonu.”

”.. unet on ollu sit semmosia positiivisia unia tavallaan niinkun SURMATTU on hakenut mut sinne unimaailmaan ja ne on niin todellisia unia ollu et mulla oli mukana sit aamulla ku mä herään niin jotenki mä niinku aattelen että hitto oli taas hienoo viettää hetki SURMATUN kanssa.”

”.. totta sitä haluaa koko ajan ajatella, niinku mä ainakin haluan koko ajan ajatella että tulen SURMATUN vielä sitten jossakin vaiheessa näkemään.”

Uuden realiteetin muodostuminen

Uuden realiteetin muodostuminen selviytymistä edistävänä tekijänä sisälsi **surmatun kuolemaan liittyvien myönteisten asioiden löytämistä, elämän epätäydellisyyden tiedostamista ja elämän vastoinkäymisten merkityksellisyteen uskomista** (kuvio 17).

Kuvio 17. Uuden realiteetin muodostuminen (yläluokka ja alaluokat).

Surmatun kuolemaan liittyvien myönteisten asioiden löytäminen sisälsi surmatun kuoleman tapahtumista nopeasti ja hänen kärsimystensä päättymistä. Läheisiä huojensi tieto siitä, että surmattu vapautui väkivallan uhrina olemisesta. Lisäksi he tiedostivat, ettei väkivaltaa kokenut surmattu joutuisi elämään elämänsä vaikeasta invalidisoituneena. Surmatun puolesta pelkäämisen päättymisen huojensi läheisten oloa.

”Ensireaktio oli helpotus; nyt se tapahtui. Enää ei tarvitse pelätä koko aikaa eikä juosta apuun. Ja kukaan ei enää hakkaa minun lastani. ”

”.. jos olis kauheesti jäänyt jotain vammoja niin ku oli päähän kohdistuneita iskuja, niin paljonko siellä on sit sattunu tekeen tuhoo, että onko se elämisen arvosta elämää enään tiedäkö, että on jossakin sängyn pohjalla taikka pyörätuolissa. Että SURMATUN vointia ajatellen ehkä sitten parempi näin että meni kerrasta.”

Elämän epätäydellisuuden tiedostamiseen liittyi maailmassa tapahtuvien ikävien asioiden konkretisoituminen omassa elämässä. Läheiset tiedostivat, että pahoja asioita on mahdollista tapahtua kenelle tahansa. He pyrkivät hyväksymään elämäänsä jääviä avoimia kysymyksiä eivätkä yrittäneet löytää tyhjentäviä vastauksia kaikkiin asioihin. Läheiset alkoivat ymmärtää ja hyväksyä kuoleman väistämättömyyttä silloinkin, kun olisivat mielestään voineet jollain lailla vaikuttaa asioiden kulkuun.

”Että ennenhän sitä vaan luki jotain ja aatteli, että voi miten karmeeta, mutta kun eihän se mua kosketa, se tapahtuu jollekin muulle. Ei meille. Ennen ku se sitten tapahtuu meille.”

”.. jää niitä avoimia kysymyksiä, jolle täytyy vaan itte tehdä se ratkasu että jos haluaa niinku jaksaa jatkaa elämäänsä, niin on jonkilaiseen kompromissiin niitten asioiden kanssa päästävä että ikinä sä et saa niihin kaikkiin vastauksia. Totuudenmukasia vastauksia.”

Elämän vastoinkäymisten merkityksellisyteen uskomisen sisälsi uskoa omien vastoinkäymisten tarkoituksenmukaisuudesta. Läheiset uskoivat oman elämänsä ennalta määrättyyn kulkuun. Vastoinkäymisten merkityksellisyteen uskomisen ilmeni myös ajatuksena surmatun elämäntehtävän täyttymisestä ja surmatun elämän tarkoituksenmukaisuudesta. Läheiset uskoivat, että surmatulla on merkityksellinen tehtävä tuonpuoleisessa.

”.. kai ne kortit on sitten jaettu, en tiedä. Päivämäärät määrätty jo syntyessä. Kaikkee sitä voi ajatella, mutta näin se vain sitten meni. Ja niinku sanoin, että ei ikinä tiedä kenenkä kohdalle se sattuu nykypäivänä enää.”

”SURMATTU meni tekee sitä duunia yläkertaan ja mä hoidan täällä alakerrassa nää duunit. Että SURMATTU ottaa tuolla sitten vastaan niitä henkirikoksen uhreja ja mää sitten täällä näitä omaisia hoitelen (toimii vertaistukijana muille). Että meillä on tällanen työnjako!”

Hyvyyden näkeminen omassa elämässä

Läheisten selviytymistä edistävä hyvyyden näkeminen omassa elämässä sisälsi **syyllisen saamista vastuuseen teoistaan, auttajana toimimista ja tietoisuuden lisäämistä henkirikoksesta** ja kuvio 18).

Hyvyyden näkeminen omassa elämässä

- Syllisen saaminen vastuuseen teoistaan
- Auttajana toimiminen
- Henkirikoksesta tietoisuuden lisääminen

Kuvio 18. Hyvyyden näkeminen omassa elämässä (yläluokka ja alaluokat).

Syllisen saaminen vastuuseen teoistaan sisälsi tekijän kiinni saamisen ja tuomitsemisen. Läheisille oli tärkeää, että tekijä sai teoistaan oikeudenmukaisen tuomion. Maksimi- tai elinkautisvankeustuomion saaminen koettiin oikeudenmukaisempaan kuin lyhyemmät tuomiot. Läheiset pyrkivät omilla pyrkimyksillään osaltaan vaikuttamaan siihen, että tekijä saisi riittävän tuomion.

”Erittäin positiivinen asia mikä on tietysti auttanu myös siinä surussa eteenpäin on se, että hän sai sen maksimituomion, minkä voi saada. Ja sitten tota niin. Että saatiin yleensä kiinni.”

”.. tekijä saa ansaitsemansa tuomion niin paljon ku mää pystyn siihen vaikuttamaan ja tota niin, tämä ei jää tähän.”

Läheiset kokivat toisten auttamisen merkityksellisenä asiana ja halusivat **toimia auttajana**. He tukivat omia lapsiaan ja muita ihmisiä. He jakoivat omia kokemuksiaan ja kuuntelivat toisia. Läheisillä oli halu auttaa muita saman kokeneita ja he tarjosivat apuaan vertaisilleen. He perustivat oman vertaistukiryhmän tai vertaistukiryhmäverkoston. He osallistuivat *Ruusu henkirikoksen uhrien muistoksi* –tapahtuman valmistelutyöhön.

”Surun kanssa on helpompi mennä eteenpäin kun on ollu konkreettista tekemistä ja on voinu auttaa muita.”

”.. niille jotka tietää mitä tapahtuu (henkirikoksia), niin voin olla sitten apuna niin paljon ku vaan pystyn sitten olemaan. Että tavallaan tän vertaistukiryhmän kautta.”

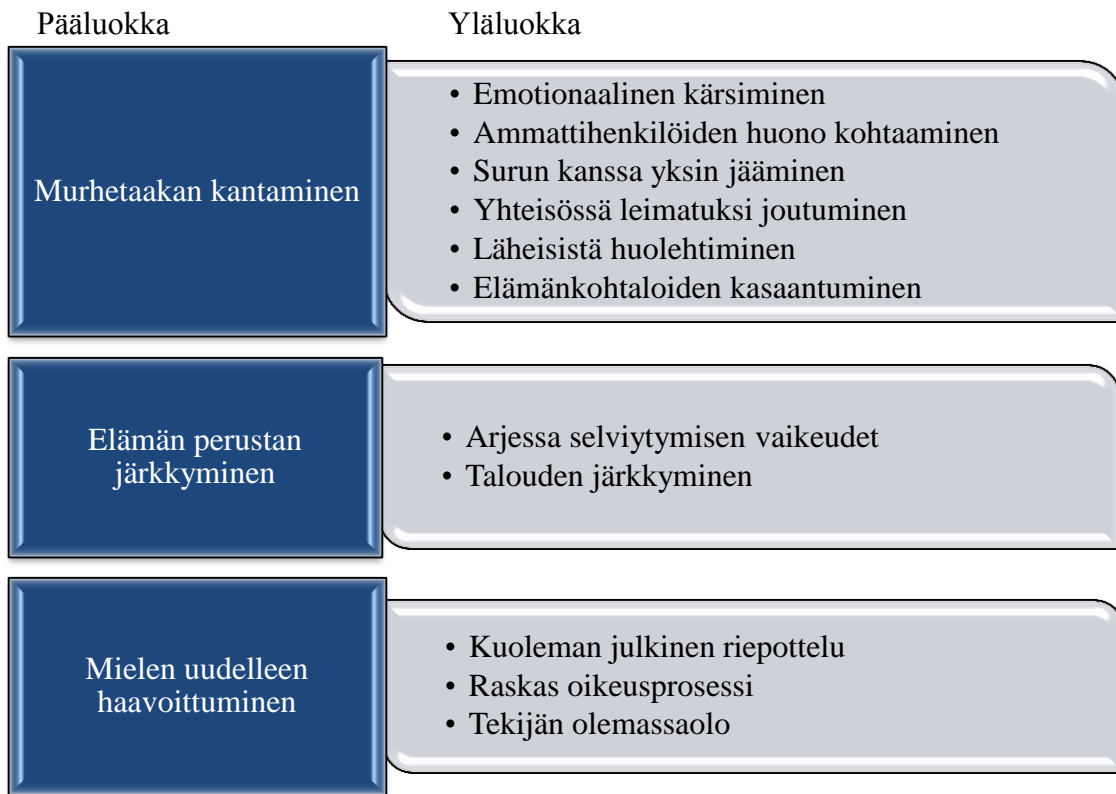
Henkirikoksesta tietoisuuden lisääminen lähti halusta jakaa omaa kokemustaan muille. Henkirikoskuolemien saattaminen muiden ihmisten tietoisuuteen koettiin tärkeäksi. Näin ollen läheiset halusivat olla uudella lailla yhteiskunnallisesti näkyviä.

”Tuun jatkossa tekee asioita, mitkä vaan niinkun tuo ihmisten tietosuuteen, niille jotka ei tiedä mitä voi tapahtua... (yrittänyt olla muiden apuna) menemällä ihmisten tietosuuteen kertomaan asiasta..”

”.. yrittää sitten olla muuten vaan yhteiskunnallisesti näkyvänä kertomassa näistä asioista, ja pystyy muitten apunakin sitten olla omaisia auttamassa tässä.”

5.3 Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä esti **murhetaakan kantaminen, elämän perustan järkkäminen ja mielen uudelleen haavoittuminen** (kuvio 19).

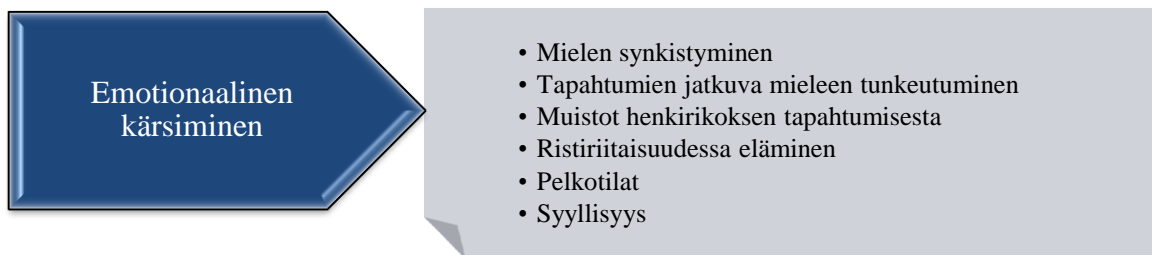
Kuvio 19. Henkirikosuhrien selviytymistä estävät tekijät (pääluokat ja yläluokat).

5.3.1 Murhetaakan kantaminen

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävä murhetaakan kantaminen (kuvio 19) sisälsi **emotionaalista kärsimistä, ammattihenkilöiden huonoa kohtaamista, surun kanssa yksin jäämistä, yhteisössä leimatuksi joutumista, läheisistä huolehtimista ja elämänkohtaloiden kasaantumista.**

Emotionaalinen kärsiminen

Läheisten selviytymistä estävä emotionaalinen kärsiminen sisälsi **mielen synkistymistä, tapahtumien jatkuvaa mieleen tunkeutumista, muistoja henkirikoksen tapahtumisesta, ristiriitaisuudessa elämistä, pelkotiloja ja syyllisyyttä** (kuvio 20).

Kuvio 20. Emotionaalinen kärsiminen (yläluokka ja alaluokat).

Mielen synkistyminen oli kuolemasta johtuvaa äkillistä traumatisoitumista. Läheiset kokivat ahdistusta ja tuskaa. Heidän psyykkinen vointinsa heikentyi ja he kokivat vaikeutta hengittää. Heillä ilmeni irtipääsemätöntä alakuloisuuden tunnetta ja masentuneisuutta. Lisäksi heillä oli synkkiä ajatuksia ja halu kuolla.

”.. äkillinen trauma joka jäi tuosta tapahtumasta - kestää selviytyä huultavasti koko loppuelämä jos, edes koskaan selvinnekään.”

”Oli vaan paha olla, tuskaista, vihaa, pää tuntui olevan ihan sekaisin, tuntui että välillä oli jopa tuskaista hengittää.”

”.. halusin kuolla itsekin.”

Tapahtumien jatkuva mieleen tunkeutuminen sisälsi asian jatkuvaa ajattelemista ja jatkuvaa mielessä pyörimistä. Läheiset näkivät painajaisunia tapahtumista. Pyrkimyksistään huolimatta he olivat kyvyttömiä käsittämään surmatun kokemusta.

”Kela, joka pyöri päässä eli kun kela loppui, se alkoi aina uudestaan.”

”En ole pystynyt käsittelemään omia kokemuksiani ja mitä miehelleni on tehty. Ne tulevat sitten uniin painajaisina”

Muistot henkirikoksen tapahtumisesta olivat negatiivisia muistoja surmattuun, rikokseen ja kuolemaan liittyen. Muistot yhteisestä elämästä, surmatun tavarat sekä videot ja kuvat surmatusta satuttivat. Näiden muistojen lisäksi läheiset näkivät kuvia rikospaikasta ja surmatusta rikospaikalla. Surmatun kokemusten ajatteleva ja oleminen kuolinhetkellä yksin ahdisti. Surmatun

mädäntyneen ruumiin näkeminen arkussa koettiin järkyttävänä asiana. Tapahtuma oli ennalta-arvaamaton, tahallinen ja toisen ihmisen tekemä.

”se, että hän joutui lähtemään yksin oli kova paikka minulle.”

”tuntuu kaikista karmeimmalta että joku ottaa täällä tämmösen oman käden oikeuden ja rupee leikkimään Jumalaa ja päättää ihmisen elämän tahallisesti niin. Ei vahingossa, vaan tahallaan. Että tekee vaan raivon vallassa tämmösiä asioita jotka tota niin ei ikinä pitäis tapahtua. Että onnettomuudet on onnettomuuksia ja itsemurhat on itse päätettyjä mutta tota niin, ei ihmisen koskemattomuus pitäis olla semmosta että siihen ei kajota.”

Ristiriitaisuudessa eläminen sisälsi epävarmuutta surmatun hengen pelastamiseksi tehdystä työstä. Lisäksi velvollisuudentunnosta tapahtuva haudalla käyminen koettiin ristiriitaisena asiana. Ristiriitaisuuteen liittyi häpeän tunnetta henkirikoskuolemasta johtuen. Näiden lisäksi ristiriidan tunnetta aiheutui, mikäli läheinen oli sekä surmatun että tekijän omainen.

”.. tarkotan sitä, että jos nyt olis vaikka tekijäkin tehny temppunsa mutta tiedäksä jättäny henkiin vaikka sen ekan iskun jälkeen, niin etä jos olis sitten... että jos olis joku vaan mennyt sinne apuun niin olis jääny henkiin.”

”Sekä uhrin että tekijän omaisena (oleminen)... Häpeä ja oman osallisuuden käsittely ristiriitaista ja vaikeaa.”

Pelkotiloja ilmeni itseen, ympäristöön ja omiin perheenjäseniin liittyen. Läheisillä oli pimeän pelkoa, tekijään liittyvää pelkoa omasta turvallisuudesta sekä pelkoa lapsen huostaanotosta.

”Tekijä oli vapaalla odottamassa vankeutta: pelkäsin hänen olevan oven takana, ulkona odottamassa (en uskaltanut pimeällä vuosiin ulos).”

”Lisäksi lastensuojelu on vihjaillut, että jos en jätä lastani sairaalaan, niin voidaan kyllä huostaanottaakin. Tämän sos.toimi perui kirjallisesti, mutta kammo siitä jäi. Onko lapselleni hyväksi olla jossain muualla kuin turvallisessa kodissa tai yksin hoidossa ilman minua, kun isä on jo raa'asti otettu pois.”

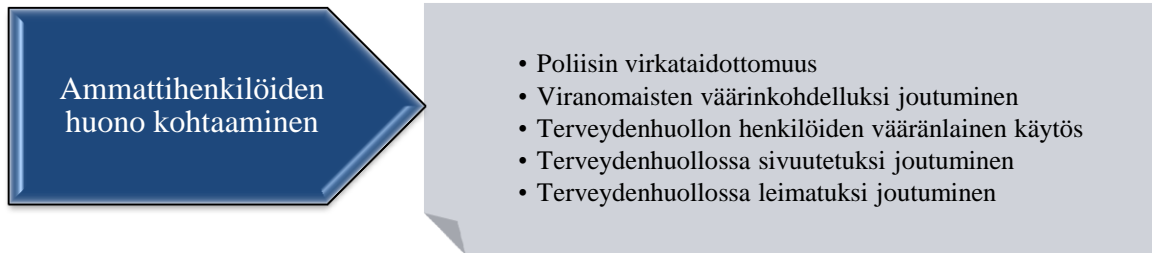
Läheisten selviytymistä estävään **syllisyyden** kokemiseen liittyi huonon omatunnon kokeminen haudalla käymättä jättämisestä. He saivat osakseen syytöksiä omalta perheeltään ja yrittivät käsitellä omaa osallisuuttaan tapahtumien kulkuun.

”Olin eronnut avoliitosta aikoja sitten. (Surmatun lapsen) isä ei pitänyt juurikaan yhteyttä lapseen. Kuoleman tapahtuessa isä syyllisti, raivosi.”

”Syyllisyyden tunne, etten voi hoitaa töitani ja omaa elämäni kunnolla, koska haluan keskittyä suruun.”

Ammattihenkilöiden huono kohtaaminen

Läheisten selviytymistä estävään ammattihenkilöiden huonoon kohtaamiseen liittyi **poliisin virkataidottomuutta, viranomaisten väärinkohdelluksi joutumista, terveydenhuollon henkilöiden vääränlaista käytöstä, terveydenhuollossa sivuutetuksi joutumista ja terveydenhuollossa leimatuksi joutumista** (kuvio 21).

Kuvio 21. Ammattihenkilöiden huono kohtaaminen (yläluokka ja alaluokat).

Poliisin virkataidottomuus oli poliisien hidasta asioista informoimista, asioiden hidasta käsittelemistä, puutteellista tutkintaa ja epäselvää viestintää. Poliisit olivat huolimattomia saattaessaan tekijää oikeudenkäyntiin, jolloin läheiset joutuivat olemaan samassa poliisilaitoksen odotusaulassa henkirikoksen tekijän kanssa. Läheiset kokivat poliisien käyttäytyneen epäammattimaisesti myös oikeussalissa.

”Paikalla olleista kaksi pääs heti parin päivän jälkeen vapaalle tutkintavankeudesta.. kun poliisi ei mun mielestä tutkinu kunnolla. Perustuko se nyt siihen, et se TEKIJÄ oli jo tunnustanu tekonsa, et se riitti niille poliiseille, eikä lähteny mitään enempää epäilee.”

” nää polisiit, kaks nuorta poliisia, nainen ja mies, toi TEKIJÄN siihen samaan odotusaulaan meidän kanssa! Mä olin ihan järkyttyny joo... naispoliisi itteki huomasi et nyt tuli varmaan tehtyä virhe, et ei heidän ois kuulunu tuoda sitä tuomittua henkilöä siihen samaan tilaan meidän omaisten kanssa. Jotenka he siirtyivät sitten siihen ihan oviaukon suulle mistä mennään sinne saliin, ja siinä alko sit (tekijä) jotain vaan juttelee, niinku sellasta smaltalkkia, tyylin et ootko sä ennen käynyt täällä, tiedäksää. Joka muhun karahti heti, että hyvä ettei se kysynyt multa että haetaanko kahvia tuolta automaatista tiedäksää. Mua niinku, se oli niin härski tilanne.”

Viranomaisten väärinkohdelluksi joutumiseen liittyi kokemus viranomaisten toiminnan epäoikeudenmukaisuudesta. Lisäksi läheiset kokivat tulleen kokonaan sivuutetuksi viranomaisten puolesta. Toisinaan he eivät kokeneet saaneensa minkäänlaista tukea tai viranomaisten tuki keskittyi pelkästään tekijän perheeseen. Virkaihmissa puheet satuttivat läheisiä. Tekijän asianajaja saattoi

vähätellä tekoa. Henkirikoskuoleman myötä väärinkohtelua koettiin jopa oman lapsen koulunkäyntiin liittyen, jolloin koulun työntekijät asennoituivat lapsen koulunkäyntiongelmien hyvin leimaavasti.

”Tekijän perhe sai apua viranomaisilta ja itse en saanut mitään. Koin olevani täysin sivullinen, vaikka minultakin oli tapettu X läheistä ihmistä.”

”Oli erittäin raskasta kuunnella tekijän asianajajan vähättelyä teosta.”

Terveystenhuollon henkilöiden vääränlainen käytös läheisiä kohtaan liittyi lääkärin puheisiin ja tahdittomuuteen. Psykiatrin poissaolo sovitusta terapiatapaamisesta ja terapia-aikojen uusiminen psykiatrin poissaolosta johtuen koettiin epäammattimaisena käytöksenä. Ammattiapu koettiin huonoksi monella tapaa. Ammattiauttaja oli hiljainen, olemukseltaan väsynyt ja työhönsä kyllästynyt. Läheiset kokivat ammattiauttajan olevan kyvytön puhumaan asiasta tai ymmärtämään asian järkyttävyyttä. Huonoa kohtelua koettiin myös oman lapsen ollessa hoidossa psykiatrisella lastenosastolla.

”Erittäin huono ammattiapu on vienyt halun kaikkeen... Tunsin olevani yksin ja kuuntelijani vaikutti väsyneeltä omaan työhönsä, eikä juurikaan itse puhunut... Antaessaan mielialalääkerekseptia lausui saatesanoiksi näin - Et saa näillä pillereillä tytärtäsi takaisin, mutta kokeile, jos ne helpottaa. Pilleriäkään en syönyt, enkä enää tahtonut kyseistä henkilökuntaa tavata.”

Terveystenhuollossa sivuutetuksi joutuminen sisälsi terapiaan pääsyn hankaluutta tai perheterapiaan pääsyn epäämistä. Toisinaan läheiset eivät saaneet lähetettä psykoterapiaan vaikka olisivat sitä omasta halustaan tahtoneetkin. He kokivat tulleen sivuutetuksi sairausdiagnoosin puuttumisen takia. Terveystenhuolto suhtautui heihin välinpitämättömästi. Läheiset kokivat tulleen sivuutetuksi myös psykiatrisen lastenosaston toimesta. He joutuivat kokonaan oman lapsensa hoidon ulkopuolelle ja hoitajaksojen aikana heillä oli vain hyvin vähän mahdollisuuksia tavata omaa lastaan.

”Psykiatri ei ollut itse paikalla, kun oli sovittu aika. Tämän teki minulle kahteen kertaan, eikä uusia aikoja lähettänyt, vaikka hyvin tiesi, etten itse kykene perään soittelemaan ja anelemaan aikoja - ja niin jätin senkin paikan taakseni. Totesin läheisilleni, ettei tässä yhteiskunnassa kukaan meistä välitä, joiden sairaudella ei ole virallista nimeä.”

”Sen sijaan, kun olisivat kuunnelleet minua ja uskoneet minun kertomaa lapsestani ja hänen ongelmistaan, he ulkoistivat minut hoidosta kokonaan... En saanut (alaikäisen lapsen) hoitajaksojen aikana tavata lastani

kuin rajoitetusti ensin vain 3 h viikossa, sitten 1 h päivässä. Jälkeenpäin kuulin, että minulla olisi ollut oikeus olla hoidossa mukana.”

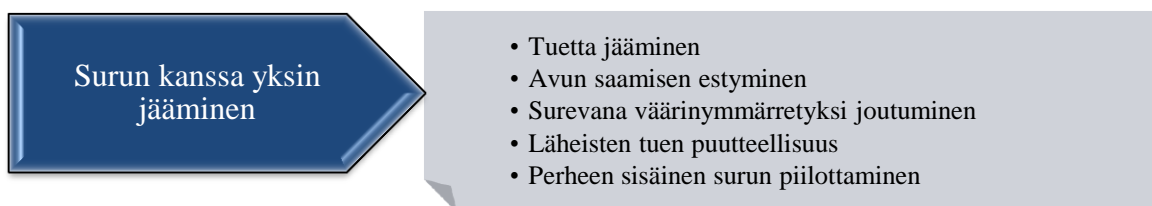
Terveystenhuollossa leimatuksi joutumiseen liittyi lääkärin ja hoitajien syylistämäksi joutumista. Henkirikoskuoleman tapahtuttua heidän perheessään läheiset kokivat lääkärin kuulustelevan heitä normaalista poikkeavasti ja terveydenhuollon epäilevän heitä oman lapsensa pahoinpitelystä.

”.. osaston lääkärin kuulustelu oli kuin joku rikollisen ristikuulustelu, jossa pyrki minut murtamaan täysin.

”(Lapsen psykiatriset) hoidot menivät päin honkia, koska hoitajat ja lääkärit etsivät poikani ongelmiin minusta syytä - enhän minä voi olla järkevä kunnon äiti, kun avomieheni on surmattu. Lapseni ei lopulta halunnut olla sairaalassa ja käyttäytyi huonosti. Tästä vedettiin johtopäätös, että minä pahoinpitelen lastani.”

Surun kanssa yksin jääminen

Läheisten selviytymistä estävä surun kanssa yksin jääminen sisälsi **tuetta jäämistä, avun saamisen estymistä, surevana väärinymmärretyksi joutumista, läheisten tuen puutteellisuutta ja perheen sisäistä surun piilottamista** (kuvio 22).

Kuvio 22. Surun kanssa yksin jääminen (yläluokka ja alaluokat).

Tuetta jäämiseen liittyi yksinäisyyttä ja yksin elämistä. Puolison puuttuminen, sukulaisten kaukana asuminen ja turvaverkoston puute aiheutti osaltaan yksin ja tuetta jäämistä. Toisinaan läheiset kokivat olevansa itse kykenemättömiä varaamaan terapia-aikaa itselleen. Toisinaan läheiset olisivat kaivanneet enemmän ymmärrystä ja tukea esimerkiksi koulussa, jossa painostus koulutöiden tekemiseen säilyi samana henkirikoskuolemasta huolimatta.

”Yksinäisyys vieraalla paikkakunnalla. Nuorin lapsista, tuolloin 15 v asui kanssani ja koin yksinäisyyttä. Ei ollut turvaverkosta tietoaakaan kun sukulaiset kaukana.”

Avun saamisen estyminen sisälsi läheisen avusta kieltäytymistä ja kielteistä suhtautumista terapiaan. Tällöin terapiakäynnit loppuivat läheisen omasta tahdosta. Terapian saaminen estyi myös oman perheenjäsenen haluttomuuden vuoksi. Läheiset kertoivat oman äitinsä olleen haluton hakemaan apua perheelleen ja esteenä avun saamiselle masennukseen.

”Erittäin huono ammattiapu on vienyt halun kaikkeen (terapiaan). Sain siirron toiseen hoitopisteeseen, jossa tunsin olevani yksin... (psykiatrin toistuvista poissaoloista johtuen) jätin senkin paikan taakseni.”

”Kaikkein eniten se, että äitini ei auttanut meitä lapsia surussa mitenkään. Emme käyneet terapiassa tms. Äiti ei hakenut minulle apua, vaikka olin selvästi masentunut koko yläasteajan... äidin kielteinen suhtautuminen terapiaan, vain ’hullut’ käyvät terapiassa.”

Surevana väärinymmärretyksi joutumiseen liittyi puolison, perheen, vanhempien, sukulaistensa, ystävien tai muiden ihmisten väärinymmärretyksi joutumista. Läheiset joutuivat oman puolisonsa vähättelemäksi tai oma puoliso vähätteli tapahtunutta. Vanhemmat suhtautuivat suruun vähättelevästi ja käsittivät surun eri lailla kuin läheinen. Vanhemmat ajattelivat surun kuuluvan pelkästään hautajaisiin. Läheisten ystävät olivat kyvyttömiä käsittelemään koettua tuskaa tai suhtautuivat tilanteeseen välinpitämättömästi. Sukulaiset vähättelivät surevan tuntemuksia ja tapahtunutta. He eivät ymmärtäneet, miksi surevan ihmisen tulee ottaa sairaslomaa. Lisäksi läheiset kokivat ihmisten liiallisen säälin kohteeksi joutumisen epämiellyttäväksi.

”Äitini epäsuorasti välittämä ajatus siitä, että suru kuuluu vain hautajaisiin ja enintään ensimmäiseen vuoteen.”

”Vaikka minulla oli ystäviä, joille kertoa tuntemuksista, eivät he voineet käsittää sitä tuskaa, jota kävin läpi.”

Läheisten tuen puutteellisuuteen sisältyi puolison riittämätön tuki, erilainen tapa surra, kyvyttömyyttä tarjota ymmärrystä ja kyvyttömyyttä ymmärtää surmatun kotona käymisen merkitystä. Omalla perheellä oli olematon kiinnostus läheisen selviytymistä kohtaan, ja läheiset kokivat jäävänsä ilman heidän tukeaan.

”Mun mies ei jaksaa ymmärtää mua... ja tekee hirveen shown siitä kun mun on pakko päästä kotiini käymään oman mielenterveyteni ja suruni vuoksi.”

”Minkäänlaista tukea/apua en heiltä (perheenjäseniltä) saanut koko aikana... ei myöskään paljon ole kyselty miten olen selvinnyt.”

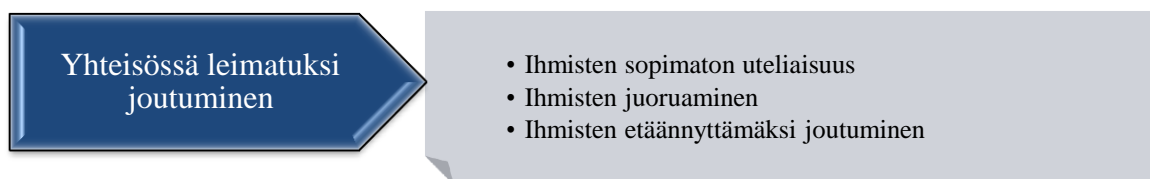
Perheen sisäiseen surun piilottamiseen liittyi perheen sisällä tapahtuvaa asiasta ja tapahtumista vaikenemista. Tähän liittyi tarvetta piilottaa omaa huonoa oloa ja tarvetta esittää vahvaa ihmistä. Lapsen kuolemasta tai uhrista ei haluttu puhua, jolloin ei ollut mahdollisuutta ilmaista surua oman perheensä keskuudessa. Toisinaan perheissä puhuttiin asioista, mutta niitä vähäteltiin.

”.. vaikeneminen. Tietty vahvuuden kulttuuri: se ettei saa näyttää heikkouttaan, ei saa näyttää, että voi huonosti.”

”Tapahtuneesta ja isästä ei puhuttu tai jos puhuttiin, niin asiaa vähätellen. Surulle ja sen näyttämiselle ei ollut tilaa eikä mahdollisuutta.”

Yhteisössä leimatuksi joutuminen

Läheisten selviytymistä estävä yhteisössä leimatuksi joutuminen sisälsi **ihmisten sopimatonta uteliaisuutta, juoruamista ja ihmisten etäännyttämäksi joutumista** (kuvio 23).

Kuvio 23. Yhteisössä leimatuksi joutuminen (yläluokka ja alaluokat).

Ihmisten sopimattomaan uteliaisuuteen liittyi pienellä paikkakunnalla asuminen. Ihmiset olivat uteliaita tietämään tapahtuneesta ja läheiset kokivat uteliaiden kysymykset ahdistaviksi.

”Uteliaat eli ne, jotka olivat vain kiinnostuneita siitä, mitä oli tapahtunut.”

Ihmisten juoruamiseen liittyi ilkeämielisiä puheita ja vääristyneitä mielikuvia tapahtuneesta. Ihmisten juoruamiseen liittyvä toiminta koettiin tuomitsevana.

”Kun vihdoinkin uskaltauduin ihmisten ilmoille, uteliaat kysymykset ahdistivat, samoin ilkeämieliset puheet.”

”Tämä on pieni kunta ja kaikki tuntevat toisensa, vääristyneet kuvat tapahtuneista... Kylän ääretön uteliaisuus ja tuomitseminen.”

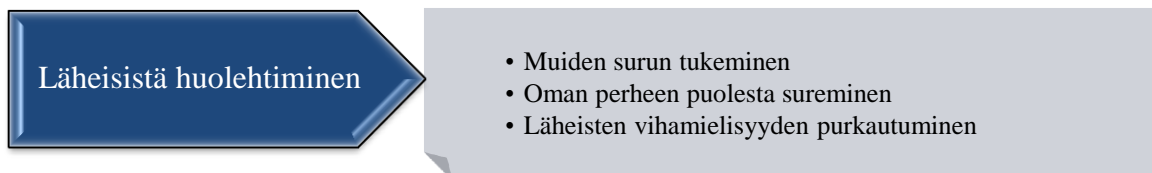
Ihmisten etäännyttämäksi joutuminen ilmeni ihmisten vaivaantumisenä asiasta. Omat kaverit etäännyivät ja läheiset eivät enää tulleet kohtaamaan. Ihmiset olivat vaivaantuneita asiasta tai välttelivät aihetta kokonaan. Läheiset kokivat tulleen unohdetuiksi oman perheensä toimesta. Jopa omat vanhemmat ja sisarukset alkoivat vältellä henkirikoksen tapahtumisen myötä. Läheisille tuli tunne ihmisten etäännyttämisestä ja välttelystä joutumisesta. Aiemmin tutut ihmiset ottivat etäisyyttä, välttelivät, eivätkä halunneet enää olla tekemisissä. Omista yrityksistä huolimatta myöskään tekijän omaiset eivät halunneet olla missään yhteydessä surmatun omaisiin.

”Suuri osa ihmisistä alkoi selvästi myös vältellä minua ja aihetta, moni vaivautui asiasta suuresti ja mieluummin otti etäisyyttä.”

”Äiti, isä, siskot rupesivat välttelemään minua. Unohtivat kokonaan. Meni yhdeksän vuotta (isä kerkesi kuolla tässä ajassa).”

Läheisistä huolehtiminen

Läheisten selviytymistä estävään läheisistä huolehtimiseen sisältyi **muiden surun tukemista, oman perheen puolesta suremista ja läheisten vihamielisyyden purkautumista** (kuvio 24).

Kuvio 24. Läheisistä huolehtiminen (yläluokka ja alaluokat).

Muiden surun tukemiseen liittyi omien lasten surun kokemista sekä oman puolison tukemista, kuuntelemista ja lohduttamista. Läheisten suru koettiin itseä kuormittavana asiana.

”.. vaimoni tukeminen, kuuleminen ja lohduttaminen.”

Oman perheen puolesta suremiseen sisältyi surua isänsä menettäneen lapsen puolesta tai huolta sisaruksensa menettäneestä lapsesta. Oman lapsen ollessa sairaalahoidossa surtiin oman lapsen tapaamisen rajoittumisesta ja lapsen olemisesta hoitojaksolla yksin.

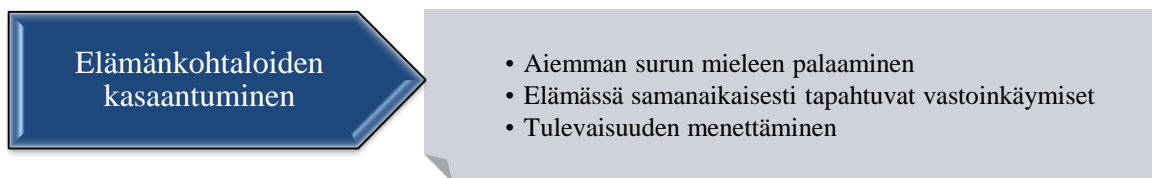
”Enhän mä ees voinu lapsille sanoo, et isä on surmattu, vaan ensin sanoin että on sydänkohtauksen saanu ja kuollu.”

Läheisten vihamielisyys purkautui raivoamisena tai riitelynä. Läheiset riitelivät oikeusprosessin ja perinnönjaon aikana sekä häiriköivät vihaisilla puhelinsoitoilla. Läheisten vihan purkaukset koettiin itseä kuormittavina asioina.

”.. meidän (surmatun veli) ku tuli sieltä sitten, niin sehän heti sille (tekijälle) että, no mitä se ny sille sano, että saatanan murhaaja, vittu mä hakkaan sut vai mitä se sano. Mä pelästyin et se käy kiinni siihen.”

Elämäntapahtumien kasaantuminen

Läheisten selviytymistä estävä suruaiheiden kasaantuminen sisälsi **aiemman surun mieleen palaamista, elämässä samanaikaisesti tapahtuvia vastoinkäymisiä ja tulevaisuuden menettämistä** (kuvio 25).

Kuvio 25. Elämäntapahtumien kasaantuminen (yläluokka ja alaluokat).

Aiemman surun mieleen palaamiseen sisältyi aiempien traumojen avautumista ja aiempien menetysten pintaan nousemista. Näin ollen läheiset surivat useita menetyksiä samanaikaisesti.

”Henkirikokseen liittyvä trauma laukaisi myös aiemmat traumat, jolloin psyykkinen vointi heikkeni todella rajusti sokkivaiheen jälkeen ja on hidastanut toipumista.”

Elämässä samanaikaisesti tapahtuviin vastoinkäymisiin sisältyi oman isän alkoholisoituminen ja puolison parantumaton sairastuminen. Lisäksi esiintyi perheenjäsenen sairastumista, itsetuhoa ja oman vanhemman kuolemaa. Lapsen yksinhuoltajana oleminen, lapsen koulunkäyntiin liittyvät ongelmat sekä lapsen kohdistuneet pakkohoitokeinot koettiin lisämurhetta aiheuttavina asioina. Näiden lisäksi myös lapsen saama huono hoito psykiatrisella lastenosastolla ja lastensuojelun vihjailut lapsen huostaanotosta satuttivat läheisiä.

”Tapaus ajoi veljeni avovaimon itsetuhoiseen päihdekierteeseen. Isäni alkoi myös käyttää alkoholia neljän vuoden tauon jälkeen, ja kuoli kolme vuotta tapauksen jälkeen sydänkohtaukseen.”

”Miehelläni todettiin vielä lisäksi parantumaton sairaus kuukauden päästä henkirikoksesta.”

”Sosiaalitoimi on toistamiseen ehdottanut lapseni sijoittamista lastenkotiin, kun koulu ei suju.”

Tulevaisuuden menettämiseen sisältyi elämänmahdollisuuksien menettämistä. Henkirikoksen myötä läheiset kokivat tulleen riistetyksi tulevaisuutensa suhteen, kun he esimerkiksi menettivät mahdollisuutensa vanhemmuuteen ja isovanhemmuuteen. Pahimmillaan henkirikos aiheutti perheonnan menettämistä ja perheen henkistä tuhoutumista. Läheiset surivat lastensa varttumista ilman toista vanhempaa.

”Yhteinen suunniteltu tulevaisuus (surmatun kanssa) oli varastettu.” ”Tapaus tuhosi koko perheeni..”

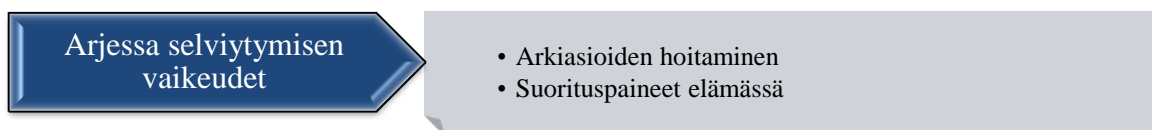
”Alkuaikoina muistan ku mentiin koirankin kanssa pihalle niin kun naapuri tuli lastenlasten kanssa. Mä sit olin että ’voi miten hienoo’ ja ’plää plää plää’. Ja sitten kun pääsin pihalle niin ’vhuu’ kauhee poru... kato ku miettii ettei ikänä enää sitten lapsenlapsia tule (surmatun kautta).”

5.3.2 Elämän perustan järkkäminen

Henkirikosuhrien selviytymistä estävä elämän perustan järkkäminen (kuvio 19) sisälsi **arjessa selviytymisen vaikeuksia** ja **talouden järkkymistä**.

Arjessa selviytyminen vaikeudet

Läheisten selviytymistä estävät arjessa selviytymisen vaikeudet liittyivät **arkiasioiden hoitamiseen** ja **suorituspaineesiin elämässä** (kuvio 26).

Kuvio 26. Arjessa selviytymisen vaikeudet (yläluokka ja alaluokat).

Arjessa selviytymisen vaikeudet liittyivät arkiasioiden hoitamiseen. Pankkiasioiden hoitaminen, hautajaisten järjestäminen ja päivän rutiinien hoitaminen yksin koettiin raskaaksi. Läheiset olisivat kaivanneet apua varsinkin alkuvaiheessa. Pakolliset virastokäynnit ja viranomaisasioiden hoitaminen yksin samoin kuin lapsen koulunkäyntiongelmista neuvottelemisen koulun kanssa koettiin uuvuttavina.

”Asioiden hoitaminen: en ymmärtänyt enää lukemaani tai pystynyt keskittymään ja silti hautaus- ja pankkiasiat piti yrittää hoitaa.”

”Jokaisen pakollisen virastokäynnin jälkeen olen yhtä väsynyt, kuin olisin tehnyt 16-tuntisen työpäivän lapionvarressa.”

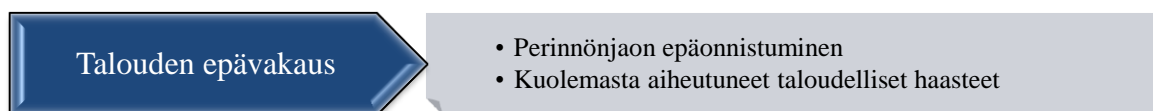
Suorituspaineeet elämässä liittyivät koulun- tai työssäkäyntiin. Suorituspaineita olivat koulupaineet, uuden työn aloittaminen, liian nopea töihin palaaminen ja työhön palaaminen joulun aikaan. Lisäksi liian uuvuttavan työn tekeminen loi turhaa suorituspainetta elämään.

”Olin tapahtuman sattuessa suorittamassa viimeistä lukukautta ammattikorkeakoulussa, joten paineita oli myös siltäkin saralta... koulun taholta en mitään tukea saanut, vaan samanlainen painostus jatkui esimerkiksi opinnäytetyön taholta.”

”Olin saanut uuden työpaikan, jolloin olin poissa kotoa 4 viikkoa ja taas kotona 4 viikkoa. Työ oli hyvin uuvuttava ja hidasti selvästi selviytymisprosessiani.”

Talouden epävakaas

Läheisten selviytymistä estävään talouden epävakauteen liittyi **perinnönjaon epäonnistumista** ja **kuolemasta aiheutuneita taloudellisia haasteita** (kuvio 27).

Kuvio 27. Talouden epävakaas (yläluokka ja alaluokat).

Perinnönjaon epäonnistumiseen liittyi kesken oleva tai riitaisa perinnönjako. Läheiset kokivat perinnönjakoon osallistuvan edunvalvojan olevan rahanahne. Lisäksi perinnönjakoon liittyen he kokivat tulleen ryöstetyiksi.

”Perinnönjako on estänyt minua selviytymästä. SURMATULLA oli edellisestä liitosta lapsi. Tämän lapsen yleinen edunvalvoja ei ole suostunut neuvottelemaan minun kanssa perinnönjaosta ollenkaan, vaan palkkasi todella kalliin asianajajakaverinsa hoitamaan perinnönjakoa. Yhdessä he ovat pumpanneet rahaa perikunnastamme... kaikki vielä kesken vaikka kuolemasta näin kauan yli 5 vuotta. Hermot on mennyt tähänkin hommaan kokonaan. Olenkin oppinut kuinka... saavat toiselta rahaa laillisesti ryöstettyä.”

Kuolemasta aiheutuneet taloudelliset haasteet sisälsi taloudellisen tilanteen vaikeutumista ja koettiin etenkin yksinhuoltajaksi jäämisen vuoksi. Asuntolainan sekä lääke- ja lääkärikulujen yksin maksaminen hankaloitti taloudellista tilannetta. Lisäksi tilannetta vaikeutti terapioiden omakustanteisuus, ulosottoon liittyvät asiat sekä saamattomat korvaukset. Toisinaan kärsimyskorvauksiin ei ollut mahdollisuutta tekijän ollessa varaton.

”Jo ennestään tiukka taloustilanne vaikeutui entisestään kuolemaan liittyvien käytännönasioiden vuoksi.”

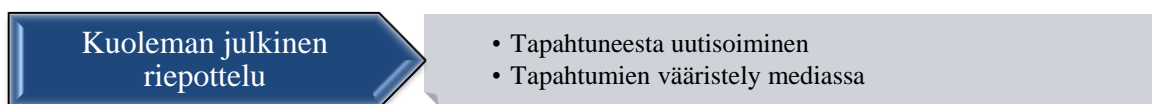
”Niin menin sitten vasta jälkeenpäin hakee (kärsimyskorvauksia). Varmaan viime vuonna menin vasta pistää ne (alulle), ku sehän on viis vuotta siitä oikeudenkäynnistä kun voi mennä hakee. Niin ulosottoon, ulosottoon pistää siis tälle tekijälle nää kärsimyskorvaukset.”

5.3.3 Mielen uudelleen haavoittuminen

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävään mielen uudelleen haavoittumiseen (kuvio 19) liittyi **kuoleman julkinen riepottelu, raskas oikeusprosessi ja tekijän olemassaolo**.

Kuoleman julkinen riepottelu

Läheisten selviytymistä estävä kuoleman julkinen riepottelu ilmeni **tapahtuneesta uutisoimisena ja tapahtumien vääristelynä mediassa** (kuvio 28).

Kuvio 28. Kuoleman julkinen riepottelu (yläluokka ja alaluokat).

Tapahtuneesta uutisoiminen sisälsi lehdistön asiasta julkaisemia juttuja ja liian yksityiskohtaista uutisointia mediassa. Lehdistö saattoi tehdä julkaisuja ilman omaisten lupaa. Läheiset kokivat lehdistön ainoastaan pyrkivän edistävän lehtensä myyntiä.

”Media on käräjien jälkeen liikaa kertonut asioista. Miksi on tapahtunut näin, käy heidän artikkeleista ilmi. Tämä on pieni kunta ja kaikki tuntevat toisensa.”

”Lehdistö, joka teki juttuja vain edistääkseen lehden myyntiä kysymättä omaisilta mitään.”

Tapahtumien vääristelyyn mediassa liittyi lehdistön julkaisemien juttujen perustumista vain tekijän puheisiin tai tutkintapöytäkirjoihin. Tekijän tuleminen julkisuuteen vankeudesta käsin koettiin epämiellyttävänä. Lehdistön koettiin uutisoinnissaan nostavan esille kaikkein epäolennaisimmat asiat, vääristäneen tapahtumien kulkua ja riepotelleen asioita epäolennaisilla seikoilla. Läheiset kokivat lehdistön yrittävän edistää myyntiään otsikoimalla tapahtumia dramaattisesti.

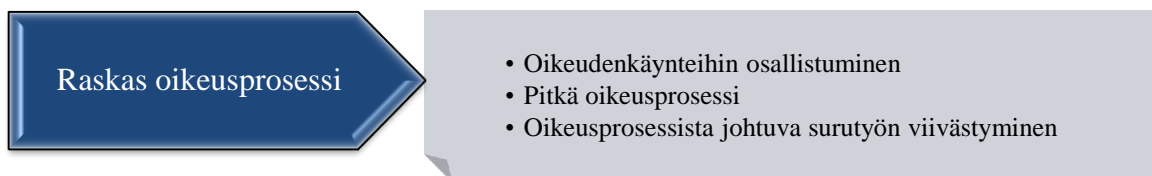
”Iltasanomissa hän teki valituksen vankilan johtajasta ja lääkäristä. Hän vaati korvauksia kun hänen itsemääräämisoikeutta ja koskemattomuutta häiritään kun naapuriselleissä soitetaan musiikkia yhdeksän jälkeen. Että hän ei saa nukuttua. [naurua] Että kai sitä täytyy sitten jollain julkisuuteen tulla sieltäkin!”

”Vääristyneet kuvat tapahtuneista, niin osa kyläläisistä ei halua olla enään missään tekemisissä kanssani.”

”Lehdistö rupes riepottelee... niinkun tämmösillä epäolennaisilla asioilla, että onko se tärkeätä mikä (surmattu) oli siviiliammatiltaan? Kun se (henkirikos) tapahtu silti.”

Raskas oikeusprosessi

Läheisten selviytymistä estävä raskas oikeusprosessi sisälsi **oikeudenkäynteihin osallistumisen, pitkän oikeusprosessin ja oikeusprosessista johtuvan surutyön viivästymisen** (kuvio 29).

Kuvio 29. Raskas oikeusprosessi (yläluokka ja alaluokat).

Oikeudenkäynteihin osallistuminen tarkoitti käräjä- ja hovioikeuden käsittelyihin osallistumista, jotka koettiin rankkoina. Tekijän juttujen kuunteleminen ja oman perheenjäsenen riitelemine tekijän kanssa koettiin raskaiksi asioiksi.

”.. SURMATUN VELI ku tuli sieltä, niin sehän heti sille (tekijälle), että ’saatanan murhaaja, vittu mä hakkaan sut’. Mä pelästyin, et se käy käsiks siihen, mut ei onneksi – et anto paskan olla paikallaan..”

Pitkä oikeusprosessi tarkoitti tutkinnan kestoa, pitkiä oikeudenkäyntejä ja pitkään kestänyttä tuomion saamista. Käräjä- ja hovioikeuden käsittelyt tapahtuivat viiveellä ja toisinaan

oikeusprosessi pitkittyi valitusten vuoksi. Läheiset joutuivat osallistumaan oikeudenkäynteihin useita kertoja ja odottamaan tekijän tuomitsemista pitkään.

”Lähemmäs kaks ja puol vuotta kesti. Siin oli ensin tietysti oikeuden ensimmäinen käräjäoikeudenkäynti. Siellähän käytiin se vaan läpi ja sitten mielentilatutkimukseen. Siinä kesti sitten oman aikansa ennen kuin sen mielentilatutkimuksen tulos tuli. Ja sen jälkeen mentiin uudelleen käräjäoikeuteen ja siellä saatiin tuomio ja siitähän tietysti valitettiin ja mentiin hovioikeuteen. Siellähän tuli sitten se lopullinen tuomio.”

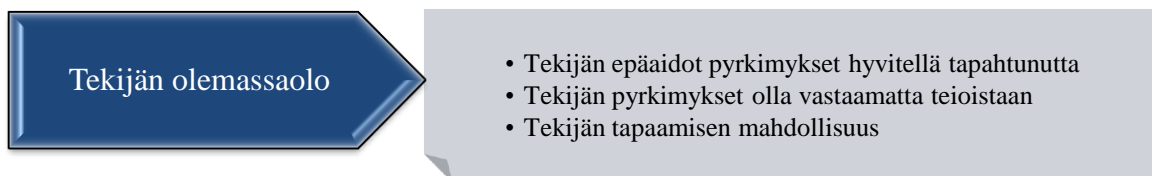
Oikeusprosessista johtuva surutyön estyminen sisälsi surutyön viivästymistä lopulliseen tuomioon saakka. Läheiset kokivat, että heillä oli mahdollisuus surutyöhön vasta oikeudenkäyntiprosessin päätyttyä, jolloin heidän henkisiä haavojaan ei enää julkisesti revitty auki.

”Menihän siihen pari vuotta ennen kuin lopullinen tuomio tuli ja pääsi tekemään omaa surutyötä.”

”Kaksi kertaa kaikki haavat revittiin auki.”

Tekijän olemassaolo

Läheisten selviytymistä estävään tekijän olemassaoloon liittyi **tekijän epäaitoja pyrkimyksiä hyvittää tapahtunutta, pyrkimyksiä olla vastaamatta teoistaan ja tekijän tapaamisen mahdollisuus** (kuvio 30).

Kuvio 30. Tekijän olemassaolo (yläluokka ja alaluokat).

Tekijän epäaitoihin pyrkimyksiin hyvittää tapahtunutta liittyi tekijän teeskentelevä käytös omaisia kohtaan tai pyrkimys selittää tekoaan. Tekijän anteeksipyytely ja yhteydenotot vankilasta käsin koettiin ahdistavina asioina.

”.. yksi tekijöistä otti yhteyttä vankilasta ja pyysi tapaamista, jossa hän voisi pyytää anteeksi tekoaan ja selittää miksi tämä kaikki tapahtui. Minulla olisi saanut olla myös hänelle kysymyksiä tapahtuneesta. En kokenu hyvänä sitä minulle, koin että asian ajattelu toi minulle jo paineita ja levottomuutta.”

Tekijän pyrkimykset olla vastaamatta teoistaan sisälsi tekijän pyrkimyksen keksiä tuomiota lieventäviä asioita. Tekijä syytti tapahtumista surmattua, vähätteli tapahtunutta ja kertoi valheita. Tekijällä saattoi olla useita versioita tapahtumien kulusta ja hän yritti puheillaan välttää elinkautisen tuomion. Läheiset kokivat tekijän suhtauneen tekoihinsa teeskentelevästi.

”TEKIJÄ sano, että hän kuuli ääniä päässään. Katteli kato varmaan jostain henkirikoksen tekijöiden ohjekirjasta... että tää vois mennä läpi tällä kertaa! Tiedäksää että joo, ääniä kuuli päässään.”

”Sillon hovioikeudenkäynnin käsittelyssä kun ei ollu enää mitään menetettävää, niin siellä hän sitten avasi suunsa ja kertoi sitten kuinka hän on käynyt vihanhallintakurssilla ja hän niinku sitten ymmärtää tekonsa ja pyytää omaisilta anteeksi vaikka tietää, ettei voida anteeksi antaa. Rupes siellä niinku anteeks pyytämään vaikka ihan selkeesti näky, että yritti nyt jotenki esittää, että on ymmärtänyt tekonsa. Ettei sais elinkautista.”

Ajatus **mahdollisuudesta tavata tekijä** ahdisti henkirikosuhrien läheisiä. Tekijän oleminen vapaalla vankeutta odottaessaan, tekijän kanssa samalla asuinalueella asuminen ja tekijän kohtaaminen omalla asuinalueella koettiin erityisen ahdistavina asioina.

”Tekijä oli vapaalla odottamassa vankeutta: pelkäsin hänen olevan oven takana, ulkona odottamassa.”

”Asuimme tekijän kanssa samoilla kulmilla ja häneen törmäsin muutaman kerran, yritti tulla juttelemaan ja vähätteli tekoaan, oli mukamas pahoillaan... ei herunut sympatiaa!”

6 POHDINTA

6.1 Tutkimuksen eettisyys

Tutkimusetiikalla viitataan tutkijan tutkimusprosessissa tekemiin päätöksiin ja siihen, kuinka oikeutettuja tutkijan tekemät päätökset ovat (Kylmä & Juvakka 2007). Henkirikosuhrien läheisten surun ja selviytymisen tutkiminen vaatii eettistä pohdintaa, sillä aihe on erityisen sensitiivinen. (Saaranen-Kauppinen & Puusniekka 2006.) Tutkija teki vuonna 2013 systemaattisen kirjallisuuskatsauksen kandidaatintyössään ”*Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät ja estävät tekijät*”, joka osoitti ilmiötä koskevan tiedonaukon (Kylmä 2008). Tutkimuksen aihevalinta on perusteltu, sillä lukuunottamatta sosiaali- ja terveysministeriön julkaisua (ks. Poijula 2010) ei ilmiötä ole tieteellisesti tutkittu Suomessa lainkaan. Kansainvälisesti ilmiön tarkastelu painottuu enimmäkseen Yhdysvaltoihin, joten jo Euroopan mittakaavassa ajateltuna tutkimusta tarvitaan henkirikosuhrien läheisiin liittyen.

Henkirikosuhrien läheisten suru on pitkäkestoista ja traumaattista. Aikaisempien tutkimusten mukaan henkirikoksen jälkeen läheiset voivat kärsiä ahdistuneisuudesta (Asaro 2001, Mezey, Evans & Hobdell 2002), masennuksesta (Asaro 2001), posttraumaattisesta stressihäiriöstä (Asaro 2001, Mezey ym. 2002, Zinzow ym. 2011), komplisoituneesta surusta (Asaro 2001, Armour 2002) sekä alkoholi- ja huumausaineriippuvuudesta (Asaro 2001). Lisäksi he voivat kokea erilaisia menetykseen liittyviä negatiivisia tunteita kuten vihaa, ärtyneisyyttä (Asaro 2001, Armour 2002, Mezey ym. 2002) ja pelkoa (Armour 2002). Henkirikos on kuolintapana äkillinen ja yllättävä, jonka vuoksi läheiset voivat prosessoida menneisiin tapahtumiin liittyviä asioita hyvinkin pakonomaisesti, pääsemättä pois negatiivisten ajatusten muodostamasta kehästä (van der Houwen ym. 2010a). Posttraumaattiset, negatiiviset oireet voivat vaikuttaa jopa henkirikosuhrien läheisten kuolleisuuteen (Asaro 2001). Jotta läheisiä voidaan tukea henkirikoskuolemaan liittyvässä surussa ja selviytymisessä, tarvitaan tutkittua tietoa nimenomaan läheisten omakohtaisista kokemuksistaan henkirikoskuoleman jälkeen.

Tutkimuksen lähtökohtana pidettiin sitä, että siitä koituva hyöty on suurempi kuin läheisille tutkimukseen osallistumisesta aiheutuva haitta (Länsimies-Antikainen 2008). Aikaisemmin henkirikosuhrien läheisten auttamistyössä on jouduttu hyödyntämään tietoa muita surevia ihmisryhmiä koskevista tutkimuksista (Armour 2002). Erityisesti yksittäisten henkirikosten uhrien omaisten surua ja selviytymistä on tutkittu Suomessa vähän (Pojula 2010). Näistä seikoista johtuen

tällä tutkimuksella pyrittiin luomaan ymmärrystä nimenomaan henkirikosuhrien läheisten surusta ja selviytymisestä.

Tutkimusta tehtiin sitoutuen tutkimuseettisiin periaatteisiin, jonka johdosta hyvän tekeminen, pahan tekemisen välttäminen, oikeudenmukaisuus ja autonomian kunnioittaminen loivat eettisen pohjan tutkijan toiminnalle ja tutkimusprosessille (Kylmä 2008). Tutkimukseen osallistuvien läheisten haavoittuvuus ja aiheen sensitiivisyys otettiin huomioon aineistonkeruun, analyysin ja raportoinnin aikana (Kylmä 2008, Aho & Kylmä 2012). Tutkimuksen tiedonantajat tavoitettiin Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n ja Facebookin suljettujen vertaistukiryhmien kautta. Lupa aineiston keräämiseen pyydettyyn sekä Huoma ry:ltä että suljettujen keskustelupalstojen moderaattoreilta.

Tutkimuksen elektronisen kyselyn saatekirjeessä (liite 1) tiedotettiin tutkimuksen tarkoituksesta, vapaaehtoisuudesta ja luottamuksellisuudesta. Tiedonantajilla oli mahdollisuus halutessaan olla puhelimitse tai sähköpostitse yhteydessä tutkimushankkeen johtajaan sekä itse tutkijaan. Tutkija vastasi läheisten sähköposteihin kertoen lisätietoa tutkimuksen tekemisen tarkoituksesta ja tulosten käyttötarkoituksesta. Tutkimukseen osallistuminen tapahtui anonyymisti, mutta halutessaan tutkimukseen osallistuva läheinen sai jättää yhteystietonsa mahdollista tutkimushaastattelua varten. Tutkimusaiheen arkaluonteisuuden vuoksi tutkimukseen osallistuminen oli täysin vapaaehtoista ja siihen osallistuvat läheiset saivat koska tahansa halutessaan jättäytyä tutkimuksesta pois. Tässä tutkimuksessa yksi läheinen perui osallistumisensa haastatteluun, sillä siitä olisi aiheutunut haittaa hänen jaksamiselleen.

Haastatteluiden ajankohta ja paikka sovittiin yhdessä tutkimukseen osallistuvan läheisen kanssa. Suullinen tietoinen suostumus haastattelua varten pyydettiin läheiseltä vielä uudelleen haastattelutilanteessa sekä häntä informoitiin haastattelun nauhoittamisesta. Haastattelutilanteessa tutkija pyrki varmistumaan osallistujien jaksamisesta keskustelemalla tutkimukseen osallistumisen herättämistä tunteista. Heitä pyydettiin ottamaan yhteyttä tutkijaan, mikäli he haluaisivat lisätietoja tutkimuksesta tai mikäli he haluaisivat tehdä lisäyksiä haastatteluissa antamiinsa vastauksiin. Lisäksi heitä tiedotettiin tutkimusaineiston säilyttämisestä ja tutkimustulosten raportointiaikataulusta. (Kylmä & Juvakka 2007.) Henkirikosuhrien läheisten vähäisen määrän ja aiheen kuormittavuuden vuoksi tutkimusaineiston kertyminen kesti arvioitua pidemmän aikaan. Tästä johtuen tutkimustulosten raportointi tapahtui arvioitua myöhemmin.

Tutkimusaineistoa käsitteli vain tutkija ja sen käsitteleminen tapahtui luottamuksellisesti. Nauhoitetut haastattelut, litteroidut tekstit ja vaiheittain etenevä aineiston analyysi oli tallennettuna tutkijan omalle tietokoneelle, joka on salasanasuojattu. Analyysin alkaessa tiedonantajien alkuperäisimaisuista poistettiin haastatteluissa esille tulleet surmattuihin läheisiin, perheenjäseniin sekä lemmikkieläimiin liittyvät yksityiskohdat. Tutkimukseen osallistuneiden anonymiteettia suojattiin koko tutkimusprosessin ajan, eikä esimerkiksi läheisten nimiä tai sellaisia henkirikoksen tapahtumiin liittyviä yksityiskohtia, joista läheiset olisi mahdollista tunnistaa, raportoitu missään tutkimuksen vaiheessa. (Kylmä & Juvakka 2007, Aho & Kylmä 2012.)

6.2 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisen tutkimuksen luotettavuuden arvioinnissa on keskeistä arvioida tutkimuksella tuotetun tiedon totuudenmukaisuutta. Tämän tutkimuksen luotettavuuden (*trustworthiness*) arvioinnissa käytetään laadullisen tutkimuksen yleisiä luotettavuuskriteereitä: uskottavuus, vahvistettavuus, refleksiivisyys ja siirrettävyys. (Kylmä ym. 2003, Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimuksen uskottavuuden (*credibility*) arvioinnilla tarkoitetaan tutkimuksen ja sen tulosten uskottavuuden osoittamista (Kylmä & Juvakka 2007). Uskottavuutta pohtiessa arvioidaan sitä, kuinka hyvin tutkimuksen aineisto ja analyysi kuvaavat tutkimuksen kohteena olevaa ilmiötä (Graneheim & Lundman 2004). Laadullisessa tutkimuksessa pyritään jäsentämään tutkittavaa todellisuutta nimenomaan tutkimukseen osallistuvien näkökulmasta (Kylmä ym. 2003). Näin ollen tutkijan on varmistettava, että tutkimustulokset vastaavat tutkimuksen tiedonantajien käsityksiä tutkittavasta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007). Tämän laadullisen tutkimuksen uskottavuutta lisää oikeanlaisen aineistonkeruumenetelmän valitseminen (Graneheim & Lundman 2004). Ilmiöstä haluttiin tuottaa tietoa ja uusia näkökulmia, joten laadulliset aineistonkeruumenetelmät olivat perusteltuja. Aineistonkeruussa hyödynnettiin triangulaatiota, sillä ilmiöstä haluttiin saada perusteellinen ja rikas kuvaus (Kylmä & Juvakka 2007). Analyysivaiheessa todettiin, että elektronisen kyselyn tuottama aineisto ei olisi yksinään antanut ilmiöstä niin rikasta kuvausta kuin yhdessä teemahaastattelujen kanssa. Tutkimusaineiston rikkautta lisäsi se, että tutkimuksen tiedonantajina oli kaikenikäisiä aikuisia, eikä esimerkiksi pelkästään hyvin nuoria tai hyvin iäkkäitä läheisiä (Graneheim & Lundman 2004). Lopulta aineistolähtöisellä sisällönanalyysillä luotiin

tutkittavaa ilmiötä kuvaava teoreettinen rakennelma, jolla pystyttiin vastaamaan asetettuihin tutkimuskysymyksiin (Kylmä ym. 2003).

Uskottavuutta lisää se, että tutkija vietti riittävästi aikaa aiheen ja etenkin analyysin parissa. Tutkija oli teki vuonna 2013 kandidaatintyönsä aiheesta ”*Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät ja estävät tekijät*” ja myöhemmin pro gradu –tutkielmassaan jatkoi ilmiön tutkimista suomalaisella aineistolla. Aineiston analyysivaiheessa tutkija koodasi merkityksellisiä ilmauksia ja taulukoi tulokset huolellisesti (taulukko 2). Aineistoa kertyi runsaasti, joten systemaattinen koodaus ja taulukointi helpottivat suuren aineiston hahmottamista ja analysoimista. Analyysin paikkansapitävyyttä arvioidessa tutkija palasi useita kertoja aineiston alkuperäisilmaisujen pariin. Lisäksi tutkimuksen uskottavuutta vahvisti se, että tutkija keskusteli tutkimusprosessistaan ja analyysistään surua eri näkökulmista tutkivien opiskelijoiden sekä gradututkielmaa ohjaavien opettajiensa kanssa. (Kylmä & Juvakka 2007.)

Tutkimuksen vahvistettavuudella (*dependability*) viitataan koko tutkimusprosessiin ja siihen, kuinka tarkasti ja läpinäkyvästi tutkimuksen eri vaiheet on raportoitu. Tässä tutkimuksessa tutkija on pyrkinyt raportoimaan tutkimusprosessin liittyvät asiat niin, että koko tutkimuksen tekemisen kulku on ymmärrettävissä ja seurattavissa. (Kylmä & Juvakka 2007.) Tämän tutkimuksen toteutus on kuvattuna tarkasti luvussa 4, jossa tutkija selventää tutkimuksen metodisia valintoja, aineiston keruuta, tiedonantajia sekä aineiston analyysiä. Tutkimustulosten pelkistämisen- ja luokitteluprosessia on havainnollistettu luvun 4 taulukoissa 2 ja 3. Lisäksi tutkimusraportin tulososioon on liitetty useita alkuperäisilmauksia, joilla tuodaan läpinäkyvyyttä analyysiin ja siten vahvistetaan tutkimuksen analyysin luotettavuutta.

Refleksiivisyys tarkoittaa tutkimuksen tekijän tietoisuutta omista lähtökohdistaan tutkimuksen tekijänä (Kylmä & Juvakka 2007). Tutkija on sairaanhoitajan työssään tavannut ja kohdannut äkillisesti sairastuneiden ja menehtyneiden potilaiden läheisiä, muttei koskaan väkivaltaisesti menehtyneiden henkilöiden läheisiä. Tutkijalla on siis kokemusta surevan kohtaamisesta, mutta eri kontekstissa. Kandidaatintyössään tutkija perehtyi kirjallisuuskatsauksen kautta henkirikosuhrien läheisten selviytymiseen ja sitä kautta muodosti käsitystä läheisten surusta ja selviytymisestä. Toisaalta tutkija samalla tiedosti, ettei kansainvälisiä tutkimustuloksia voi suoraan ja ilman lisätutkimusta siirtää suomalaiseen kontekstiin. Sureviin läheisiin liittyen tutkija on koko tutkimusprosessin ajan pyrkinyt tiedostamaan omia ennakkotietojaan ja sulkemaan niitä etenkin aineistonkeruu- ja analyysivaiheen ulkopuolelle. Tutkijalla on koko tutkimusprosessin aikana ollut

selvä ajatus ja halu tutkia ilmiötä nimenomaan tutkimuksen tiedonantajien kertomusten ja kokemusten kautta. Tämän vuoksi tutkija esimerkiksi haastattelutilanteissa pyrki pysyttelemään neutraalina ja osallistui haastatteluun kulkuun mahdollisimman vähän ja niukkasanaisesti. (Kylmä & Juvakka 2007.) Aineiston laadukkuutta lisäsi se, että tutkija tietoisesti pidättäytyi kommentoimasta haastateltavan kertomusta selviytymisestään, vaikka aiemman kirjallisuuden perusteella olisi saattanutkin tietää ilmiöstä jotakin. Haastattelutilanteissa haastateltavia pyydettiin puhumaan avoimesti ja ilman rajoituksia, eikä antaa tutkijan läsnäolon vaikuttaa vastausten antamiseen.

Siirrettävyydellä (*transferability*) tarkoitetaan tutkimustulosten siirrettävyyttä muihin vastaavanlaisiin tilanteisiin (Kylmä & Juvakka 2007). Siirrettävyyttä arvioitaessa on tärkeää pohtia kontekstin, tiedonantajien, aineistonkeruun ja analyysiprosessin kuvauksen selkeyttä (Graneheim & Lundman 2004). Tämän tutkimuksen siirrettävyyttä vahvistaa tiedonantajien tarkka kuvaaminen (ks. luku 4.3). Tutkimukseen osallistui 34 läheistä, joista kaikki vastasivat elektroniseen lomakkeen ja joista kolmea haastateltiin teemahaastatteluin. Kaikki tutkimukseen osallistuneet läheiset olivat aikuisikäisiä suomalaisia. Tutkimuksessa oli mukana niin henkirikosuhrien vanhempia, lapsia kuin muitakin läheisiä. Tutkimuksen tiedonantajat tavoitettiin pääosin Henkirikoksen uhrien läheiset ry:n kautta. Näin varmistuttiin siitä, että tiedonantajilla on omakohtaista kokemusta ilmiöstä (Kylmä & Juvakka 2007).

Tämän tutkimuksen tulokset antavat hyvän kokonaiskäsityksen henkirikosuhrien läheisten surusta ja selviytymisestä. Toisaalta tutkimuksen siirrettävyyttä saattaa heikentää se, että tiedonantajista vain kolme oli miehiä. Aiemmissa tutkimuksissa on sukupuolien välillä todettu olevan eroja surun kokemisessa. Miesten ja naisten surureaktiot eivät ilmene täysin samanlaisina (van der Houwen ym. 2010a, Aho ym. 2013), joten tämän tutkimuksen tulokset eivät välttämättä ole sellaisenaan hyödynnettävissä miesten surun tukemiseen. Näin ollen tutkimuksen siirrettävyyttä olisi voitu lisätä haastatteleamalla vähintään yhtä miespuolista läheistä.

6.3 Tulosten tarkastelu

Henkirikosuhrien läheisten suru

Tutkimuksessa tiedonantajia pyydettiin kuvailemaan suruaan, mitä he kokivat välittömästi sekä myöhemmin henkirikoksen tapahtumisen jälkeen. Heitä pyydettiin lisäksi kuvailemaan nykyhetken suruaan. (Liite 2.) Tämän tutkimuksen päätuloksina läheisten suru oli kokonaisuudessaan erilaisten surutuntemusten kokemista ja surusta särkymistä (kuvio 1).

Läheisten kokemat surutuntemukset esiintyivät voimakkaina tunteina, kuten järkyttymisenä, ahdistuksena, tuskana, pelkona ja syyllisyytenä. Tieto henkirikoksesta oli läheisille shokki, jota eräs läheinen kuvasi sanoin ”*kuin palasiksi hajoaisit*”. Läheiset kokivat surukipua, johon liittyen he kokivat surunsa fyysisenä kipuna ja muina fyysisinä oireina. Lisäksi he kokivat mielen järkkymistä psyykkisen kivun ja psyykkisen pahoinvoinnin muodossa. Surukipua ilmeni läheisten kuvauksissa vielä jopa 10 vuotta henkirikoskuoleman jälkeen, kuten myös Poijulan (2010) julkaisusta käy ilmi.

Tutkimustulokset tukevat aikaisempaa käsitystä surun aaltoilevasta luonteesta (Cowles 1995, Hooyman & Kramer 2006, Kübler-Ross & Kessler 2006, Aldrich & Kallivayalil 2016). Muistopäivät, elämässä tapahtuvat vastoinkäymiset ja unet nostivat läheisten henkirikokseen liittyvää surua pintaan. He saattoivat tällöin kokea esimerkiksi ahdistumista, itkuisuutta, ikävää tai fyysistä kipua.

Negatiivisten, posttraumaattisten oireiden tiedetään olevan osa henkirikosuhrien läheisten surua (Asaro 2001, Mezey ym. 2002, Zinzow ym. 2011). Läheiset kertomuksista ilmeni, että suruun liittyvä tuska on pitkäkestoista. Tapahtumiin liittyvät kipeät muistot sekä tekijä säilyivät läheisten kertomusten mukaan jatkossakin elämän taustatekijöinä. Useat läheiset olivat kohdanneet elämässään aiemmin muita vastoinkäymisiä, kuten esimerkiksi perheväkivaltaa. Siitäkin huolimatta he kuvailivat surunsa suurimmaksi koskaan koetuksi suruksi. Etenkin oman lapsen kuoleminen henkirikoksen kautta koettiin traumaattisena ja karmeimpana elämässä koskaan tapahtuvana asiana.

Toisaalta läheiset pyrkivät ylläpitämään kiintymyssuhdettaan surmattuun, kuten esimerkiksi Parappully ym. (2002) sekä Sharpe ja Boyas (2011) ovat tutkimuksissaan todenneet. Läheisten ikävä surmattua kohtaan oli suurta. Sen vuoksi läheiset vaalivat pienimpiäkin muistoesineitä, mitkä muistuttivat heitä menetetystä rakkaastaan.

Surutunteiden kokemisen lisäksi läheiset kokivat surusta särkymistä. Läheiset haavoittuivat sisimmästään ja joutuivat jatkamaan elämäänsä synkän tunnetaakan kuormittamana. Tieto henkirikoskuolemasta hajotti pohjan elämältä, mitä he vielä ennen kuoleman tapahtumista olivat eläneet. Henkirikoksen vuoksi he yhtäkkiä löysivät itsensä ”vieraalta maalta” (Aldrich & Kallivayalil 2016). Läheiset kokivat elämänsä epäoikeudenmukaisena, painajaismaisena ja toivottomana. He elivät maanpäällisessä helvetissä, oman kotinsa vankina. He tunsivat olevansa sisältä tyhjiä ja jopa kokivat itsensä eläviksi kuolleiksi. Surusta särkymisen tunteita kokevat läheiset vetäytyivät yksinoloon. Henkirikoksen myötä heiltä katosi mahdollisuus moneen onnellisuutta tuovaan asiaan, kuten isovanhemmukseen, joten he näkivät tulevaisuutensa entistä toivottomampana. Toisaalta läheiset myös kokivat syyllisyyttä iloitessaan asioista tai tehdessään jotakin sellaista, mistä ennen kuolemaa olivat nauttineet. He eivät välittäneet omasta turvallisuudestaan ja ilmaisivat jopa itsetuhoisia ajatuksia. Toisen ihmisen aiheuttama kuoleman on todettu olevan epäoikeudenmukainen (Kübler-Ross & Kessler 2006) ja tarkoituksenmukainen hyökkäys ihmisen henkeä kohtaan (Armour 2006, Simpson & Côté 2006, Morrall ym. 2011), jonka takia läheiset kokivat luottamuksen ja uskon menettämistä ihmisiin ja yhteiskuntaan. Lisäksi he kokivat olevansa väärinymmärrettyjä ja väärinkohdeltuja surijoita, minkä myös Aldrich ja Kallivayalil (2016) ovat artikkelissaan todenneet.

Surusta särkymiseen kuului myös läheisten elämässä selviytymiseen liittyvät vaikeudet. Tämä tukee aikaisempia tuloksia surevan arkielämässä toimimisesta (Parkes 1996) sekä keskittymis- ja muistihäiriöistä (Hogan ym. 1996). Läheiset saattoivat usein sinnitellä hautajaisiin asti, mutta kokivat psyykkistä lamaantumista pian sen jälkeen. He eivät enää suoriutuneet työtehtävistään tai pystyneet toimimaan arjessa. He eivät myöskään kyenneet huolehtimaan itsestään tai perheestään, vaan usein tarvitsivat jonkun auttamaan kodin perusaskareissa, kuten ruoanlaitossa, siivoamisessa ja jopa peseytymisessä. Läheiset kokivat muistamattomuutta kuolemaan tai surun alkuaikaan liittyen, ja jälkeenpäin kuulivat muilta läheisiltä millaisia olivat olleet pian kuoleman jälkeen. Läheiset eivät kyenneet nukkumaan, vaikka toisaalta kokivatkin ylitsepääsemätöntä jaksamattomuutta. Läheiset surivat myös omien läheistensä surun ja menetyksen vuoksi. Heillä oli huoli perheenjäsenten jaksamisesta ja perheenä selviytymisestä. Läheisiä tulisi antaa tukea ja työkaluja perheenä jaksamiseen. Esimerkiksi perheen sisäisten ristiriitaisuuksien (Laughon ym. 2008) ja tunneryöppyjen (Baliko & Tuck 2008) tiedetään hankaloittavan läheisten selviytymistä, joten tunteiden työstämistä ja ilmaisua helpottavien menetelmien käyttö olisi suotavaa.

Surusta särkyminen oli jossain määrin luonteeltaan prosessinomaista, sillä siihen sisältyi myös läheisen elämässä eteenpäin suuntautumista. Suru ei siis pysynyt samana vaan muutti muotoaan ajan myötä. Tässä tutkimuksessa läheiset kuvailivat eteenpäin suuntautumistaan menetyksen vähitellen tapahtuvana hyväksymisenä ja elämään uudelleen kiinnittymisenä, mikä käy ilmi myös Aldrichin ja Kallivayalilin (2016) artikkelista. Läheisille oli tärkeää havaita se, ettei omilla teoillaan olisi voinut estää kuoleman tapahtumista ja että surmatun hengen pelastamiseksi oli tehty kaikki mahdollinen. Surusta särkyneenäkin läheiset pyrkivät hiljalleen luomaan uutta pohjaa elämälleen. Aldrich ja Kallivayalil (2016) ovat kuvailleet elämään uudelleen kiinnittymistä vähitellen tapahtuvana siirtymisenä kohti elämään osallistumista. Elämään uudelleen kiinnittyminen oli hidasta ja eteni pienin askelin. Läheiset kuitenkin näkivät sen kuitenkin välttämättömänä, mikäli halusivat jatkaa elämäänsä. Läheisiä tulisikin kannustaa tarttumaan pienimpiinkin elämässä tarjoutuviin mahdollisuuksiin (Aldrich & Kallivayalil 2016).

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä edistävät tekijät

Läheiset saivat tukea puolisoiltaan, perheeltään, läheisiltään ja lemmikeiltään, mikä antaa tukea aikaisempien tutkimusten tuloksille (Steeves & Parker 2007, Chapple ym. 2011, Sharpe & Boyas 2011). Etenkin surun alkuvaiheessa tuen saaminen koettiin erityisen tärkeänä, sillä läheiset olivat surun vuoksi emotionaalisesti kuormittuneita ja toimintakyvyttömiä toimimaan esimerkiksi arjessa. Läheiset hyötyivät kriisi- ja psykiatrisesta tuesta ja siitä, että joku totesi tilanteen ääneen. Erityisen tärkeänä läheiset pitivät keskusteluita ja mahdollisuutta avautua asioista hyvälle ja tutulle ammattihenkilölle. Läheiset mainitsivat käyvänsä terapiassa viikoittain ja useiden vuosienkin päästä kuolemasta. Työpaikalta läheiset saivat tukea työkavereilta, työterveydestä ja työnohjauskeskusteluista. Oman työyhteisön ymmärtävä suhtautuminen tilanteeseen helpotti työhön paluuta ja työssä jaksamista. Läheiset halusivat palata töihin melko pian, mutta oman jaksamisen kannalta tiedostivat myös sairaslomalla olemisen olevan tärkeää.

Vertaisilta saatu tuki on tärkeä selviytymistä edistävä tekijä (DeYoung & Buzzi 2003, Murphy ym. 2003, Chapple ym. 2011, Sharpe ym. 2012–2013). Läheiset mielsivät vertaistukeen osallistumisen positiivisena asiana ja mainitsivat siitä useita hyviä puolia. Vertaistukeen oli osallistuttu heti surutyön alussa, mutta myös myöhemmin elämässä. Läheisille oli tärkeää, että vertaistuki tuli nimenomaan toisilta henkirikoksen kautta menehtyneiden henkilöiden läheisiltä (Wellman 2014),

eikä esimerkiksi pitkäaikaissairauden vuoksi menehtyneen läheiseltä. Henkirikosuhrien omaisille suunnatuissa vertaistukiryhmissä läheiset kokivat puhuvansa ”samaa kieltä”. Arvostuksen ja yhteenkuuluvuuden tunteen saaminen on läheisille tärkeää (Armour 2002). Vertaistuen kautta saatiin ymmärrystä omaan tilanteeseen ja saatiin kannustusta omaan surussa selviytymiseen. Näin ollen henkirikosuhrien läheisillä tulisi olla paikkakunnasta riippumatta mahdollisuus osallistua heille kohdennettuun ryhmä- tai yksilövertaistukeen.

Surussa selviytymisen kautta läheiset voivat kokea henkilökohtaista kasvua (Parkes 1986, Jacob 1993, Hogan ym. 1996, Erjanti 1999, Aho 2010, Parkes & Prigerson 2010). Tässä tutkimuksessa läheiset kuvasivat useita sisäisiä vahvuustekijöitään, joita hyödyntämällä he helpottivat surussa selviytymistään. Nämä sisäiset vahvuustekijät kehittyivät ja nousivat esille vähitellen surutyön edetessä. Aluksi läheiset pyrkivät suojelemaan itseään kaikelta ylimääräistä tuskaa aiheuttavalta asialta, minkä myös Compas ym. (2001) ovat artikkelissaan todenneet. Rikospaikan ja ruumiin näkemisen välttäminen koettiin jälkikäteen ajatellen hyvänä asiana. Tällöin oli kyse välttämiseen liittyvästä selviytymisestä, jossa läheiset pyrkivät etääntymään stressin aiheuttajasta, välttämään vaikeiksi koettuja tilanteita ja sitä kautta rauhoittamaan itseään (Compas ym. 2001). Tietoisuus omista henkisistä vahvuustekijöistä voi edesauttaa surun käsittelemisessä ja merkitysten muodostamisessa (Murphy ym. 2003), joka etenkin ammattihenkilöiden tulisi huomioida kohdatessaan henkirikosuhrien läheisiä.

Myönteisen ajattelun ja oman selviytymispäätöksen tekemisen on todettu edistävän läheisten selviytymistä (Armour 2003, Johnson 2010, Bailey ym. 2013b, Lichtenthal ym. 2013). Läheiset tiedostivat olevansa sitkeitä ja kokivat velvollisuudentuntoa selviytymisestään itsensä, mutta myös perheensä vuoksi. Tähän liittyen läheiset ymmärsivät avun hakemisen itselleen ja perheelleen olevan surutyössä tärkeää, ja tarvittaessa todella vaativat esimerkiksi terapiaan pääsyä. Lisäksi arjesta kiinni pitäminen ja kaikenlainen konkreettinen tekeminen koettiin tärkeänä. Läheiset pyrkivät tekemään jo aiemmin opittuja tai aivan uusiakin asioita, jotka he kokivat mielekkäiksi ja terapeuttisiksi. Tähän liittyen luonto mainittiin erityisen terapeuttisena hengähdyspaikkana, sillä se tarjosi mahdollisuuden rauhoittavaan yksinoloon ja luonnossa tekemiseen. Parappullyn ym. (2002) mukaan miellyttävien asioiden tekeminen helpottaa läheisten selviytymistä. Näin ollen läheiset hyötyisivät terapeuttisista harrastus- ja virkistysmahdollisuuksista.

Oman selviytymisen itsetutkiskelu ja etenkin selviytymisen edistymisen tiedostaminen antoivat lohtua ja tiedon siitä, että selviytyminen oli menossa oikeaan suuntaan. Läheiset kirjoittivat kirjeitä

ja päiväkirjaa, johon useiden kuukausien jälkeen palatessaan huomasivat edistyneensä surutyössään. He huomasivat oman vahvuutensa selviytyjänä etenkin jos olivat aiemmin selviytyneet jostakin vaikeasta elämäntilanteesta, kuten myös Baliko ja Tuck (2008) sekä Lichtenthal ym. (2013) ovat tutkimuksissaan todenneet. Selviytymisen itsetutkiskelua varten läheisille tulisi tarjota heille sopivia terapiamuotoja. Läheisiä tulisi rohkaista omien ajatusten ja tunteiden ilmaisemiseen sekä selviytymisen itsereflektioon yksin ollessa tai vertaisryhmissä, sillä puhumattomuuden on todettu säilyttävän menetyksen tuomaa henkistä taakkaa (Steeves ym. 2007, Steeves & Parker 2007, Sharpe & Boyas 2011, Sharpe ym. 2012–2013).

Surun merkityksen ymmärtäminen auttoi läheisiä suhteuttamaan omia surutuntemuksia tilanteeseensa. Läheiset alkoivat vähitellen ymmärtää surun ja selviytymisen vievää aikaa. Näin ollen he osasivat antaa aikaa surulleen ja luottivat siihen, että ajan myötä ajatukset muuttuisivat myönteisimmiksi, ahdistus lievenisi ja elämä helpottuisi. Aiemmista tutkimuksista poiketen läheiset eivät tarkoituksenmukaisesti pyrkineet säilyttämään sisäistä tuskaansa (Sharpe & Boyas 2011), vaan lähinnä halusivat muistaa surun merkityksen elämälleen. Sen vuoksi heillä oli halu kuljettaa surua mukana elämässään. Näin ollen läheisille tulisi jakaa suruun ja selviytymiseen liittyvää tietoa (Sharpe ym. 2012–2013).

Aikaisempien tutkimusten mukaisesti tässäkin tutkimuksessa muistelutyö oli läheisille tärkeä osa surussa selviytymistä ja toipumissuuntautuvaa toimintaa (Stroebe & Schut 1999, Stroebe & Schut 2010). Järkyttävästä menetyksestä huolimatta läheiset vaalivat hyviä muistoja ja etsivät positiivisia puolia omasta tilanteestaan. Baliko ja Tuck (2008) ovat todenneet sekä vihasta luopumisen että anteeksiannon auttavan surussa selviytymisestä, kun taas tässä tutkimuksessa läheiset kokivat pelkästään vihasta irrottautumisen vapauttavana asiana.

Merkityksen muodostamista on aikaisemmin kuvattu tapahtuvan surun hyväksymisen ja ajatusmaailman uudelleenmuodostamisen kautta (mm. Armour 2002). Lisäksi merkityksen muodostamisen on todettu vähentävän läheisten surun komplisoitumista (Holland ym. 2006). Tämän tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että läheisten selviytyminen on eräänlainen henkisen kasvun ja uudistumisen prosessi. Tähän liittyen läheiset aluksi kokivat tärkeäksi selvittää asioiden todellinen kulku etsimällä surmatun viimeksi elossa nähneitä ihmisiä ja käymällä surmatun viimeisenä iltanaan viettämissä paikoissa. Toisaalta tämä saattoi tuoda myös ahdistusta, mikäli läheinen ei tavoittanut kaikki surmatun viimeksi nähneitä henkilöitä. Erityisen terapeuttisena koettiin surmattua viimeiseksi elävänä nähneen hoitajan kanssa keskusteleminen. Läheisille oli

tärkeää tietää, ettei surmattu ollut kuollessaan yksin ja että hänen elämänsä pelastamiseksi tehtiin kaikki mahdollinen.

Muistelutyö (Armour 2003, Murphy ym. 2003, Alarcão ym. 2008) ja yliluonnollisten kokemusten kautta tapahtuva yhteydenpito surmattuun on todettu edistävän läheisten surussa selviytymistä (Johnson 2010, Chapple ym. 2011, Sharpe & Boyas 2011). Menetyksensä myötä läheiset ylläpitivät yhteyttä surmattuun muistelun ja suruun liittyvien rituaalien kautta. Läheisillä oli tarve elää elämäänsä surmattua kunnioittaen ja he myös tekivät lupauksen selviytymisestään surmatulle. Unien näkeminen surmatusta toi lohtua, mutta toisaalta se aiheutti myös haikeutta ja ikävän tunnetta. Unet surmatusta olivat toivottuja, sillä unien kautta läheisille avautui mahdollisuus viettää aikaa surmatun kanssa. Unien lisäksi surmatun läsnäolon tunteminen on läheisille tapa säilyttää yhteys surmattuun (Parappully ym. 2002). Läheiset uskoivat ja tunsivat surmatun olevan vieläkin läsnä heidän elämässään. Läheiset saivat lohtua tutuista hajuista ja toisinaan pystyivät ympäristöihin tai esineisiin liittyen aistimaan surmatun tutun tuoksun. Osoituksena kaipuusta surmatun läsnäoloon läheiset hakivat elämästään yliluonnollisia asioita ja merkkejä surmatun läsnäolosta. Hengellisyys tai jumalausko ovat aikaisempien tutkimusten mukaan tuoneet läheisille lohtua ja turvaa (Alarcão ym. 2008, Baliko & Tuck 2008, Chapple ym. 2011, Johnson 2012, Sharpe & Boyas 2011, Johnson 2012, Sharpe, Joe & Taylor 2012-2013, Bailey ym. 2013a, Currier ym. 2013), mutta eivät tässä tutkimuksessa ilmenneet muuten kuin kuoleman jälkeiseen jälleennäkemiseen ja tuonpuoleisessa tapaamiseen uskomisen kautta. Myöskään meedion avulla tapahtuvaa yhteyden luomista surmattuun ei tässä tutkimuksessa tullut esille (vrt. Chapple ym. 2011).

Osana surussa selviytymistään läheisille alkoi muodostua uudenlainen realiteetti. Tämä vahvistaa aikaisempien tutkimusten tuloksia uudenlaisen maailman muodostumisesta (mm. Armour 2002, Parappully ym. 2002, Baliko & Tuck 2008, Johnson 2010). Oman rakkaan väkivaltainen kuolema oli pahuuden konkretisoitumista omassa elämässä. Osana menetyksen aiheuttamaa surutyötä sureva pyrkii läpikäymään kuolemaan liittyviä tapahtumia ja kohtaamaan uudenlaista todellisuutta (Stroebe 1992). Tämän uuden maailmankuvan tiedostaminen auttoi surun käsittelemisessä ja elämän uudelleen rakentamisessa. Läheiset tiedostivat elämän olevan epätäydellistä, mutta toisaalta myös uskoivat elämän vastoinkäymisten olevan merkityksellisiä asioita. Läheisiä huojensi tieto siitä, ettei surmatun puolesta tarvinnut enää pelätä, etenkin mikäli surmattu oli ollut väkivallan uhrina. Kuoleman väistämättömyyden sekä elämään jäävien avointen kysymysten hyväksyminen oli osa läheisten uudenlaista todellisuutta.

Henkirikoksen jälkeen läheisille voi ilmetä halua elää merkityksellisesti, mikä osoittautuu uudenlaisena periaatteellisuutena, merkityksellisesti toimimisena ja toisten hädälle avautumisena (Armour 2002, Armour 2003, DeYoung & Buzzi 2003, Murphy ym. 2003, Baliko & Tuck 2008, Bailey 2013a, Lichtenthal ym. 2013). Tässä tutkimuksessa henkirikoskuoleman jälkeen läheiset kokivat entistä enemmän tarvetta nähdä hyvyyttä omassa ja muiden elämissä. Esimerkiksi vertaisena toimiminen koettiin merkityksellisenä asiana. Aikaisemmissa tutkimuksissa (Armour 2002, Murphy ym. 2003, Alarcão ym. 2008, Steeves & Parker 2007) rikoksen ratkaisun estyminen on hankaloittanut läheisten selviytymistä. Tekijän saaminen vastuuseen teoistaan koettiin edistävän selviytymistä myös tämän tutkimuksen tuloksissa. Aiempien tutkimusten mukaan läheiset ovat osoittaneet uudenlaista halua taistella oikeuden puolesta (Armour 2002, Murphy ym. 2003, Alarcão ym. 2008). Tässä tutkimuksessa pyrkimys oikeuden puolesta taisteleminen ilmeni läheisten haluna olla yhteiskunnallisesti näkyviä ja pyrkimyksenä lisätä ihmisten tietoutta henkirikoksista.

Henkirikosuhrien läheisten selviytymistä estävät tekijät

Läheisten surussa selviytymistä esti murhetaakan kantaminen. Läheiset kokivat emotionaalista kärsimistä, johon he eivät saaneet oikeanlaista apua läheisiltään tai ammattihenkilöiltä. He kokivat ahdistusta, tuskaa, pelkotiloja, syyllisyyttä, alakuloisuutta ja masentuneisuutta. Heillä oli erittäin synkkiä ajatuksia ja he ilmaisivat halunsa kuolla. Etenkin pitkittyessään emotionaalinen kärsiminen esti läheisiä huolehtimaan itsestä, perheestään sekä esimerkiksi palaamasta työelämään. Aiemmissakin tutkimuksissa henkirikosuhrien läheisten surua on kuvattu emotionaalisesti traumatisoivana (Armour 2006, Simpson & Côté 2006, Morrall ym. 2011), vaikuttaen läheisten psyykkiseen terveyteen (Asaro 2001, Mezey ym. 2002, van der Houwen ym. 2010a, Zinzow ym. 2011) ja jopa kuolleisuuteen (Asaro 2001). Tämän vuoksi henkirikosuhrien läheiset tulisi huomioida henkirikosten sekundaarisina uhreina.

Henkirikoskuoleman väkivaltaisuus (Currier ym. 2006, Lichtenthal ym. 2013), tarkoituksettomuus (Currier ym. 2006), epäoikeudenmukaisuus (Kübler-Ross & Kessler 2006) ja umpimähkäisyys (Kübler-Ross & Kessler 2006) hankaloittavat läheisten surutyötä. Tässäkin tutkimuksessa kuoleman ennalta-arvaamattomuus ja tahallisuus sekä kuoleman tapahtuminen nimenomaan toisen ihmisen käden kautta koettiin traumatisoivana. Läheiset yrittivät hakea selvyyttä asioiden todelliseen kulkuun ja ymmärtää surmatun kokemusta siinä onnistumatta. Surmatun kokemusten ajattelemisen

ja oleminen kuolinhetkellään yksin ahdisti läheisiä. Läheisen väkivaltaiseen kuolemaan liittyvä muistelutyö on todettu ahdistavaksi myös aiempien tutkimusten perusteella (Armour 2002, Murphy ym. 2003, Alarcão ym. 2008, Steeves & Parker 2007).

Tässä tutkimuksessa läheiset kertoivat, että tilanteen toteaminen ääneen oli karneudestaan huolimatta tärkeä osa menetyksen käsittelemistä. Toisaalta väkivaltaisen menetyksen prosessointi on läheisille hankalaa, sillä siihen liittyy myös surmatun kokeman kärsimyksen muisteleminen (Currier ym. 2006, Steeves & Parker 2007, Alarcão ym. 2008, Lichtenthal, Neimeyer, Currier, Roberts & Jordan 2013). Äkillisen ja yllättävän kuoleman jälkeen tapahtuvan menetykseen liittyvän, pakonomaisen ja negatiivisen ajattelutyön (*rumination*) on todettu voimistavan surun tunnetta ja masennusoireita (van der Houwen ym. 2010a). Tässäkin tutkimuksessa läheisillä ilmeni tapahtumien jatkuvaa mieleen tunkeutumista. Läheiset ajattelivat rakkaansa kuolemaa jatkuvasti ja näkivät tapahtumista painajaisunia. Läheisillä oli paljon negatiivisia muistoja henkirikokseen ja kuoleman väkivaltaisuuteen liittyen. He eivät olleet varmoja siitä, tehtiinkö surmatun hengen pelastamiseksi kaikki mahdollinen. Läheiset kokivat ristiriitaisuutta etenkin mikäli he olivat sekä surmatun että tekijän omaisia. Tällainen itse- ja ongelmakeskeinen havainnointi on esteenä läheisten selviytymiselle, sillä se ylläpitää pahaa oloa (Hannila 2014). Negatiivisia muistoja ei kuitenkaan saa poistettua, joten niidenkin käsitteleminen tulisi olla osa terapiaa.

Läheiset jäivät surunsa kanssa yksin. Surun kanssa yksin jääminen saattoi olla osaltaan läheisen tietoinen valinta, sillä toisinaan läheiset myös eristäytyivät sosiaalisesti. Tämä voi liittyä henkirikoskuolemasta johtuvaan häpeän ja poikkeavuuden tunteeseen (Armour 2002, Armour 2003, Steeves ym. 2007). Toisaalta surun kanssa yksin jääminen liittyi emotionaalisen kärsimisen sisältämiin tunteisiin, jonka vuoksi läheinen ei jaksanut hakea apua ja tukea itselleen. Tuen hakemisesta saatettiin myös pidättäytyä, mikäli läheinen oli kokenut huonoa kohtaamista ammattihenkilöiden osalta. Tämän vuoksi henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksen tarvetta tulisi kartoittaa ja tarjota koulutusta henkirikoskuolemista aiheutuvaan suruun liittyen. Koulutuksen ja tiedon jakamisen tulisi ulottautua myös poliiseihin, sillä tässä tutkimuksessa läheiset kuvasivat etenkin poliisien toiminnan vääränlaisena, tahdittomana ja epäammattimaisena. Läheiset kokivat tulevansa sivuutetuksi ja leimatuksi myös terveydenhuollossa, joten koulutuksen tarpeen kartoittaminen tulisi ulottaa myös terveydenhuollon työntekijöihin.

Läheisten terapian tarve tulisi huomioida ja terapiaan hakeutumisen kynnyksen tulisi olla mahdollisimman matala. Mielenterveysongelmista etenkin masentuneisuuden on todettu olevan

esteenä avun saamiselle. Masennuksesta kärsivät läheiset kokevat ammattihenkilöiden kanssa tapahtuvat vuorovaikutustilanteet herkemmin negatiivisina. (Williams & Rheingold 2015.) Kenties mielenterveyspalveluiden laatua ja saatavuutta parantamalla olisi mahdollista myös madaltaa läheisten terapiaan hakeutumisen kynnystä. Läheisten kohtaamiseen liittyen tulisi kiinnittää erityistä huomiota ammattihenkilön asenteisiin ja ennakkoluuloihin, jotka tulisi tiedostaa ja työstää niin, että terapia koetaan selviytymistä edistävänä asiana. Ammattihenkilöiden tulisi pyrkiä aitoon läsnäoloon sekä välttää tunkeilevaa ja tuomitsevaa lähestymistapaa, minkä myös Aldrich ja Kallivayalil (2016) ovat artikkelissaan todenneet.

Aiempien tutkimusten mukaisesti myös tässä tutkimuksessa henkirikosuhrien läheisten selviytymistä esti yhteisössä leimatuksi joutuminen (Armour 2002, Armour 2003, Steeves ym. 2007, Bailey ym. 2013a). Leimatuksi tulemista ja sosiaalista etäännyttämistä koettiin myös omien läheisten osalta. Surevan läheisen perheenjäsenten vääränlaiset odotukset surusta ja selviytymisestä voivat muuttaa surevan surukokemusta (Aldrich & Kallivayalil 2016). Tässä tutkimuksessa läheisten tuki koettiin puutteellisena osin erilaisten surutapojen, empatian puutteen ja perheen sisäisen surun piilottamisen vuoksi. Läheisen halusta huolimatta surua tai menetystä ei saanut läpikäydä kotona omien perheenjäsenten kesken. Läheiset surivat myös perheenjäsentensä jaksamisen ja selviytymisen vuoksi. Tämän takia henkirikosuhrien läheiset hyötyisivät perheterapian mahdollisuudesta. Toisaalta osa läheisten perheenjäsenistä oli tässä tutkimuksessa kieltäytynyt terapiasta, mikä osaltaan esti läheisten selviytymistä. Tämän vuoksi läheiset hyötyisivät matalan kynnyksen avusta, kuten esimerkiksi kotikäynnein tai sähköisesti toteutetusta ammattiavusta.

Henkirikokseen liittyvä trauma nosti pintaan myös elämässä aiemmin koetut traumat, jolloin läheisten henkinen jaksaminen heikkeni entisestään. Lisäksi läheiset kokivat samanaikaisesti muitakin vastoinkäymisiä, kuten perheenjäsenen alkoholisoitumista, kuolemaa ja perheen henkistä tuhoutumista. Läheisille tapahtuvien toissijaisten menetysten ja vastoinkäymisten tiedetään vahvistavan ensisijaista, henkirikoskuolemaan liittyvää surua (van der Houwen ym. 2010b). Henkirikoksen myötä läheisten elämän perustukset romahtivat täysin, etenkin mikäli joutuivat selviämään arkeen, työhön ja taloudellisiin ongelmiin liittyvissä asioissa yksin. Perinnönjaot saattoivat olla riittäviä, eivätkä läheiset saaneet kärsimyskorvauksia tekijän ollessa varaton. Näin ollen läheisten surussa selviytymisestä tulee entistä moniulotteisempaa ja mutkikkaampaa, kuten myös Parkes (1986) on todennut.

Henkirikoskuolema on luonnolliseen kuolemaan verrattuna hyvin julkinen ja mediassa riepoteltu tapahtuma, jossa läheiset voivat joutua median ahdistelemaksi (Armour 2003, DeYoung & Buzzi 2003, Murphy ym. 2003, Steeves ym. 2007, Steeves & Parker 2007, Alarcão ym. 2008, Baliko & Tuck 2008, Johnson 2012, Sharpe ym. 2012–2013). Aikaisemmissa tutkimuksista (DeYoung & Buzzi 2003, Alarcão ym. 2008) poiketen tämän tutkimuksen tuloksissa media koettiin pelkästään selviytymistä estävänä tekijänä. Lehdistön uutisoidessa tapahtumista läheiset kokivat lehdistön vääristelevän tapahtumia. He kokivat lehdistön yrittävän edistää myyntiään otsikoimalla tapahtumia dramaattisesti ja julkaisemalla juttuja epäolennaisista seikoista.

Aikaisemmissa tutkimuksissa oikeudenkäynnin päättymisen ja tekijän tuomitsemisen on todettu olevan läheisille henkisesti vapauttavia tilanteita (DeYoung & Buzzi 2003, Alarcão ym. 2008, Baliko & Tuck 2008). Sen sijaan tutkinta- ja oikeusprosessiin liittyvien puutteiden ja epäoikeudenmukaisuuksien on todettu hankaloittavan läheisten selviytymistä (Alarcão ym. 2008, Bailey ym. 2013a). Tässä tutkimuksessa tiedonantajat eivät ilmaisseet puutetta tutkinta- ja oikeusprosessiin liittyvässä tiedonsaannissa (vrt. Armour 2002). Sen sijaan henkirikokseen liittyvä oikeusprosessi koettiin kokonaisuudessaan hyvin raskaana. Oikeusprosessit kestivät vuosia ja tuona aikana läheisten tuli osallistua oikeudenkäynteihin useita kertoja. Läheisillä oli mahdollisuus surutyöhön vasta oikeudenkäyntiprosessin päätyttyä, jolloin heidän henkisiä haavojaan ei enää julkisesti revitty auki. Toisaalta läheisille oli tärkeää, että tekijä saa rikoksestaan mahdollisimman pitkän tuomion.

Tekijän olemassaolo koettiin ahdistavana ja pelottavana. Tekijä saattoi pyydellä tekoaan anteeksi, valehdella tapahtumista, syyttää tapahtuneesta surmattua tai ottaa yhteyttä surmatun läheisiin esimerkiksi vankilasta käsin. Tekijän katumattomuuden tiedetään estävän läheisten selviytymistä (Laughon ym. 2008). Tässä tutkimuksessa erityisesti tekijän pyrkimykset olla vastaamatta teoistaan tai muulla lailla teeskentelevä suhtautuminen asian todelliseen, vakavaan luonteeseen, koettiin äärimmäisen loukkaavana ja satuttavana. Lisäksi tekijän tapaamisen mahdollisuus ahdisti ja pelotti läheisiä. Tämän vuoksi kiinniotettuun epäiltyyn liittyviin menettelytapoihin tulisi kiinnittää huomiota. Poliisin toimintatapojen tulisi olla sellaisia, että läheiset näkisivät ja kohtaisivat tekijän vain tutkinnan kannalta välttämättömissä tilanteissa.

6.4 Johtopäätökset

Henkirikosuhrien läheisten suru oli surutuntemusten kokemista ja surusta särkymistä. Läheisten suruun sisältyi voimakkaita tunteita ja kokonaisvaltaista surukipua. Suru oli erityisen traumaattista, aaltoilevaa ja pitkäkestoista. Surun vuoksi läheiset kokivat särkyvänsä sekä sisimmästään että perheenä. Surusta särkyminen ilmeni kadotettuna elämänilona ja elämässä selviytymisen vaikeutena, mutta toisaalta myöhemmin myös elämässä eteenpäin suuntautumisena.

Läheisten selviytymistä edisti oikeanlaisen tuen saaminen, sisäiset vahvuustekijät ja menetyksen myötä uudistuminen. Tukea saatiin läheisiltä, ammattihenkilöiltä ja omasta yhteisöstä. Itsensä suojeleminen, omien luontevahvuuksien hyödyntäminen ja aktiivisena pysyminen edistivät selviytymistä. Menetyksensä myötä läheiset vähitellen uudistuivat kokiessaan yhteyttä surmattuun, muodostaessaan uudenlaista realiteettia ja nähdessään hyvyyttä omassa elämässään.

Läheisten selviytymistä esti murhetaakan kantaminen, elämän perustan järkkäminen ja mielen uudelleen haavoittuminen. Läheiset kärsivät emotionaalisesti, jäivät surunsa kanssa yksin ja joutuivat yhteisöissään sosiaalisesti leimatuiksi. Surusta kuormittuneet läheiset joutuivat kantamaan huolta perheenjäsenistään, eivätkä saaneet oikeanlaista tukea arjessa pärjäämiseen tai surun käsittelemiseen. Lisäksi heidän selviytymistään esti ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ja elämänkohtaloiden kasaantuminen. Henkirikoskuoleman aiheuttama elämän perustan järkkäminen ilmeni arjessa selviytymisen vaikeuksina ja talouden epävakautena. Kuoleman julkinen riepottelu, raskas oikeudenkäynti ja tekijän olemassaolo aiheuttivat läheisille mielen uudelleen haavoittumista. Tutkimustulosten perusteella läheiset tarvitsevat surun käsittelemiseen ja arjessa pärjäämiseen kohdennettua tukea.

6.5 Kehittämisen- ja jatkotutkimusaiheet

Tämä tutkimus vahvistaa ja täydentää aikaisempaa ilmiötä koskevaa tietoa. Tutkimustulokset luovat ymmärrystä läheisten surusta ja selviytymisestä henkirikoskuoleman jälkeen. Tuloksia voidaan hyödyntää terveydenhuollon ja vertaistukitoiminnan kehittämisessä sekä henkirikosuhrien läheisiä kohtaavien ammattihenkilöiden koulutuksessa.

Tulosten perusteella voidaan todeta, että henkirikosuhrien läheiset hyötyvät nopeasti saadusta ja pitkäkestoisesta tuesta. Läheiset hyötyisivät erityisesti surun käsittelemiseen ja arjessa pärjäämiseen

kohdennetusta tuesta. Tukea tulee olla nopeasti ja helposti saatavilla, sillä henkirikoskuoleman jälkeen surmatun läheiset ovat henkisesti erittäin kuormittuneita. Tutkimuksessa kävi ilmi, että yhden perheenjäsenen suru on koko perheen suru. Sen vuoksi läheisille tarjotun tuen tulee olla sekä yksilöllistä että suunnattuna koko perheelle.

Eri alojen ammattihenkilöt ovat merkittävässä roolissa läheisten auttamistyössä heti surun alkuvaiheessa, mutta myös vuosienkin päästä henkirikoskuolemasta. Läheisten kohtaaminen ei kuitenkaan aina tapahtunut selviytymistä edistävällä tavalla, vaan sisälsi ammattihenkilöiden huonoa kohtaamista ja läheisten leimatuksi tulemista. Tutkimustulosten perusteella suositellaankin tiedon jakamista ja koulutuksen tarjoamista kaikille niille ammattihenkilöille, jotka työssään kohtaavat henkirikosuhrien läheisiä.

Tutkimustuloksista nousi esille useita jatkotutkimusaiheita. Jatkotutkimusta vaaditaan niistä henkirikosuhrien läheisistä, jotka eivät ole päätyneet ammattiavun piiriin. Tässä tutkimuksessa avun saannin estyminen saattoi johtua läheisen riittämättömistä voimavaroista tai aikaisempien negatiivisten kohtaamisten aiheuttamasta haluttomuudesta hakea apua. Toisekseen joskus läheisen omat perheenjäsenet eivät halunneet hakea apua tai osallistua terapiaan. Kolmanneksi avun saanti estyi ammattihenkilöiden huonon kohtaamisen vuoksi. Läheiset myös ilmaisivat, etteivät halustaankaan huolimatta päässeet ammattiauttajalle. Tämän vuoksi jatkotutkimusta avun saannin vastaanottamisen ja estymisen syihin liittyen tulisi tehdä sekä laadullisesti että tilastollisesti.

Tässä tutkimuksessa oli mukana myös läheisiä, jotka olivat sekä surmatun että tekijän läheisiä. Tuloksista kävi ilmi, että he kokivat ristiriitaisuutta ja häpeää. Tiedonantajien vastauksista ei kuitenkaan syntynyt syvällisempää kuvausta heidän suruunsa liittyen. Tämän vuoksi jatkotutkimusta tulisi tehdä myös tekijän läheisten surusta ja selviytymisestä sekä heidän tuen tarpeistaan.

Tutkimustulosten perusteella ammattihenkilöiden huono kohtaaminen voi estää avun piiriin hakeutumista ja vahvistaa suruun liittyviä negatiivisia tunteita. Tässä tutkimuksessa ammattihenkilöiden huono kohtaaminen ilmeni epäammattillisuutena, välinpitämättömyytenä sekä jopa terapeutin yhtäkkisinä poissaoloina. Nämä asiat voivat osaltaan estää läheisiä vastaanottamasta ammattiapua ja ajan kuluessa myös heikentää läheisten ja heidän perheidensä elämänlaatua. Tämän vuoksi ammattiauttajien, terapeuttien ja terveydenhuollon työntekijöihin kokemuksia surevan kohtaamisesta tulisi kartoittaa ja tehdä jatkotutkimusta heidän koulutuksensa tarpeista.

Jatkotutkimusta tulisi myös tehdä ammattiauttajien jaksamisen, työn kuormittavuuden ja tuen tarpeista.

Henkirikoskuolemaan liittyvä suru sisälsi erityisiä, väkivaltakuoleman aiheuttamia suruelementtejä. Tässä tutkimuksessa läheiset pyrkivät selvittämään surmatun viime hetkiä ja käymään tapahtumia läpi surmatun viimeisenä elossa nähneiden henkilöiden kanssa. Tilanteita kuvattiin vapauttaviksi. Läheisiä huojensi tieto siitä, että tekijä oli saatu kiinni ja tuomittu vankeuteen. Tutkimuksen avulla ei kuitenkaan pystytty luomaan ymmärrystä selvittämättömiin henkirikostapauksiin liittyvästä surusta. Tämän vuoksi jatkotutkimusta tarvitaan myös selvittämättömiin väkivaltarikoksiin ja katoamisiin liittyvästä surusta ja selviytymistä.

LÄHTEET

- Aho AL, Kuusmin T & Kaunonen M. 2013. Vertaistuen vaikutukset lapsen kuoleman kokeneiden vanhempien surureaktioihin. *Sosiaalilääketieteellinen aikakauslehti* 50, 21–37.
- Aho AL & Kylmä J. 2012. Sensitiivinen tutkimus hoitotieteessä: näkökohtia tutkimusprosessin eri vaiheissa. *Hoitotiede* 24, 271–280.
- Alarcão A, Carvalho M & Pelloso S. 2008. The death of a young son in violent circumstance: Understanding the experience of the mother. *Revista Latino-Americana De Enfermagem (RLAE)* 16, 341–347.
- Aldrich H & Kallivayalil D. 2016 Traumatic grief after homicide: Intersections of individual and community loss. *Illness, Crisis & Loss* 24, 15–33.
- Armour M. 2002. Experiences of covictims of homicide. Implications for research and practice. *Trauma, Violence & Abuse* 3, 109–124.
- Armour M. 2003. Meaning making in the aftermath of homicide. *Death Studies* 27, 519–540.
- Armour M. 2006. Violent death: Understanding the context of traumatic and stigmatized grief. *Journal of Human Behavior in the Social Environment* 14, 53–90.
- Asaro M. 2001. Working with adult homicide survivors, part I: Impact and sequelae of murder. *Perspectives in Psychiatric Care* 37, 95–101.
- Bailey A, Hannays-King C, Clarke J, Lester E & Velasco D. 2013a. Black mothers' cognitive process of finding meaning and building resilience after loss of a child to gun violence. *British Journal of Social Work* 43, 336–54.
- Bailey A, Sharma M & Jubin M. 2013b. The mediating role of social support, cognitive appraisal and quality health care in black mothers' stress-resilience process following loss to gun violence. *Violence and Victims* 28, 233–47.
- Baliko B & Tuck I. 2008. Perceptions of survivors of loss by homicide: Opportunities for nursing practice. *Journal of Psychosocial Nursing & Mental Health Services* 46, 26–34.
- Chapple A, Swift C & Ziebland S. 2011. The role of spirituality and religion for those bereaved due to a traumatic death. *Mortality* 16, 1–19.
- Compas BE, Connor-Smith JK, Saltzman H, Thomsen AH & Wadsworth ME. 2001. Coping with stress during childhood and adolescence: Problems, progress, and potential in theory and research. *Psychological Bulletin* 127, 87–127.
- Currier J, Holland J & Neimeyer R. 2006. Sense-making, grief, and the experience of violent loss: toward a mediational model. *Death Studies* 30, 403–428.
- Currier J, Mallot J, Martinez T, Sandy C & Neimeyer R. 2013. Bereavement, religion, and posttraumatic growth: A matched control group investigation. *Psychology of Religion and Spirituality* 5, 69–77.

- DeYoung R & Buzzzi B. 2003. Ultimate coping strategies: The difference among parents of murdered or abducted, long-term missing children. *Omega: Journal of Death & Dying* 47, 343–360.
- Erjanti H. 1999. *From Emotional Turmoil to Tranquility*. Tampereen yliopisto. Acta Universitas Tampereensis 715. Väitöskirja.
- Erjanti H & Paunonen-Ilmonen M. 2004. *Suru ja surevat. Surevien hoitotyön perusteet*. WSOY. Helsinki.
- Freud S. 1917. Mourning and melancholia. Collected papers, vol IV (verkkolähde). Luettu 20.9.16. <http://www.columbia.edu/itc/hs/medical/clerkships/psych/misc/articles/freud.pdf>
- Ganpat S, Granath S, Hagstedt J, Kivivuori J, Lehti M, Liem M & Nieuwbeerta P. 2011. Homicide in Finland, the Netherlands and Sweden. A first study on the European Homicide Monitor data. Edita Norstedts, Västerås.
- Graneheim UH & Lundman B. 2004. Qualitative content analysis in nursing research: Concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today* 24, 105–112.
- Hammarlund C-O. 2010. *Kriisikeskustelu - Kriisituki, jälkipuinti, stressin ja konfliktien käsittely*. 2. painos. Tietosanoma Oy, Helsinki.
- Hannila P. 2014. Elämän ja kuoleman kysymyksiä. Tarkoituksellinen menetelmä nuorten itsemurhien ehkäisemiseksi. Teoksessa: Hannila P & Purjo T (toim.) *Tarkoituksellisuus nuorten itsemurhien ehkäisyssä*. BoD™ Books on Demand, Helsinki.
- Hogan N, Morse JN & Tason NC. 1996. Toward an experimental theory of bereavement. *Omega: Journal of Death and Dying* 33, 43–65.
- Holland J, Currier J & Neimeyer R. 2006. Meaning reconstruction in the first two years of bereavement: The role of sense-making and benefit-finding. *Omega* 53, 175-91.
- Hooyman N & Kramer B. 2006. *Living through loss: Interventions across the life span*. Columbia University Press, West Sussex.
- van der Houwen K, Stroebe M, Schut H, Stroebe W & van den Bout J. 2010a. Mediating processes in bereavement: The role of rumination, threatening grief interpretations, and deliberate grief avoidance. *Social Science and Medicine* 71, 1669-76.
- van der Houwen K, Stroebe M, Stroebe W, Schut H, van den Bout J & Wijngaards-de Meij L. 2010b. Risk factors for bereavement outcome: a multivariate approach. *Death Studies* 34, 195-220.
- Jacob S. 1993. An analysis of the concept of grief. *Journal of Advanced Nursing* 18, 1787-94.
- Jacobs KA, Wellman ARP, Fuller AM, Anderson CP & Jurado SM. 2016. Exploring the familial impact of cold case homicides. *Journal of Family Studies* 22, 256–271.
- Johnson C. 2010. African-American teen girls grieve the loss of friends to homicide: Meaning making and resilience. *Omega: Journal of Death and Dying* 61, 121–143.

Johnson C. 2012. The loss of friends to homicide and the implications for the identity development of urban African American teen girls (verkkojulkaisu). *Clinical Social Work Journal* December. Luettu 8.8.2013. <http://helios.uta.fi:2100/ehost/pdfviewer/pdfviewer?sid=91b2b896-acea-443c-b262-38d4502b8d9b%40sessionmgr104&vid=2&hid=125>

Kübler-Ross E. 1969. *On death and dying*. Macmillan Publishing, New York.

Kübler-Ross E & Kessler D. 2006. *Suru ja surutyö*. Basam Books Oy, Helsinki.

Kylmä J. 2008. Näkökohtia tutkimusetiikasta laadullisessa terveystutkimuksessa. Teoksessa: Pietilä A-M & Länsimies-Antikainen H. (toim.) *Etiikkaa monitieteisesti*. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Elektroninen aineisto. Luettu 18.8.2014. <http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95093/GRADU-1395302876.pdf?sequence=1>

Kylmä J & Juvakka T. 2007. *Laadullinen terveystutkimus*. Edita Prima Oy, Helsinki.

Kylmä J, Vehviläinen-Julkunen K & Lähdevirta J. 2003. Laadullinen terveystutkimus – mitä, miten miksi? *Lääketieteellinen Aikakauskirja Duodecim* 3, 609-615.

Lappi-Seppälä T & Niemi H. 2013. Tietolähteet ja tilastointiperiaatteet. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2012: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 264, Helsinki. <http://optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/esj5ICjJ9/Rikollisuuskehitys.pdf>

Laughon K, Steeves R, Parker B & Knopp A. 2008. Forgiveness, and other themes, in women whose fathers killed their mothers. *Advances in Nursing Science* 31, 153–163.

Lazarus R & Folkman S. 1984. *Stress, appraisal, and coping*. Springer Publishing Company, New York.

Lehti M. 2013. Henkirikoscatsaus 2013. OPTL:n verkkokatsauksia 29/2013. Oikeuspoliittinen tutkimuslaitos. Luettu 6.5.2013. https://helda.helsinki.fi/bitstream/handle/10138/152571/29_henkirikoscatsaus_2013.pdf?sequence=1

Lehti M. 2017. Henkirikoscatsaus 2017. Katsauksia 19/2017. Kriminologian ja oikeuspolitiikan instituutti. Helsingin yliopisto. Luettu 6.4.2017. <http://hdl.handle.net/10138/175210>

Lehti M & Kivivuori J. 2013. Henkirikokset. Teoksessa: *Rikollisuustilanne 2012: Rikollisuus ja seuraamusjärjestelmä tilastojen valossa*. Oikeuspoliittisen tutkimuslaitoksen tutkimuksia 264, Helsinki. <http://optula.om.fi/material/attachments/optula/julkaisut/rikollisuustilanne/rikollisuustilanne2012/esj5ICjJ9/Rikollisuuskehitys.pdf>

Lichtenthal W, Neimeyer R, Currier J, Roberts K & Jordan N. 2013. Cause of death and the quest for meaning after the loss of a child. *Death Studies* 37, 311–342.

Länsimies-Antikainen H. 2008. Ihmisten tutkimiseen liittyviä eettisiä kysymyksiä: pohdintaa tietoon perustuvasta suostumuksesta. Teoksessa: Pietilä A-M & Länsimies-Antikainen H. (toim.)

Etiikkaa monitieteisesti. Kuopion yliopiston julkaisuja F. Yliopistotiedot 45. Elektroninen aineisto. Luettu 18.8.2014.

<http://tampub.uta.fi/bitstream/handle/10024/95093/GRADU-1395302876.pdf?sequence=1>

Maciejewski P, Zhang B, Block S & Prigerson H. 2007. An empirical examination of the stage theory of grief. *The Journal of the American Medical Association* 279, 716-23.

Morrall P, Hazelton M & Shackleton W. 2011. Homicide and its effect on secondary victims. *Mental Health Practice* 15, 14-19.

MOT Lääketiede 2.0. 2014. *Surutyö*.

MOT Suomen Kielitoimiston sanakirja. 2014. *Suru*. *Surutyö*.

Murphy S. 1996. Parent bereavement stress and preventative intervention following the violent deaths of adolescent or young adult children. *Death Studies* 20, 441-452.

Murphy S, Johnson L & Lohan J. 2003. Finding meaning in a child's violent death: A five-year prospective analysis of parents' personal narratives and empirical data. *Death Studies* 27, 381-404.

Neimeyer R, Prigerson H & Davies B. 2002. Mourning and meaning. *American Behavioral Scientist* 46, 235-51.

Parappully J, Rosenbaum R, van den Daele L, Nzewi E. 2002. Thriving after trauma: The experience of parents of murdered children. *Journal of Humanistic Psychology* 42, 33-70.

Parkes CM. 1986. *Bereavement: Studies of grief in adult life*. 2. painos. Tavistock Publications, London.

Parkes CM & Prigerson H. 2010. *Bereavement: Studies of grief in adult life*. 4. painos. Routledge, New York.

Poijula S. 2002. *Surutyö*. 2. painos. Kirjapaja Oy, Helsinki.

Poijula S. 2010. Henkirikosuhrien perheenjäsenten selviytyminen, mielenterveys ja kokemukset tuesta ja palveluista. Sosiaali- ja terveysministeriön selvityksiä 2010:21. Luettu 7.5.2013. <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-3037-7>

Rikoksantorjuntaneuvosto. 2014. Henkirikosten seurantarjestelmät. Luettu 5.11.2014. <http://www.vakivalta.rikoksantorjunta.fi/fi/index/vakivallantietolahteet/henkirikostenseurantajarjestelmat.html>

Rikoslaki 21.4.1995/578. 1995. Luku 21, 1-4 § ja 8-9 §. Luettu 20.7.2014. <http://www.finlex.fi/fi/laki/ajantasa/1889/18890039001#L21>

Saaranen-Kauppinen A & Puusniekka A. 2006. KvaliMOTV - Menetelmäopetuksen tietovaranto [verkkajulkaisu]. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. Luettu 5.3.2017. <http://www.fsd.uta.fi/menetelmaopetus/>

Sharpe T & Boyas J. 2011. We fall down: The African American experience of coping with the homicide of a loved one. *Journal of Black Studies* 42, 855–873.

Sharpe T, Joe S & Taylor KC. 2012-2013. Suicide and homicide bereavement among African Americans: Implications for survivor research and practice. *Omega: Journal of Death and Dying* 66, 153–172.

Silverman D. 2013. *Doing qualitative research; a practical handbook*. 4. painos. Sage Publications, London.

Simpson R & Coté W. 2006. *Covering violence: A guide to ethical reporting about victims and trauma*. 2. painos. Columbia University Press, New York. Elektroninen aineisto. Luettu 25.9.2014. <http://site.ebrary.com/lib/tampere/Doc?id=10183435>

Smit P, de Jong R & Bijleveld C. 2012. Homicide data in Europe: Definitions, sources and statistics. Teoksessa Liem M & Pridemore W (toim.) *Handbook of European homicide research: patterns, explanation, and country studies*, 5–23. Springer, New York. DOI: 10.1007/978-1-4614-0466-8_2.

Steeves R, Laughon K, Parker B & Weierbach F. 2007. Talking about talk: The experiences of boys who survived intraparental homicide. *Issues in Mental Health Nursing* 28, 899–912.

Steeves R & Parker B. 2007. Adult perspectives on growing up following uxoricide. *Journal of Interpersonal Violence* 22, 1270–1284.

Stroebe M. 1992. Coping with bereavement: A review of the grief work hypothesis. *Omega: Journal of Death and Dying* 26, 19–42.

Stroebe M & Schut H. 1999. The dual process model of coping with bereavement: rationale and description. *Death Studies* 23, 197–224.

Stroebe M & Schut H. 2010. The dual process model of coping with bereavement: A decade on. *Omega: Journal of Death and Dying* 61, 273–89.

Tilastokeskus. 2016. Kuolemansyyt. Tapaturmiin tai väkivaltaan kuolleet peruskuolemansyyn (122-luokkainen luokitus), iän ja sukupuolen mukaan, päihtyneet erikseen 1998–2015. Tilastokeskuksen PX-Web -tietokantahaku 2006–2015. Luettu 6.4.2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__ter__ksyyt/060_ksyyt_tau_106.px/?rxid=25ee2b39-a24e-4213-a4fa-b89b97cabbc2

Tilastokeskus. 2017. Rikokset kuukausittain 2009–2016 (ennakko). Henkirikokset 21:1-3 (tappo, murha, surma), lapsensurma 21:4 ja kuolemantuottamus pahoinpitelyn yhteydessä. Tilastokeskuksen PX-Web -tietokantahaku 2009–2016. Luettu 6.5.2017. http://pxnet2.stat.fi/PXWeb/pxweb/fi/StatFin/StatFin__oik__rpk/010_rpk_tau_107.px/?rxid=67f52ef3-2107-4682-b0f6-86cac5f8b4bb

UNODC. 2011. *Global study on homicide 2011. Trends, contexts, data*. UNODC United Nations Office on Drugs and Crime. Luettu 10.10.2014. http://www.unodc.org/documents/data-and-analysis/statistics/Homicide/Globa_study_on_homicide_2011_web.pdf

UNODC. 2016. Intentional homicide, counts and rates per 100,000 population. UNODC Statistics. Luettu 6.4.2017. <https://data.unodc.org/#state:0>

Vertio H. 2003. *Terveysten edistäminen*. Kustannusosakeyhtiö Tammi, Helsinki.

Vessier-Batchen M & Douglas D. 2006. Coping and complicated grief in survivors of homicide and suicide decedents. *Journal of Forensic Nursing* 2, 25–32.

Wellman AP. 2014. Grief in comparison: Use of social comparison among cold case homicide survivors. *Journal of Loss and Trauma* 19, 462–73.

Williams JL & Rheingold AA. 2015. Barriers to care and service satisfaction following homicide loss: Associations with mental health outcomes. *Death Studies* 39, 12–18.

Zinzow H, Rheingold A, Byczkiewicz M, Saunders B & Kilpatrick D. 2011. Examining posttraumatic stress symptoms in a national sample of homicide survivors: Prevalence and comparison to other violence victims. *Journal of Traumatic Stress* 24, 743–746.

Åstedt-Kurki P, Jussila A-L, Koponen L, Lehto P, Maijala H, Paavilainen R & Potinkara H. 2006. *Kohti perheen hyvää hoitamista*. WSOY Oppimateriaalit Oy, Helsinki.

Liite 1. E-lomakkeen saatekirje

Hyvät henkirikoksen uhrien omaiset,

Tampereen yliopiston terveystieteiden yksikössä tehdään eri perheenjäsenten ja eri tavoin läheisensä menettäneiden suruun liittyvää perhetutkimusta.

Tämän tutkimuksen tarkoituksena on kuvata henkirikoksen uhrien omaisten surua ja selviytymistä. Tutkimuksella pyritään tuottamaan tietoa ja etsimään keinoja, joiden avulla voidaan tukea henkirikoksen uhrien omaisten selviytymistä.

Pyydämme Teitä ystävällisesti osallistumaan tutkimukseen täyttämällä oheinen kyselylomake. Tutkimukseen osallistuminen on Teille täysin vapaaehtoista ja ehdottoman luottamuksellista. Tutkittavien henkilötiedot tai muut tunnistetiedot eivät tule ilmi missään vaiheessa tutkimusta. Teillä on mahdollisuus keskeyttää tutkimukseen osallistuminen halutessanne.

Mikäli Teiltä on kuollut useampi omainen henkirikoksen uhrina pyydämme Teitä ystävällisesti täyttämään jokaisesta omaisesta oman kyselylomakkeen taustatietojen osalta ja merkitsemään tutkijalle sen tiedoksi lomakkeen lopussa olevaan lisätietoa kohtaan.

Tutkimukseen vastaamista voi tehdä vaiheittain tallentamalla lomake. Vasta lomakkeen lähetystä painaessa se saapuu tutkijoille.

Lisätietoa tutkimuksesta antaa TtT, Dosentti, Anna Liisa Aho, puh. 044-0407066 tai email: anna.l.aho@uta.fi ja

Tanja Virta, tanja.virta@uta.fi

Liite 2. Teemahaastattelurunko

Teema 1. Suru

Läheisen kokema suru heti henkirikoskuoleman jälkeen, myöhemmin elämässä ja tällä hetkellä

- *Kuvaile suruasi heti henkirikoskuoleman jälkeen*
- *Millaista surua koit myöhemmin tapahtuman jälkeen?*
- *Millaista surua koet tänä päivänä?*

Teema 2. Selviytyminen

Läheisen selviytymistä edistävät ja estävät tekijät

- *Mitkä tekijät tai asiat edistivät tai auttoivat selviytymistäsi heti henkirikoskuoleman jälkeen?*
- *Mitkä tekijät tai asiat edistivät tai auttoivat selviytymistäsi myöhemmin elämässäsi?*
- *Mitkä tekijät tai asiat estivät tai vaikeuttivat surussa selviytymistäsi heti henkirikoskuoleman jälkeen?*
- *Mitkä tekijät tai asiat estivät tai vaikeuttivat selviytymistäsi myöhemmin elämässäsi?*

Teema 3. Tuki

Läheisen saama ja toivoma tuki henkirikoskuoleman jälkeen

- *Keneltä tai mistä sait tukea läheisen kuoleman jälkeen tai läheisen menetykseen liittyen?*
- *Millaista tukea sait?*
- *Mikä merkitys saamallasi tuella oli itsellesi tai elämällesi?*
- *Keneltä olisit toivonut saavasi tukea?*
- *Millaista tukea olisit toivonut saavasi?*

Teema 4. Elämänmuutokset

Läheisen kokemat myönteiset ja kielteiset elämänmuutokset henkirikoskuoleman jälkeen

- *Millaisia elämänmuutoksia olet kokenut läheisesi menetyksen jälkeen?*
- *Millaisia myönteisiä tai kielteisiä elämänmuutoksia läheisesi kuolema on tuonut sinuun tai elämääsi?*

Mitä muuta haluaisitte kertoa surustanne, selviytymisestänne, tuesta tai elämänmuutoksista?